БӘХТИЈАР ВАһАБЗАДӘ

НАГЫЈЫ-КӘЈАТ

БӘХТИЈАР ВАһАБЗАДӘ

НАғЫЛ-ҺӘЈАТ

БАКЫ · ЈАЗЫЧЫ · 1991

БИРИ ВАРМЫШ, БИРИ ЈОХМУШ...

Гырх илә јахындыр ки, Бәхтијар Ваһабзадә поезијасы охучуларын јол јолдашына, көнүл сирдашына чеврилиб. Чылғын вә зәһмәткеш, илһамлы вә инадкар бир шаирин гырх илдик јарадычылыг јолу гырх күн гырх кечәлик ширинли-ачылы хатирәләрлә долу бир нағыла бәнзәјир. Бу нағылын гәһрәманы өз арзуларыны һәгигәтә чевирмәк үчүн һәмишә нараһат олуб, кечәләр јатмасын, јазыб-јаратсын дејә јуху адлы бир әждаһа илә дөјүшмәк үчүн бармағыны кәсиб, јарасына дуз басыб.

Мәнә белә кәлир ки, јени китабына шаирин «Нағыл—һәјат» ады вермәси дахили зәрурәтдән, фәлсәфи бир тәләбатдан ирәли кәлмишдир. Сүд гохулу көрпәликдән, гајғысыз ушаглыгдан, дәли-долу кәнчликдән кечиб кәлмиш өмүр јолуна баханда, о күнләр нағыла бәнзәјир, адама јуху кими кәлир. Истәр-истәмәз өз-өзүнә көврәк-көврәк пычылдајырсан: Бири вар иди, бири јох иди...

Ше'рләри охујанда гаршыма белә бир суал чыхды: нәдир бу китабы шаирин әввәлки китабларындан фәргләндирән чәһәт, һансы хүсусијјәтләрдир бизи јенидән бу аләмә говушдуран?

Һәр ше'рин өз јашы олдуғу кими, һәр јашын да өз ше'рә јазылыр. Бәхтијар мүәллимин бу ше'рләри әввәлки ше'рләрә, бу китабы әввәлки китаблара бәнзәмир. Кәлдијим мәнтиги нәтичә будур ки, бу китабда дујғуларын көкү даһа дәринә ишләјиб, фикрин ичтимаи-сијаси мејданы даһа да кенишләниб. Дәрдә, севинчә, һәјата, өлүмә, дөјүшә, мүбаризәјә шаир бахышы, сәнәткар мүдахиләси даһа да фәаллашыб, зәнкинләшиб. Бу китабда чылғын, гај-

нар, еһтираслы Бәхтијардан даһа чох гајғылы, дүшүнчәли, **ағсаггал Бәхтијары көрүрсән.**

Истәр поемаларда, истәр ше'рләрдә бир-бирини әвәз едән **көврәк дүјғулар,** *зәриф дүшүнчәләр, һәссас фикирләр, кәскин е'тиразлар охучунун јарасына мәлһәм гојур,* **үрәјиндән тикан чыхардыр.** *Бу китаба гәдәр Бәхтијар* **мүәллим өз охучуларынын үзүнә** *отуз доггузунчу гапыны ачыбса, јени китабда үзүмүзә нағыллардакы кими сирли-сеһрли гырхынчы гапы ачылыр. Бу* **гапыдан** *ичәри кирәндә көзүмүзә бир сандыг дәјир. Гулағымыза* **сандыгдан** *сәсләр кәлир. Бәхтијар Ваһабзадә ачыр сандығы, төкүр памбығы:*

Нијә бәј, хан бабадан бир белә гуллар төрәди?
Нијә гартал бабадан сәрчә оғуллар төрәди?—

дејә-дејә *бизи дә јандырыр, өзү дә јаныр. Бу јанғы* ***«Күлүстан» әв «Түркмәнчај» бағлашмасындан баш алыб кәлир, варлығымызы,*** *талејимизи јандыра-јандыра, чијәримизә* ***дағ чәкә-чәкә, көзүмүзә*** *ағ сала-сала јанварын ијирмисиндә башымыза кәтирилән мүсибәтләрлә тамамланыр.* ***«Шәһидләр»*** *поемасы бу* ***дәрдин, бу фәрјадын,*** *аһын, наләнин әкс-сәдасына чеврилир.*

Заман инсанын башына нә ојунлар ачармыш. Сарсынтылар, *бүдрәмәләр, чашғынлыглар, тутатут күнләри, репрессија илләринин ағыр нәтичәләри, әвәзсиз иткиләр, бөјүк шәхсијјәтләрин* ***тәһгир едилмәси,*** *халга дост олanларын* ***«халг дүшмәни» дамғасы,*** *саг икән өлмәјин,* ***вар икән јох олмағын ағры-ачысы, даһа нә билим*** *нәләр, нәләр... халгы нә күнә гојур, шаири һансы* ***мәвзулара*** *кәтириб чыхарырмыш.*

О гәдәр башыма гапаз вурдулар,
Көзүм көлкәләнди, башым даз олду.
Әсрин дәрјасында үзмәк истәдим,
Һара әл атдымса су дајаз олду.

Бу дәрдләри бундан көзәл нечә ифадә етмәк олар.
Елми-техники тәрәгги бәшәри јолундан сапдырды, ***инсанлары***

инсанлыгдан узаглашдырды, *әхлаги кејфијјәтләрә,* ***мә'нәви сәрвәтләрә*** *зәрбә вурду. Адәт-ән'әнәләрин,* ***дилләрин, динләрин, тәбии көзәлликләрин,*** *илаһи бакирәлијин көкүнә балта* ***чалмаға башлады.*** *Тәбиәтин јаһәнкини позду. Һәјатын әтри* ***чәкилди, гуруча јарашығы*** *галды. Су дадыны, чөрәк тамыны, инсан* ***хисләтини дәјишди.*** *Бүтүн бу дејиләнләри* ***«XX әсрин адамы»*** *ше'риндә* ***шаир белә мә'наландырыр:***

Көзүм шүшә, дишим гојма,
гычым тахта,
Арзулары вурду шахта.
Ганым гара, лахта-лахта.
Өзүм сахта, сөзүм сахта!

Мә'нәви чүрүмә дә бах белә башланды.

Бәхтијар Ваһабзадә буна таб кәтирмир. ***Онун поезијасы һәмишә әгидәнин, мәсләкин кешијиндә дајаныб, кишилијин вә кишиләрин*** *бајрағыны галдырыб, мүтилијә, јазыглыға, гул* ***олмаг психолокијасына*** *гаршы мүбаризә апарыб вә апарыр.*

Сөз анламаз бир нашынын дилиндә
Нәғмә гырыг, мизраб сыныг, биз јазыг.
...Үстәлик дә бизи биздән алдылар,
Алан гочаг, верән мајмаг, биз јазыг.

Белә һагсызлыға вә јазыглыға үсјан едән, бөјүк ***азадлығын,*** *һәгиги истиглалын мүдаифәсинә галхан, ағыр* ***күнләримиздә халг*** *илә јан-јана, чијин-чијинә аддымлајан, бәшәри* ***дүјгулара архаланан,*** *сәнәт чарпышмаларындан үзү ағ чыхан бир* ***поезијанын әбәди*** *јашамаға, нәсилләрин јол јолдашы олмағына* ***мә'нәви һаггы вар.*** *Әзиз охучу, бу китабы мүбарәк әлләринлә* ***өзүн ач, өзүн оху. Онда*** *Бәхтијар Ваһабзадә поезијасының нәләрә гадир* ***олдуғуну бир даһа*** *өз көзләринлә көрүб, өз гулагларынла* ***ешидәчәксән. Ше'рләр*** *сәнә дејәчәк ки, нәләр вармыш, нәләр јохмуш...*

ЗӘЛИМХАН ЈАГУБ

САНДЫГДАН СӘСЛӘР

*Кечән јај архивими **араштырдым, кәнчлик** илләриндән јазмаға **башладығым күндәликләри**ми, чап олунмамыш ше'рләрими варагладым, кечдијим јоллары дәфтәр сәһифәләриндә јенидән **кечиб һәм фәрәһләндим, һәм дә тәәссүфләндим.** Фәрәһләндим, она көрә ки, **кәнчлик** илләримдә дә һәгигәти көрмүш, ағы гарадан сечиб **дујғу**ларымы, фикирләримі јелә вермәмиш, **мүәјјән** өлчүдә јазыја көчүрә билмишәм. **Кәдәрләндим,** она көрә ки, өмүр јолларында бүдрәмәләрим дә олмуш, дујғу вә фикирләримі там дәгиглији илә јаза билмәмиш, заманын туфанларындан **еһтијат** еләмишәм.*

*О дәһшәтли илләрдә **чапа верә билмәдијим,** јалныз јазмагла тәсәлли тапдығым бу саралмыш вәрәгләрдә чырпынан гәлбимин фәрјады, о заманын ағры вә **ачы**ларыдыр. Һәмин ше'рләрдән бир гисмини охучуларыма тәгдим **едирәм.** Ону да дејим ки, бу ше'рләрин дилинә, ифадә васитәләринә тохунмадан охучуларын мүзакирәсинә вермәји лазым билдим.*

МҮӘЛЛИФ

СӘБР ЕЛӘДИК

Ачан күндән көзүмүзү
Үмидләрин лајласында
Хумар көрдүк өзүмүзү.
Арзумузу вермәдиләр,
Бизә анчаг дөз, дедиләр.
Елә билдик, дүз дедиләр.
Һәр кечәнин күндүзү вар,
Кәләчәк күндүз, дедиләр.
Биз көзләдик.
Гәлбимиздә баш галдыран
үмидләри әзизләдик.
Һеј изләдик,
Уча-уча күрсүләрдән
Вә'з олунан нитгләри.
Һәјатда јох,
гәзетләрдә көстәрдиләр
бизә јалныз хејри-шәри.
Ширин-шәкәр јаланлары јеја-јеја
Биз инандыг кәләчәјә.
О, кәлмәди,
Дүз әјилди,
Әјриликләр дүзәлмәди.
Арзумузун әвәзинә
Бизә јенә сөз вердиләр.
Һәгигәти көрмәмәкчүн
Дәјиштириб көзүмүзү

Бизә башга көз вердиләр.
Бахыб сахта көзүмүзлә
Һамар көрдүк чухуру биз.
Сарај билдик ахуру биз.
Көрәммәдик гат бағлајан пахыры биз.
Бу пахыры көрәнләри,
Халг јолунда чандан кечән әрәнләри
«Халг дүшмәни» дамғасыјла
Ләкәләјиб мәһв етдиләр.
Һагг адына һаггы јыхыб сүрүтдүләр.
Бозу ағдан сечәнләри
зинданларда чүрүтдүләр.
Сусуб дөздүк, дөз дедиләр.
Сөздән болуг
Сөз ичиндә үз, дедиләр.
Сөз ичиндә үзә-үзә
Сәбримиздән бәзәк вурдуг өмрүмүзә.
Һәр чәфаја дөзә-дөзә
Биз алчалдыг аддымбашы.
Гул етдиләр вәтәниндә вәтәндашы,
Ајаг алтда палаз олду ләјагәти.
Биз учалыг зәнн еләдик рәзаләти.
Сәбр еләдик.
Гара күнү ағ сөз илә пәрдәләдик.
Зәнн етмәјин,
бәдбәхтлији өзүмүзә дәрд еләдик.
«Биз хошбәхтик, бәхтәвәрик»—сөзләрини
Шүар кими дилимиздә вирд еләдик.
Гырыб галын мешәләри
Памбыг әкдик.
Ганымыздан күлаб чәкдик.
Јүз һектарын мәһсулуну он һектара,
Он нәфәрин мәһсулуну бир нәфәрә
јаза-јаза.

Һәм инсаны, һәм торпағы
Нечә вердик биз худаја.
Мејдан вердик ағ јалана,
Һәгигәт дә тапдалана-тапдалана
Чәкилди дағлар далына,
Бәлкә... орда далдалана.
Сәбр еләдик,
Өзүмүзә чәбр еләдик.
Орден, медал јарышында
Думанладыб бејинләри
ДДТ-јлә зәһәрләдик
Јүз-јүзләри, мин-минләри.
Бирчә чәнкә ағ памбыға
Гурбан вердик кәнч гызлары, кәлинләри.
Бу дүнјаја көз ачмамыш көрпәләри
Бәтиндәчә зәһәрләдик.
Јашамадыг, бағы кирләдик.
Јалан-јалан вә'дләри јеjә-јеjә,
Үмид илә гарнымызы дојуздуруб
Биз инамла јенә бахдыг кәләчәјә.
Кәләчәкләр кәлиб кечди,
Үмидимиз доғрулмады.
Ширин-шәкәр јухулар да чин олмады.
Амма јенә сәбр еләдик.
Гәлбимизи арзулара тәбр еләдик.
Сусмағы да гејрәт санды гејрәтимиз.
Сәбримизин лајласында
хумарланды гејрәтимиз.
Бу дөзүмә,
Бу зүлүмә
Һејрәтдәдир һејрәтимиз!

Сентјабр, 1979

ГОРХУ

Мән горхурам, сән горхурсан,
О да горхур, бу да горхур,
Биз горхуруг.
Тәзә фикир бејнимизә кәлән кими
тез горхуруг.
Башгасындан горхудуғумуз бәс дејилмиш
Өзүмүздән биз горхуруг!
Горху, горху!
Бир гурд олуб јејир бизи ичимиздән,
Нә көзләјир Вәтән биздән?
Ирадә јох,
кишилик јох.
Биз горхуруг,
биз сусуруг.
Фикир өлүр,
чан сусталыр,
үрәк донур,
руһ боғулур.
Горху бизим дилимиздә килид олур,
Бејнимиздә гыфыл олур.
Дәрд будур ки, бу дәрди дә
Биз ганырыг, биз билирик.
Горха-горха
Өзүмүз дә өзүмүзчүн
Биз горхуја чеврилирик.

15 ијул, 1972.

АЗӘРОҒЛУНА

Сән мәнә һәсрәтсән, мән сәнә һәсрәт,
Битмәзми һәсрәтин өмрү, ај Балаш?
Галмышыг Вәтәндә Вәтәнә һәсрәт
Нечә вәтәндашыг, нечә вәтәндаш?

Тәбриздән адлајыб кечдин бу јана,
Гардашын јанына кәлдин дәрмана.
Көрдүн, јахшы көрдүн мән кимәм, нәјәм,
Мән дә сәнин кими јаман күндәјәм.

Гырдылар Вәтәнин гол-ганадыны,
Биз хејир оғлујдуг, олдуг шәр оғлу.
Нијә Азәроғлу гојдун адыны,
Һаны Азәрбајчан, ај Азәроғлу?

11 март, 1961.

ӘМЗИК

— Сүдүм јохдур, көрпә гузум, ағлама,
Ширин сөзүм, ики көзүм, ағлама.
Әмзијини әм көрүм,
Көзләрини јум көрүм.
...Көрпә әмир әмзији
Елә билир, мәмәдир.
Алдадана чан гурбан,
Дүнјада ким кимәдир?!
Алдадырыг, алданырыг елә биз.
Сахта әмзик ағзымызда бал дадыр.
Ушаг икән өз доғмача анамыз,
Бөјүјәндә һәјат бизи алдадыр.

Март, 1953

НАҒЫЛ—ҺӘЈАТ

Анам олсан белә, аj анам, хеjли,
Сәндән килеjлиjәм, сәндән килеjли...
Сән дуjмаг, дүшүнмәк өjрәтдин мәнә,
Дуjуб-дүшүнмәкдән азад олаjдым.
Данышмаг өjрәтдин сән өз көрпәнә,
Нола, мән анадан лал доғулаjдым.

Дилини бир илә өjрәндим... наһаг!..
Өз дилим өзүмә кәсилиб jағы.
Бүтүн өмрүм боjу чалышдым, анчаг
Өjрәнә билмәдим данышмамағы...
Башыма бәладыр мәним өз дилим,
Дәнизәм, үзүмә дуруб саһилим.

Jеримәк өjрәтдин тутуб әлимдән,
Долашдым араны, долашдым дағы.
Балана jеримәк өjрәдинчә сән,
Кәрәк өjрәдәjдин jыхылмамағы...

Фикирләр jығылыр бejнимдә гат-гат,
Чаваблар—горхулу, суаллар—jасаг.
Һәjаты ганана өкеjдир һәjат,
Ону ганмаjана доғмадыр анчаг.

Мәни инчидирләр бә'зән гәсд илә,
Ертәси һәр шеjи унудурам мән.
Кирәвә дүшәндә залимә белә
Зүлм едиб кам алмаг көлмир әлимдән.

Ана, гудузлашыр һәjат, илбәил,
Далаjыр пуч олан үмидләримин.
Нијә исти деjил, меһрибан деjил
Бу амансыз һәjат гучағын кими?..

Һардасан, аj ана, бир көл, мән jенә
Бәлалы башымы гоjум дизинә.
Мәнә нағыл даныш, даjансын анлар,
Көрүм, нағылдакы о гәһрәманлар
Чүт башлы дивләри нә тәһәр jыхыр,
Нә тәһәр кизләниб тилсимдән чыхыр.

Бир даныш, һардадыр көрүм сәадәт?
Бизим jурдумуза о, нијә көлмәз?
Даныш, даныш көрүм, Мәлик Мәһәммәд
Зүлмәтдән ишыға нечә чыхды бәс?

Данышма, аj анам, данышма, кири,
Бejнимә батмаjыр бу әфсанәләр.
Дивләр көрмүшәм ки, нағыл дивләри,
Онларын jанында тоjуға бәнзәр.

Наданлар көрмүшәм, өз jолундакы
Дикә еniш деjир, дүзә дик деjир.
Түлкүләр көрмүшәм, өз голундакы
Дәмир зәнчирләрә биләрзик деjир.

Атасыны сөjән, jада баш әjән
Рәһбәрләр көрмүшәм гәддар, амансыз.
Тикана күл деjән, күлә кол деjән
Гарылар көрмүшәм динсиз, имансыз.

Гулдурлар көрмүшәм, өзкә jер деjил,
Jурдуну талаjыб асудә jатмыш.
Тачирләр көрмүшәм, симүзәр деjил,
«Маладес» сөзүнә Вәтәни сатмыш.

Дүнјаны биләндән, дујандан бәри,
Мәним көзләримдән дүшүб һәјат да.
Нағылда көрдүјүм горхунч шејләри,
Һәјатда көрмүшәм, анам, һәјатда.

Јанвар, 1964—мај 1965.

САҺИРӘ ЧАВАБ

Бөлдүләр гушлары аләмдә мәкәр,
Бизә дә чатды—о ағлар бајғуш.
...Јанар өфлакидә минләрчә чыраг,
Бизә бир шә'м, бир авизә дә јох.

САҺИР

Ше'ринин сеһринә дүшдүм, Саһир,
Демисән һәр сөзү маһир-маһир.
Вәтәни шөһрәтә гурбан еләсә шаир олан,
Вәтәнин дәрдинә дүнјада тапылмаз дәрман.

О гәдәр налә чәкиб ағламышыг,
Кен дүшүб инди көнүлләрдән ишыг.
Билмәдик бунча мүсибәтдә нә күндүз, нә кечә,
Өзүмүз бајғуша дөндүк беләчә.

Ағамыз дәрд сапындан бизә көјнәк тохујур,
Һәлә бајғуш сәсинә мүрәкү дөјүр ел-обамыз.
Јерин үстүндәки бајғушлара лә'нәт охујур
Јерин алтындакы гартал бабамыз.

Нијә бәј, хан бабадан бир белә гуллар төрәди?
Нијә гартал бабадан сәрчә оғуллар төрәди?
Бизә авизә јарашмыр, нә кәрәк?
Өзүмүз јанмалыјыг авизә тәк!

5 сентјабр, 1971.

ЈАЛАН

Јалан өзү гышгырыр ки,
— Ахы, мәним өз адым вар.
Мән јаланам,
Мән јаланам.
Нијә мәни башга адла чағырырлар?
Һеч олмаса өз адымда, үнванымда
Истәмирәм һаггы данам.
Јалан өзү гышгырыр ки:
— Валлаһ, биллаһ, мән јаланам!
Анчаг она бирчә нәфәр
«Сән јалансан!—дејән оғул
тапылмады.
Јалан олду дүзүн ады.

16 мај, 1970.

БУ ДА БИР ҮСУЛДУР...

Бабам султан иди, атам гул олду.
Атам јағмаланды, атам сојулду.
Мән дә сојулурам, бир фәргимиз вар:
Атам дәрк едирди сојулдуғуну,
Сәадәт билирәм мән сәфеһ буну.

Атамын сәрвәти дашынды, јалныз
Мәһүр вурмадылар тәфәккүрүнә.
О, өз ағлы илә дүшүндү, јалныз
Дүшүнән олмады онун јеринә.

Ганымы сордулар... Ганмајым дејә
Фикримә, ағлыма гандал вурдулар.
Сәрвәтим дашынды... үстәлик һәлә,
Өзүмү өзүмә унутдурдулар.

Бу да бир үсулдур, гәдимдән гәдим,
Залимләр аҗырыр көкү будагдан...
Елә сәфеһ олдум, сечә билмәдим
Зүлмү әсарәтдән, һаггы наһагдан.

Мән өз фачиәми сәадәт билдим,
Тоҗумда ағладым, јасымда күлдүм.
Зүлмәтә нур дедим, јоха вар дедим,
Ән бөјүк бәдбәхтә бәхтиҗар дедим.
Аҗыра билмәдим хеҗири шәрдән—
Доғруну әјридән, дузу шәкәрдән.

Нә јөнүм көрүнүр, нә дә саһилим,
Мәнә зүлм едәнә пәнаһым дедим.
Мәни јарадана мәним гатилим,
Амма гатилимә аллаһым дедим.

Февral, 1981.

ДАШ ГАЈАЛАР

Өз фикрими, дүшүнчәми
Үрәјимдә доғулмамыш—
Кағыз үстдә сөз олмамыш
Өз әлимлә боған мәнәм.
Һәм дә нечә аталары билинмәјән
Бич, зинакар «балалары»
доған мәнәм!
Фыртыналар габағында
Өз сәмтини дәјишдирән
бир јелкәнәм.
Өз фикрини өз әлиҗлә
Јох еләјән гатил мәнәм!

Чәпәр бағы доланынча
Бағ чәпәри доланды һеј.
Фикирләрин чағлар сели
Буланды һеј...
буланды һеј!..

Сел буланмаз
Габағында гаја кими бәнд олмаса?
Дашгын сулар
Өз ичиндән ојулмаса.
Олмајајды каш гајалар.
Даш гајалар, даш гајалар!

1967

ПОМПЕЈ ХӘРАБӘЛӘРИ ӨНҮНДӘ

Әсрләр өтдүкчә тарихдән бәри
Башга көзлә бахыр заман, һәр шеҗә.
Помпеј шәһәринин хәрабәләри
Музеҗә дөнүбдүр, инди музеҗә.

Ахарлы-бахарлы бу гәдим шәһәр
Бу күн сәһнәсидир өтән тарихин.
Бу күн изләрини ахтарыр бәшәр,
Дүнән бир вулканла итән тарихин.

Бу өлү шәһәри јалныз көрмәҗә
Илдә он минләрлә сәјјаһлар кәлир.
Сәјјаһ марағындан һәр ил өлкәҗә
Нечә милјонларла дөвләт-вар кәлир.

Бәс биз?
Ојанмадыг әсрин сәсиндән.
Донду севкимиз дә, нифрәтимиз дә.
Әчнәби пул гырыр хәрабәсиндән,
Бизә дүшмән олуб сәрвәтимиз дә.

Февраl, 1961.
Помпеј хәрабәләри.

КИМИН ӘЛИЛӘ?

Бир елдә нечә јол, нечә инам вар
Бу јоллар, инамлар күчлүдүр биздән.
Вәтәни доғрајан, бөлән һүдудлар
Дүшдү хәритәјә «гејрәтимиздән».

Гејрәт торбасыјыг сөһбәтдә, сөздә
Ахыр ганымыздан ганы Бабәкин.
Әслиндә бөлүнүб гејрәтимиз дә
Бөлүнән јурдумуз, дилимиз тәкин.

Нијә ајаглара дүшдү бир белә—
Бу халгын намусу, шәрәфи, јарәб?
Бу бәдбәхт милләтин—
кимин әлилә
Һарда дүјүн дүшүб кәләфи, јарәб?

Кириб гынымыза кичилмишик биз,
Һамымыз бир гисмәт чөрәк һајында.
Гуртарыр ән бөјүк мүбаризәмиз
Јаддан алдығымыз тула пајында.

Һүнәр дамарымыз кәсилиб чохдан,
Сечилмир валлаһи, јатан ојагдан.

Бу хәстә милләтин гыздырмасыны
Өлчмәји бачаран термометр јох!
Горху—кишилијин әјләнч басаны,
Биз өз горхумузда дәфн олунмушуг.

Ијун, 1983.

* *
*

Алчаглығы мәсләк көтүрүб «јүксәлирик» биз
Алчаглығы, сатғынлығы гејрәт билирик биз.

Ганмазлығымыз ганмағымызмыш, демә јарәб,
Голлардакы зәнчирләри зијнәт билирик биз.

Јахшыјла писин фәргини дәрк етмәди надан,
Бәдбәхтлији, валлаһи, сәадәт билирик биз.

Биз бурда күлүк, орда чәһәннәм бизә нејләр?
Дүнјави чәһәннәмләри чәннәт билирик биз.

Зинданда доғулдуг, о гәдәр зүлмә алышдыг,
Мәһбусу азад, зүлмү әдаләт билирик биз.

Һәр зүлмә шүкүрләр дејә зүлмәтдә сүрүндүк,
Мәһбуслуғу, мәһкумлуғу гисмәт билирик биз.

Сабир о заман чәһл илә наданлыға күлмүш,
Наданлығы индијсә фәрасәт билирик биз.

Алчаглығы мәсләк көтүрүб «јүксәлирик» биз,
Алчаглығы, сатғынлығы гејрәт билирик биз.

1982.

ГАЈТАРА БИЛӘРМИ?

Һәким нүсхә јазыр,
Чөһрәси далғын.
Кағызын о үзү, бу үзү долду.
Мәним нечә иллик әзабларымын,
Ағрымын, ачымын чарәсидир бу?

О, өз јаздығына инаныр көрән?
Инана биләјдим мән дә каш она.
Чәкдинми дәрдими тәрәзилә сән—
Һәким, гијас олду һансы даш, оны?

Јашымы сорушдун, ағры-ачылар
Өлчүлдү дүнјада һансы јаш илә?
Инсан әзабыны чәкә билдиләр
Һансы тәрәзилә, һансы даш илә?

Нә дәрдими билдин, нә дәрманымы,
Бунлар тәсәллидир,
Тәсәлли јалныз!
Бир өмүрлүк дәрдин ағырлығыны
Һеч чәкә биләрми бир парча кағыз?

Вердијин нүсхәдә о гүдрәт һаны—
Ачылсын дүјүнләр, күманлар, һәким?
Заманын инсандан алдыгларыны
Гајтара биләрми дәрманлар, һәким?

Јазым өз дәрдимин нүсхәсини мән:
Бир сәһәр шәфәги, бир гом јасәмән.
Илк севким, илк көрүш, илк тәсәм, илк анд.
Гуша даш атдығым гарағач сапанд.
Хәрчәнкдән, инфаркдан хәбәрсизлијим,
Дағларда чалдығым о гарғы неjним,

Кериjә гајытсын чилинк ағачым,
Динләсин дәрдими өз анам, бачым.
Мархал дәрәсиндә илк ајаг изим,
Тахчалы, бохчалы комамыз бизим,
Ширин нағыллара инамым кәлсин,
Сеһирли јоллара инамым кәлсин.
Кәлсин, Симург гушун ләләји кәлсин,
Мәлик Мәһәммәдин биләји кәлсин.

Һаны мәрд әлиндә сеһирли топпуз?—
Вура, зүлмүн еви учула дәрһал.
Һаны, јаддан чыхан о сеһирли сөз—
Мән дејәм, гапылар ачыла дәрһал.

Күндә нечә дәфә бу заман мәни
Дәрдимлә бәрабәр удур, ај һәким.
Алдат о нүсхәнлә сән өзкәсини,
Дәрдимин дәрманы будур, ај һәким

1978

* *
*

Өзүмә дә көрүнмәјән
көнлүм мәним,
дујғум мәним,
севдам мәним.
Азадлығым—дүнјам мәним.
Өз ичимдә, өз дүнјамда
Һаким дә мән, мәһкум да мән.
Мин бир јерә гол атырам
Бир өзәкдә, бир тумда мән.
О, чошғундур,

О дашгындыр,
Мин рәнклидир,
сүрәклидир.
Сөз—фикримин, дүшүнчәмин
гәлибидир, өз шәклидир.
Дүшүнчәләр—һавадакы гуша бәнзәр
Сөзләр—гуша атдығымыз
даша бәнзәр.
Дәјә билсә, сәнинкидир.
Дәјмәдисә, дашдан күсмә, өзүндән күс.
О инчидән әлини үз.
Үрәкдәдир о гөнчәләр.
Һансы көзә көрүнүбдүр дүшүнчәләр?

1969.

ЈУХУЛАРЫМ

Јухуларым, јухуларым,—
Арзуларым, хәјалларым,
Бу дүнјада ән севимли
хош һалларым,
Јухуларым—
Әли бағлы,
Голу бағлы имканымын
чөвлан јери.
О—дан јери.
О гызарыр,
Күнәшимсә доғулмады.
Јухуларым, чин олмады.
Ојанырам,
Тез туртарыр јухумдакы нағылларым,
Ширин-ширин хәјалларым.
Ојандыммы?

Кечәләрин ишығындан
Күндүзләрин зүлмәтинә мән дүшүрәм.
Јаман үзлү һәгигәтлә көрүшүрәм.
Онда көнлүм налә чәкир:
— Јатма, ојан, јухуларым,
Мәним јалан јухуларым.
Гој сәрт үзлү һәгигәти
Боғуб дансын јухуларым.
Мән ојанмаг истәмирәм,
Гој ојансын јухуларым.

Хәјал долу, јуху долу
Кечәләри верин мәнә,
Истәмирәм мән күндүзү
Башга дүрлү бир јухудур өмрүн өзү.
Кәл-кәл, кәл-кәл, јухуларым,
Мәним ширин јухуларым,
Мәним көзәл јухуларым.
Кәл ки, кәл ки, әзаб долу бу дүнјаны
сән данасан,
Өмрүм гәдәр узанасан!

24 ијул, 1972.
Һачыкәнд

* *
*

Крым, Јалта, Гызылдаш... Бир халгын ата јурду—
О халга јад, ај аллаһ, кәлмәјә вәтән олду.
Де мүмкүнмү ајырмаг бурда хејирдән шәри?
Ахы, һаггын көзләри ојум-ојум ојулмуш.
Торпағын алтындадыр торпағын саһибләри,
Кәлмәләр торпаг үстдә торпаға саһиб олмуш.

Август, 1961.
Јалта

ЛАЛ-КАР

Дил ачмаца лаллыг да кедәр карлырымыз да.
Чүн лаллырымыз доғмуш иди карлырымыздан.

ШӘҺРИЈАР

Һәм лал олдуг, һәм дә кар.
Лаллыг, карлыгдан доғар.
Нијә лал олдуг көрән?
Буну билирсәнми сән?
Буну биләк биз әввәл,
Өтәнләрә баш вураг
Бунун үчүн инди кәл.
Заман-заман әзилдик
Мәһкум олдуғумузу
Нә анладыг, нә билдик.
Бунунчун да сојдулар
Дәримизи гатбагат.
Һаггымызы кимсәдән истәмәдик, еј устад.
Чүнки ону ганмадыг.
Бу мискин һалымыздан
Гызарыб утанмадыг.
Бүтүн дүнја ојанды,
Биз һәлә ојанмадыг.
Сусдуг, һәр шеја дөздүк.
Ичимиздән ојулдуг.
Карлыгдан лал олмадыг,
Сусдуг—деја лал олдуг.
Сабиримиз демишкән:
«Бир әчаиб шејик биз».
Тәрс кәлиб һәр ишимиз.
Бизим чаггалымыз да
Кәлир өз дағымыздан.

Бизим карлығымыз да,
Бизим лаллығымыз да
Доғуб сусмағымыздан.

25 ијун, 1979,
Шәки.

ПАМБЫГ

Адына мин лә'нәт, өзүн бир јана
Кәлмишик әлиндән зинһара памбыг.
Рәнкин ағдырса да јазыг кәндлинин
Еләдин күнүнү сән гара, памбыг.

Һаваја соврулур әлимин рәнчи,
Гочаја дөндәрдин чаһылы, кәнчи,
Јазы әкинчијик, гышы диләнчи,
Дүшмүшүк әлиндән азара, памбыг.

Сән мәним халгыма кәсилдин гәним,
Чох да ки, баһадыр гијмәтин сәнин.
Милләт лүт-үрјандыр,
амма өзкәнин
Әјниндә дөнүрсән палтара, памбыг.

Анамын, бачымын јејиб этини,
Көзүндә гојурсан һәр нијјәтини.
Чәкирсән кәндлинин һејсијјәтини,
Һәррач малы кими базара, памбыг.

Һәр зүлмә, чәфаја синә кәрмишик,
Хејири, газанчы јелә вермишик.
Јүкләниб кедирсән бәс һара, памбыг?
Сәни биз әкмишик, биз бечәрмишик,

30 октјабр, 1956
Шамхор

ОЛДУ

Шәһриjарын «Олду» ше'ринә чаваб.

Һәлә ше'рләрдә көрүшүрүк биз,
«Олду»дан үрәjим сәрәфраз олду.
Араз көjәрчиндир, ганадлар бизик
Ше'р һавасында чан, пәрваз олду.

Заманә су гатды исти ашыма,
Нә аһыма jанды, нә көз jашыма.
Фәләк бу оjуну ачды башыма,
Ахыр, мәним адым оjунбаз олду.

Гәзәбли краллар, ганлы ордулар,
Халгымын башына күл совурдулар.
О гәдәр башыма гапаз вурдулар,
Көзүм көлкәләнди, башым даз олду.

Халгымын тарихи тарихдән гәдим,
«Мән дә бир милләтәм, бир халгам»—дедим,
Әсрин дәрjасында үзмәк истәдим,
Һара әл атдымса су дажаз олду.

Үзмәк истәдиjим дәрjа дәринди,
Гejрәтим дажазмыш билирәм инди.
Нә олсун? Бабам да чох килejләнди,
Гыш дөjдү гапыны, деди, jаз олду.

Ев тикә билмәдик, биз дәjә гурдуг,
Өзүмүз ач олдуг, jады доjурдуг.
Шөһрәт халчасыны дивара вурдуг,
Шәрәф ajагларда бир палаз олду.

Өзкәләр топ атды, мән оjанмадым,
Jатдым, көлкәм олду о кечмиш адым.
Jатанлар ajылды, әсри ганмадым,
Әсрин һajгыртысы мәнә саз олду.

Шәһриjар, о тajдан фәрjадын кәләр,
Бәхтиjар бу тajдан сәнинчин мәләр.
Бизим этимизи шишә чәксәләр,
Валлаһи, дejәрәм, jенә аз олду.

31 август, 1971

СӘМӘД МӘНСУРА

Һүгуг, һүгуг, нә көзәл шеj, jетишмәз исә әлим
Мән өлмүш олсам унутма һүгуга һәсрәтими.

С. Мәнсур.
«Оғлум Ә. Тофигә» ше'риндән.

Мәнсур кими һагдан jапышыб һагг деди Мәнсур,
Һәсрәт галыб өз һаггына чох көjнәди Мәнсур.

Һәр мәтләбин өз мәғзини, өз рәнкини көрдү,
Ардында күдурәт дажанан «ешгә» түпүрдү.

Алданмады үзләрдәки киршанлара Мәнсур,
Көз охшаjан, Иман чалан «иманлара» Мәнсур.

Халгын о, бөjүк дәрдинә Сабир кими jанды,
Бир күн доғачаг улдуза гәлбилә инанды.

Ej намусу ше'риндә мүчәссәм олан инсан,
Намусуна, вичданына, иманына гурбан!

Өз хисләтин олмуш сәнә ше'риндә тәхәллүс,
Мәнсур кими сән дара чәкилсән дә сөзүн сөз!

Мәрдлик мәгамындан киши тәк енмәди руһун,
Чиркинләрә чиркин деди, чиркләнмәди руһун.

«Рәнкдир»—дедин һәр мәгсәдә гојдугса да бир ад,
Өз мәсләкин анчаг бизә рәнк олмады устад.

Алданмады дост чөһрәдә бичә дүшмәнә Мәнсур,
Рәһмәт сәнә, рәһмәт сәнә, рәһмәт сәнә, Мәнсур.

Декабр, 1973

БИР УЛУ МӘЗАР

Халга милли азадлығын нә олдуғуну баша салдыг.

М. Э. Рәсулзадә

Кәлдим зијарәтә бир улу гәбри.
Арзумла, фикримлә допдолу гәбри,
Кимдир бурда јатан?
—шанлы дүнәним.
Мәккәмин ичиндә Мәккәмдир мәним.

Бу улу мәзара Мәккәмдир—дедим.
Мән ондан бир овуч торпаг көтүрдүм.
Бу улу мәзары мәзар билмәдим,
Јатанын бөјүклүк һаггыны көрдүм.

Мәнимчүн бу мәзар, бир мәзар дејил,
Дүнәнки гүдрәтим, фәрасәтимдир.

Ики ил јашајан, јалныз ики ил—
Гундагда боғулан һүрријјәтимдир.

Дәјди бир-биринә әввәл дә, сон да.
Јатыр бу мәзарда ешгим, вичданым.
Гәдим Түрк елинин ана гојнунда
Јатыр бәхти јатан Азәрбајчаным.
Јатыр бу мәзарда, гејрәтим, јатыр,
Дүнәнки шәрәфим, шөһрәтим јатыр.

Јатыр милләтимин өз илкин ады,
«Мән дә варам»—дејән сәси, фәрјады.
Јатыр сәадәтим, јатыр бајрағым,
Јатыр гәнимимә мәним көз дағым.
Јатыр өз кечмишим, јатыр сәһәрим,
Ијирмидән бу јана итирдикләрим.

Атам, азадлығын нә олдуғуну—
Онун ләззәтини дәрк етди халгын.
Сабаһ, ја бири күн, билирәм буну,
Јенә галхачагдыр енән бајрағын.

Гәбриндән алдығым түтјә торпағы
Сәнин галдырдығын шанлы бајрағын
Дибинә гүрурла төкәчәјәм мән.
Орда кәләчәји әкәчәјәм мән.

20 октјабр, 1987
Анкара

КАЛ ОЛДУМ

Дејирләр ки, һәр илкин өз сону вар. .
Истәјирәм биз адлајаг
Бу сондан да о јана.
Сон евимиз мәзардырса,

Аддым атмат истәjирәм
Мән ондан да о jана.
Учуб кетмәк истәjирәм
хәjалымла бәрабәр
елә мән дә о jана.
Jохлугдан да о jана.
Өзүм олдум өз арзумун һәдәфи,
Мәни мәнә дүшмән етди
Дуjғуларын, фикирләрин
мәнә кизли тәрәфи.
Ахыр бездим, jорулдум,
Көзәл-көзәл фикирләрә,
Әлван-әлван дуjғулара кор олдум.
Бу дүнjаны
мән бәсирәт көзләримлә
Көрә-көрә кор олдум.
Гаjа үстдә тәк галмышдым,
Туфан гопду, инилдәдим,
нej олдум.
Идракымын газанында
Бишә-бишә чиj олдум.
Аз биләндә чох данышдым,
Чох биләндә
суса-суса
лал олдум.
Чүчәрмәмиш бир тум идим,
Нечин? Нечин?—дејә-дејә,
Будаг үстдә дәjә-дәjә
Кал олдум.

14 март, 1968.

ДӘРӘЛӘР

Оjнамагдан jоруланда
«Мустафабәj» бағларында
Тәк башыма мән енәрдим
дәрәләрә,
Күнүн исти чағларында.
Чох севәрдим дәрәләрин
Әл чатмаjан,
Үн jетмәjән,
Күн дүшмәjән
күшәсини.
Мән узаныб динләjәрдим
Һәзин-һәзин инилдәjән
чаj сәсини...
Нә көзәлдир ана торпаг.
Көj, jосунлу дашларындан
Сулар сызан
Гаjаларын алтына бах!..
Бу гаjалар башым үстә
Тағлар ачар чәтир кими.
Дамчы-дамчы ахан сулар
Дәрәләрә нәгш едәрди
Нискилими...
Күн дүшмәjән бу кимсәсиз дәрәләрә
бәләд идим.
Өз доғмача бағчам кими...

Һаны инди о дәрәләр?
Өз көнлүмә көчүб инди
о дәрәләр.
О тәбии дәрәләрдән даһа дәрин
Дәрәләр вар үрәjимдә,
Jаралар вар үрәjимдә.

Дәрәләрин кур сәсләри
чағлар,
ағлар үрәјимдә.
Һечә дөнүб көзләримдә
Ушаглыгда вурулдуғум
Әлван-әлван мәнзәрәләр.
Јүз илләрин сели, сују
ахыб кәлсә
Јенә долмаз көнлүмдәки
бу чухурлар,
бу дәрәләр.

Ијун, 1969

XX ӘСРИН АДАМЫ

Көзүм шүшә, дишим гојма,
гычым тахта.
Арзулары вурду шахта.
Ганым гара, лахта-лахта!
Қишиликдән бир әсәр јох,
Өзүм ахта,
Сөзүм сахта.

Јаланлара әл чалырам,
Алчалдыгча учалырам
Сөзүм ики,
Үзүм ики.
Мән әјријә дүз дејирәм,
Кечәјә күндүз дејирәм
Инди бизә ағыл кәрәк
Јуха үрәк
Қимә кәрәк?!
Мән атмышам!
Јериндә даш бағлатмышам.

Мән ағлымын һөкмү илә јол кедирәм
Јолдаш дејиб,
Јолдашымын јолуна даш киллә дирәм.
Әмәлсиз дә кечиб кедәр,
Кәрәк боллу сөзүн олсун.
Аҝ јаланы гып-гырмызы
Демәк үчүн үзүн олсун.
Әмәл дејил, сөз оғлујам,
Мән әсримин өз оғлујам!

Феврал, 1966.

АТ КИШНӘДИ...

Ат кишнәди...
Газанханын, Ханчобанын
Ганы динди дамарымда
Бу кишнәрти һаваланды
Чинкилдәди дамарымда...

Ат кишнәди...
Әрәнләрин нә'рәсинә
Әсди дағлар,
Чошду дағлар.
Итил чајын саһилиндән
Галдырылды алачытлар.

Ат кишнәди...
«Ајналы»лар дарагланды.
Ат кишнәди...
Тарихимиз варагланды.
Ат кишнәди...
Һирсим мәним, киним мәним,
Дағы јарды, дашы дәлди.

Ағзына даш басдырылан
Булагларын суҗу кәлди.
Ат кишнәди...
Ганым гошду,
Кишилиҗим кишиләнди.
Гәзәбимдән җад башына
Даш әләнди...
Ат кишнәди...
Пәнчәрәни ачыб көрдүм
Короғлулар, гоч Нәбиләр
Даша дөнүб даш олубдур.
Гыр ат, Дүр ат
Арабаҗа гошулубдур...

1973

ӨЛҮМЛӘ ГАРШЫ-ГАРШЫҖА

Дүнән кечә җухуҗајкән
Гаршыламышдым өлүмлә мән.
Дедим:—Өртүн тез гапыны,
пәнчәрәни,
Гоҷ тапмасын өлүм мәни.
Өз ичимдән
баш галдырыб
гәһ-гәһ чәкди,
күлдү өлүм.
Мән ағладым ағлум-зүлүм.
Өлүм деди:—Мән сәнин өз ичиндәҗәм.
Сәнинлә бир доғулмушам.
Һәвахт сәндән кен олмушам?
Өртмә гапы-пәнчәрәни,
Сән аҗыра биләрсәнми сәндән сәни?

Дедим:—Мәндән истәҗин нә?
Деди:—Һәрдән көрүнмәсәм көзләринә
Аҗылмазсан бу дүнҗанын хумарындан.
Дејирәм ки,
Сән кәлмисән кетмәк үчүн,
Аҗыл, инсан!
Дедим:—Ахы, нә көрмүсән
Хәзан кими бу әсмәкдә—
Җаранмышы җох етмәҗә төләсмәкдә?
Нә тикирсән,
Нә гурурсан,
Җашаҗаны җох еләҗиб
Җарананы учурурсан.
Деди:—Чүнки әбәдиҗјәт өз адымдыр.
Дағытмагса инадымдыр.
Һәҗат ани,
Өлүм өлмәз.
Замандан да, мәкандан да
Гоча олан өлүм билмәз.
Мән өлмәсам сулар ахмаз,
алов җахмаз,
Булуд енмәз.
Сулар өләр ахмазында,
Гоча дүнҗа төзәләнмәз.
Һәҗат—өлүм! Бир-биринин
һәм илкидир,
һәм дә сону.
Варлығында көрмәлисән җохлуғуну.
Һәҗат—өлүм!
Бир-бирнин гәнимидир.
Дүнҗа өзү бир җухудур.
Җуху өзү варлығында
җох кимидир.
Җаранмышын
һәдәфи мән,

јөнү мәнәм!
Заманын да, мәканын да
Сөнү мәнәм,
Сөнү мәнәм!
Мән әбәди сөјүглуғам,
Мән һечлијәм,
Мән бошлуғам,
Мән јохлуғам!
Дедим:—Сөјлә, һечлик нәдир?
Мән һечлији дәрк етмирәм.
Деди—һечлик икимизин бирлијидир,
Мән ки, сәни тәрк етмирәм.

Maj, 1976.

СУАЛ-ЧАВАБ

Улу заман!
Сән вармысан, сән јохмусан?
Јохду буна вагиф олан.
Көр нечә дә керчәк олуб ујдурулан!
Күн ујдурдуг, ил ујдурдуг, ај ујдурдуг.
Өзүмүздән јалан-јалан сај ујдурдуг.
Низам гурдуг, өлчү гурдуг.
Кетмәк үчүн,
Кәлмәк үчүн.
Өмүрләрин
әввәлини,
ахырыны билмәк үчүн.
Биз заманы ујдурдуг ки,
Гој күнаһкар бу доланан дүнја дејил,
заман олсун.
Гој һәгигәт јалан олсун.
Инсан ачыб әлләрини деди:—Заман,

Нијә сән өз гурдуғуну учурурсан?
Хынчыр-хынчыр үјүдүрсән өмүрләри
Милјон-милјон илдән бәри.
Бәс ахыры һарда битир
Бу дөвранын, јохду билән.
Үјүдәнин һикмәтиндән
Хәбәрсиздир үјүдүлән.
Гоча дүнја,
Гучағында нечә өмүр,
Чичәк кими ачыб солду.
Бешчә чәрәк торпаг үчүн
Ган төкәнин, баш кәсәнин
Сон гисмәти ики чәрәк торпаг олду.
Сәнсә дурдун өз әввәлки мәгамында
Нә бөјүдүн, нә кичилдин.
Илдән-илә тәзәләнди
Көһнә чилдин.
Гоча дүнја,
Бу саһиблик нәдир сәндә?
Мән ки, сәни белә көрдүм,
Хәбәрсизсән өзүндән дә.
Гоча дүнја!
Чох гочасан,
анчаг сәнин
Гочалыгдан әсәрин јох.
Өз ишиндән, әмәлиндән
хәбәрин јох.
Синән үстдә кими сөкүр,
кими тикир.
Кими дәрдин өзүнү дә
дәрдләндирир,
Кими дәрди өзү чәкир.
Нә сөкәнә нифрәтин вар,
Нә тикәнә бир «сағ олун»...
Баш ашағы доланырсан,

Бир јөнүн вар, бир дә јолун.
Мәнсиз дүнја! Сөјлә нәсән?
Мән дә бир күн кедәчәјәм
Бу јохлуға сөјлә нијә биканәсән?
Анам дүнја!
Е'тибарын буму сәнин?
Сирри нәдир мө'чүзәли бу нәрдәнин?
Санки дүнја
Пычылдады гулағыма елә бу дәм:
— Кәлишиндән нә газандым,
Кедишиндән нә итирәм?
Өлүмләри рәдд еләјән
Кәлимләри рәдд еләјир.
Бу кәлимләр, бу кедимләр
Мәни һәр күн тәзәләјир.
Су бир јердә дурмамалы,
Ахмалыдыр.
Јердә пөһрә бој атмалы,
Көјдә шимшәк чахмалыдыр.
Мәним тәзә галмағымчын
Су булуда чеврилмәли,
Булуд суја,
Даш торпаға.
Инсанлар да дөвр еләјир,
Булуд кими көјә галхыб
Јағыш кими јаға-јаға.

1975

БЕЛӘ ГАЛМАЗ

Сабир демиш, «Биз әрләрик»,
Иш јеринә
өзкәсинин сөзләрини
«әзбәрләрик»

Тоз-торпағы јел совурар,
Дәнәси дә јелә галмаз...
Валлаһ, биллаһ, белә галмаз,
белә галмаз!
Бу инамла јашамышам,
Бизим кими зәвзәкләрин
Икидлији дөзүм олсун,
«Һејвәрәлик, бошбоғазлыг»
бизим олсун.
Кәләчәјин өвладлары иш көрәчәк.
Амма дуа әвәзинә «лә'нәт» дејиб
Гәбримизә түпүрәчәк.
Дејәчәкләр, еј бабалар,
Јаш јетириб кал олдунуз.
Көрә-көрә кор олдунуз,
Динә-динә лал олдунуз.
Сәбринизә һејрәтдәјик,
Сиз дөзүмдә фил олдунуз.

Еј нәвәләр, нәтичәләр,
Биз һеч нәјик, биз һеч нәјик...
Кечә-күндүз бабамызын
әмәлинә һејрәтдәјик,
Һејрәт един сизсә бизим
сәбримизә...
«Лә'нәт» дејиб сиз түпүрүн гәбримизә..

Һагтымызы биз ганмадыг.
Биз бу күнү јола вериб
Кәләчәјә инанмадыг!
Кечирдик өз әлимизлә
Бојнумузу биз халтаја,
Сап олмадыг бир балтаја.
Ач олсаг да «тохуг»—дедик.

Биз учадан «бәли» дејә чох бағырдыг,
Гәлбимиздә «јох-јох!»—дедик.

Тоз-торпағы јел совурар,
Дәнәси дә јелә галмаз.
Валлаһ, биллаһ, белә галмаз,
Белә галмаз!

1974.

ТОРПАГДАН ПАЈ ОЛМАЗ

Биз јахын олмушуг, гәдимдән јахын.
О гәдәр јахын ки, бизим дағларын,
Көлкәси дүшүбдүр сизин дағлара.
Мән әфсус демирәм өтән чағлара.
Бахшынын каманы бизи ағладыб.
Чаббарын чәһ-чәһи сизи ағладыб.

Бабам, бабан илә дост олуб, анчаг
Достлугдан бир кәлмә данышмаздылар.
Бири-биримизә диш гычардараг
Достлугдан дејирик инди о ки, вар.

Нәдир бу ејһамлар, бу атмачалар,
Јенә шејтан кириб араја бәлкә?
Дејирәм, кәнардан бармаг басан вар,
Көз тутан о көһнә јараја бәлкә?

Торпаг истәјирсән сән инди мәндән,
Бу нечә гардашлыг, јолдашлыг олду?
Өзкә торпағына көз дикдијиндән
Сәнин нечә дәфә көзүн ојулду?
Сәнә дәрс олмады јенә дә бунлар,
Јохса төкүлмәли артыг ганын вар?

Мәнә үзәвари гардаш дејирсән,
Анчаг алтдан-алтдан ијнәләнирсән.
Әјјами-гәдимдән садәдиләм мән,
Баш ача билмәдим һијләләриндән.

Әкәр дүшмәнсәнсә... һијләдән әл чәк.
Ачыгча давалыг мәрамын олсун.
Мәнимлә мин илдир кәсдијин чөрәк,
Алдығын кирвәлик һарамын олсун!

Һардан сәнин олду бизим Гарабаг?
Ады, саһибини демирми ашкар?
Хошлугла вермәзләр торпағы, анчаг
Ганла мөһүрләјиб, зорла аларлар.

Һәлә көз дикмисән Нахчывана да
Тәбриз дә, Сәраб да бәлкә сәнинмиш?
Вартазар јашајан бүтүн өлкәләр—
Јә'ни бүтүн дүнја өз вәтәнинмиш?..

Күнаһым нәдир ки, гангал кими сән
Бүтүн јер үзүнә сәпәләнмисән?..

Архыны селимә кәл бәнд еләмә,
Бу, ган давасыдыр, бу ган давасы.
Хәбәримиз јохдур... јамагмыш демә,
Сәрчә јувасына, гартал јувасы?!

Јатыр бу торпагда әчдадым мәним,
Шәрәфим,
Шөһрәтим,

Өз адым мәним...
Чәддимин јатдығы улу торпағы,
Синәси сәрвәтлә долу торпағы,

Мән сәнә паj верим?
Мән гул, сән әрсән?
Сән мәни бу тәдәр ахмаг билирсән?

Иса булағынын зүмзүмәсини,
Чаббарын,
Сеjидин,
Ханын сәсини,
Далғалы Гарабағ шикәстәсини,
Бабәк түрбәсини нечә паj верим?

Оғуз нәслиндәнәм, әр оғлу әрәм,
Өзкә бағчасындан бир күл дәрмәрәм,
Доғма торпағымдан чәрәк вермәрәм,
Әкәр дардасанса сәнә «hаj» верим!

«Дығалар» jенә дә jолуну азмыш,
Мәндән jухарыjа шикаjәт jазмыш.
Нечә jол вермишәм, көрүнүр азмыш,
Истәjир мән она jенә паj верим!

22 октjабр 1966-чы ил.

АССОРИ

Jыхылыр уча дағлар,
Тозу бир заман галыр.

Бајатыдан

Дырманыр jохушу машын нәр кимн,
Чағлajыр дәрәдә көпүклү Гаргар.
Дағларын белинә бир кәмәр кими
Доланыб узаныр долама jоллар.

Мәнзилә чатмаға hәлә галса да
Jоллар jорду мәни, лап дарыхмышам.
Тәбиәт нә тәдәр көзәл олса да
Бу узун jолларда дарыхыр адам.

Үзүмү чевириб шоферә бирдән
— Бир шеj охусана,—дедим,—Степан.
— Ахы, сәс сарыдан чох мәғмунам мән.
— Она мәhәл гojма, үрәкдән гопан
Нәр сәс көзәл олур, безикмишәм мән.
Ejни зәнкуләли ханәндәләрдән.

Степан охуду...
Нәсә чох jанығлы бир маhныjды бу...
Маhны думан олду,
О, сарды мәни.
Гәдим бир замана апарды мәни.
Бу hәзин... jаныглы... тәранәләрдән,
Бир гәриблик дуjдум үрәjимдә мән.
Өтән әсрләрлә санки өпүшдүм.
Елә бил бир өзкә аләмә дүшдүм.
Дүшүндүм:
«Бу маhны нә дejир көрән?
Гәлбимә jатса да сәси, наләси
Бәс нијә сөзләри анламырам мән?»
Сәсдән мәст олмушду чичәкли дәрә
Hычгырыб даjанды о, бирдән-бирә.
Көрдүм үзүнү дә чевирди jана.
Нә олду?
Нә олду көрәсән она?
Көзүмүн учуjла бахырдым... дejән
Көзүнүн jашыны кизләтди мәндән.

Hәjәчан совушду...
Кечди бир гәдәр

Һалыны сорушдум.
— Еһ, кечиб кедәр.
— Маһныи доғрудан да көзәлди,—дедим.
Анчаг сөзләрини баша дүшмәдим.
— Еһ... гәдим Ассори нәғмәсиҗди бу.
Мәним милләтимин...
Дејиб, о сусду.
— Сәнин милләтинин? Сән ассорисән?
— Бәли.
— Рус билмишдим амма сәни мән.
— Јох, јох, бу маһалда беш-он евик биз,
Гуртармаг үзрәдир бизим нәслимиз.
Мәним әсл адым Киродур, Киро,—
Дејәрәк дәриндән көкс өтүрдү о.
— Халгымын чох гәдим бир тарихи вар.
Шәрәфлә јашамыш бизим бабалар,
Бојун әјмәмишдир һеч бир дүшмәнә.—
Дејә тарихини данышыр мәнә.
Данышыр...
Мәнимсә нәзәрләримдә
Гылынчлар тоггушуб, комалар јаныр.
Бир заман охујуб әзбәрләдијим
Тарих китаблары һеј варагланыр.
Ағ сачлы тарихин алт гатларындан
Кәлир гулағыма гәрибә бир сәс:
«Тарихин мәһвәри мәкәр бир заман
Бу халгын әлиндә дејилдими бәс?
Јашадылар мәтин, өлдүләр мәтин,
Заман да бу халга саз олмадымы?
Тарих дә бир заман ассориләрин
Кәскин гылынчыјла јазылмадымы?
Ахыры нә олду?
Бу чәрхи дөврән,
Атлыны нечә дә салыр атындан.
Сөз будур: көзләрә көрүнмәсә дә

Демә өз ишини көрүрмүш заман.
Көјләрә баш чәкән дүнәнки бир дағ
Тоз олуб јерләрә әләнир бу күн.
Бир заман тарихләр јарадан бу халг
Тарих сәһнәсиндән силинир бу күн.
Дүнәнә сәчдә гыл, бу күнә дүз бах.
Заман јаман әјир, «әјилмәзләри».
Халглар, гәбиләләр јох олур, анчаг
Китабларда галыр ајаг изләри».

Сәсиндә дәрдими дујурам онун.
Далдым кәләчәјә арам-арам мән.
Ады да әлиндән чыхан Киронун,
Дәрдини, гәмини мән дујарам, мән.

Бир заман,
Бир заман мән идим мән дә.
Инди нечә?
Јенә де ојаммы мән?
Сарсылдым заманын кешмәкешиндә
Јыхылан бир дағын тозујаммы мән?

Мај, 1962.

ОНУН ПӘРИШАНЛЫҒЫ

(Фүзули һејкәлинин ачылышы мүнасибәтилә)

Һејкәлин мүәллифләринә

Сағ олун,
Чох сағ олун,
Көзәлдир һејкәлиниз.
Гој вар олсун әлинчә!
Фүзулини дејил, сиз

Бу күнү дүјмүшсүнүз.
Сәнәтин бизим әсрә
Сөзүнү дүјмүшсүнүз.

Өз әсриндә Фүзули
Ахы, нәјә ағламыш
Мән анлаја билмирәм.
Түркү шөһрәтләндирән
Султан Сәлим әсрини,
Шаһ Исмајыл әсрини
Јаманлаја билмирәм.

О, өз зәррә дәрдинә
Үмман деди, дағ деди.
О, өз «јаланларыјла»
Әсри дә силкәләди.

Бизсә ағ јалаилары
Даддыг һәгигәт кими—
Бәдбәхтлиј сәадәт,
Зәһәри шәрбәт кими.

Һејкәлиниз көзәлдир!
Онун о әјри бели
Санки мәним әсримин
Дәрдилә јүкләнибдир.
Ше'ринин һәр нидасы,
Нәғмәсинин һәр халы
Әсринә көкләнмәјиб,
Әсримә көкләнибдир.

Онун пәришанлығы
Көксүндә од галанмыш,
Ана јурду таланмыш
Елин пәришанлығы...
Јүз јерә парчаланмыш
Дилин пәришанлығы.

О, сакит көркәмијлә
Гаја кими дајаныб,
Дәрја кими чағлајыр.
Бөјүк түрк милләтинин
Дүнәнинә күвәнир,
Бу күнүнә ағлајыр.

Ијун, 1962.

* *
*

Бу күн бајрам едир гырғыз чөлләри.
Јадын нохтасыны тахандан бәри
«Ағ күнә чыхыбдыр...»
Буна бах, буна!
Севинир,
фәхр едир гул олдуғуна.
Бајраммы?
Күл олсун көзүнә, милләт!
Зар-зар ағлајасан кәрәк сән бу күн.
Јүз ил бундан әввәл башын кәсилди.
Өлдүјүн күнүндүр бу күн, өлдүјүн!..
Өлүр,
Гатилинә «пәнаһым» дејир,
Өлдүјү күнүнү бајрам ејләјир.

2 нојабр, 1963.

150 ИЛ

Тапдамаг олармы һагты бу **гәдәр?**
Јүз әлли илдир ки, **сојурлар бизи.**
Бу һеч,
Бизә бајрам еләтдирирләр
Тарихдә ән бөјүк фачиәмизи.

Вәтәни сатмышыг... Буна **јанмырам.**
Ағыр бир **гәдәрлә үзбәүз олдуг.**
Она јанырам ки, о күн, бу **бәднам**
Алверин дәллалы өзүмүз олдуг.

20 февраль, 1964

* *
*

Халга нечә-нечә тәлә гурдулар,
Башымыз чилова кечәндән бәри.
Гәсдән, билә-билә адландырдылар—
Халгын достларыны «халг дүшмәнләри».

1969.

* *
*

Шәрин әлијлә өлән, хејрин, хејирхаһлыгын
Сыгалыјла дирилди.
Јүз ил јатмыш көзәли бир нәвазиш, бир өпүш
Дәрһал ојада билди.

1989

МӘН ХӘЈАЛ ЈЕМИШӘМ...

Мән хәјал јемишәм, хәјал һәмишә
Өзүмү хәјалла дојуздурмушам
Кәлинчә заманла һәр күн дөш-дөшә
Хәјалы керчәјә чох јоздурмушам.

Боз рәнкә бүрүнүб арха да, өн дә
Ејни рәнк өмрүмүн бојуна дөндү
Арзујла имканын һәр дөјүшүндә
Һәјатым баша-баш ојуна дөндү.

Хәјалым, үмидим вар олсун јенә
Мәчһул бир сабаһа үз тутмушам мән
Үмид лајласында сәһәр ешгинә
Гәзәб әждаһамы овутмушам мән.

Бахырам, ағармыр нијә дан јери?
Бәс күнәш үфүгдән нә вахт галхачаг?
Саралыр көнлүмүн үмид күлләри,
Ләчәкләр төкүлмүр, төкүлмүр анчаг

АЛУШТАДА ӘМӘТ ХАН СУЛТАНЫН ҺЕЈКӘЛИ ӨНҮНДӘ

Мүһарибә илләриндә Крым татарларыны Крымдан сүркүн етмиш, амма һәмән илләрдә бөјүк гәһрәманлыг көстәрмиш, ики дәфә Совет Иттифагы Гәһрәманы адыны алмыш татар оғлу Әмәт хан Султана доғулдуғу Алушта шәһәриндә һејкәл гојмушлар. Парадокса бахын! Милләтин говулдуғу јердә һәмин милләтин оғлуна һејкәл!

Әмәт Султан,
Де һардадыр инди сәнин ана јурдун?
Сән чәбһәдә Русијаны горујурдун.

Һәмән өлкә Вәтәниндән сүркүн етди
милләтини,
Тапдалады намусуну, гејрәтини.
О, үзүнә күлә-күлә
Јахшылығын әвәзини чыхды белә!
Ешитмишәм, бу тәһгирдән
Синән олмуш ојуг-ојуг,
Сәнин ана торпағындан өзүнә јох,
Тәкчә сәнин һејкәлинә јер вердиләр.

Сәнә сәнин ган баһаны көстәрдиләр.
Дәјәринә диггәт елә
Алчалдылан шәрәф, шанын!
Вәтәниндә учалтдылар
һејкәлини гәһрәманын.
Дедиләр ки, биз севирик Әмәт ханы.
Демәдиләр: Бу икиди јетишдирән
милләт һаны?
О, көјдәнми дүшдү јерә?
Атасы ким, анасы ким? Милләти нә?
О икидин сәдагәти бәс нә имиш
Вәтәниндән говдуғунуз милләтинә?
Дөшүнә чүт улдуз тахыб дедиләр ки:
«Өз милләтин сәнә јаддыр.
Атан да биз, анан да биз.»
Дедиләр ки, сән јахшысан,
Атан да пис, анан да пис!»

Һејкәлә бах!
Гәзәб јағыр бахышындан.
Сән достунла дүшмәнини
Сечәммәдин, еј Әмәт хан!
Сән гәзәблә нә бахырсан гәрбә сары?

Дөндәр, дөндәр сән Шимала
О гәзәбли бахышлары.
Гәрбдә дејил, гардаш, сәнин
Шималдадыр өз дүшмәнин!
О дүшмән ки, торпағына саһиб олуб
Сәни данды.
«Ајы дағда»[1] ајыланды.

Нечә дејим «гәһрәмансан»
мән дә сәнә—
Досту илә дүшмәнини сечмәјәнә?
Сәнин ити нәзәрин вар.
Јахшы вуран
Анчаг нијә вурдуғуну
Дүшүнмәјән бир овчуја бәнзәрин вар.
Атәшинә өз үрәјин һәдәф олду,
Шәрәфсизлик инди дөнүб шәрәф олду.

Һејкәлә бах! Дајаныбдыр әзәмәтлә,
Ләјагәтлә
Милләтинин шәрәфини
Горујан бир икид кими.
Дөшүндәки о улдузлар
Әлдән чыхан торпағының әвәзими?

Әмәт Султан
Сәнә нараһат елədиләр һалалыны.
Сән тутушдур һејкәлдәки гүрурунла
Һәјатдакы бу һалыны.
Валлаһ, биллаһ, јарашмајыр гүрур сәнә,
Ганан һәр кәс күлүр сәнә!
Кимдир сәнин о дүнәнки гүруруну
Бир гуруша бу күн алан?

[1] Крымда дағ адыдыр.

Ej Вәтәндә даша дөнүб јалгыз галан!
«Бу торпағын өз оғлујам»—дејә инди
Гүрурланма наһаг јерә!
Дөшүндәки нишанлардан
Бу күн көрәк Вәтән бојда
Дәрд көјәрә, гәм көјәрә!

6—7 апрел, 1980.
Крым, Алушта.

НИЈЈӘТ

Торпағын алтында јатыр јерлиләр,
Үстүндә кәлмәләр кефдә, дамагда.
Јерлинин дәрдини јерсиз нә биләр?
Јерлинин һаггыны о, тапдамагда.
Кәлмә һаглы билир өзүнү, һаглы!
Јерлинин јурдуна јоллары бағлы...

Билмирәм Крымын өз саһибләри
Бу торпаг алтында нечә динчәлир?
Милләт бу дијардан кедәндән бәри.
Руһлар өз јурдуну зијарәт үчүн
Сибирями кедир, бурамы кәлир?

Татар мәзарлары... әл ачыб көјә
Торпағы галдырыб нијә габармыр?
Өлүләр јер алтда көрәсән нијә
Һагг дејә гышгырыб фәрјад гопармыр?
Крымы көтүрүб чијинләринә
Милләт олан јерә нијә апармыр?

Мәзарлар бу јурдун өз саһибләри,
Нијә бу зилләтин бағрыны сөкмүр?
Торпағын үстүндә саһибкар кими
Кәзән кәлмәләри дәнизә төкмүр?

5 мај, 1966
Крым—Јалта.

ӨЗ «МӘН»ИМИН АҒАСЫ

Өз јурдумда, өз евимдә өзкәси,
Олду мәним күлшәнимин ағасы.
Ағлар гојду инамы да сабаһа
Бу күнүмүн, дүнәнимин ағасы.

О заманкы, үмидимдән барындым,
Бу дөвранын чиркабындан арындым.
Зүлүмләрдән нә ағрыдым, нә сындым,
Ола билдим өз «мән»имин ағасы.

Дашдан-даша вурду мәни диләкләр,
Гәдәримә гәһ-гәһ чөкди фәләкләр.
Өз сәмтини дәјишмәјән күләкләр—
Вәтән адлы јелкәнимин ағасы!

Котанымы чох сүрсәм дә хама мән,
Јетишмәдим бир мүгәддәс кама мән.
Чох чалышдым, чох вурушдум, амма мән
Оламмадым Вәтәнимин ағасы.

Өлә-өлә рәзаләтин ичиндә
Бәркимишәм мәшәггәтин ичиндә.
Бу зүлмәтин, бу зилләтин ичиндә
Олмушамса өз «мән»имин ағасы,
Олачағам Вәтәнимин ағасы!

Март, 1974

ДЕДИМ, ДЕДИЛӘР

Исландым данлағын, мин-мин төһмәтин
Күр јағаң шыдырғы јағышларында,
Илләрдир үзүрәм мән бир һәсрәтин
Көнлүмдә көлләнән көз јашларында.

Кедирәм... Мәнзилим узаг бир ада,
Чох да ки, һагг јолум чәнә бүрүнмүш
Көзүм ирәлидә, көнлүм архада,
Мәсләким күмандан имана дөнмүш.

Дедиләр:—Инамын бир гарышганын
Дағы дәлмәсинә бәнзәр, ај јазыг,
Дөврәни данмағын,
бирчә дамланын
Селә күлмәсинә бәнзәр, ај јазыг!

Дедим:—Һаггын сапы узанар, анчаг
Гырылмаз... Дәдәләр кәламы һагдыр.
Дедиләр:—Зәнчирдир, сап јох, јахшы бах,
Дедим:—Нә олса да тырылачагдыр.

Дедиләр:—Нағылдыр сәнин бу арзун.
Дедим:—Гој олсун!
Тилсим дә кәсәммир һаггын јолуну,
Зәфәрлә гуртарыр нағылын сону.

2 Декабр, 1966

ӨМҮР УЗУН,
ӨМҮР ГЫСА

ХАЛГ ДЕПУТАТЛАРЫНА АЧЫГ МӘКТУБ

Сәнә сәс вердим ки, јолдаш депутат,
О јүксәк күрсүдә сәсин күр олсун.
Сәнә өз сәсими вермәдим ки, мән,
Гулағын кар олсун, көзүн кор олсун.

Сәнә сәс вердик ки, һәр гарыш јерин
«Әзәли саһиби мәнәм»,—дејәсән.
Сәнин торпағына көз дикәнләрин
Дәрсини вермәкдән чәкинмәјәсән.

Сәнә сәс вердик ки, елин, обанын
Истәји, арзусу ахсын сәсиндән.
Бар-бар бағырасан: сујун, һаванын
Милләтин көкүнү чүрүтмәсиндән.

Дединми бунлары?
Јох! Бир динсәнә!
Сәнә шәкләнмишди гулагларымыз.
Ағзына су алыб сусдун... Бәс сәнә
Милләтин вәкили нечә дејәк биз?

Халгыны сөјдүләр, үзүнә гәншәр,
Сән сусдун...
Вәзифән сусмагмыш мәкәр!
Халгын шәрәфини горумајан кәс,
Милләтин вәкили нечә олду бәс?

Сусмаға көндәрдим мәкәр мән сәни?
Ора кетмәмишдин сән әсәмәјә.
Сән ора кетмишдин халгын дәрдини
Халгын дили илә ачыг демәјә.

Лал кедиб, лал кәлдин... сән кимсән бу күн?
Халгын вәкилиҗкән, халга јад олдун.
Јохса динмәмәји бачардығынчүн
Бу халгын адындан депутат олдун?

Биз өз һаггымызы билмәдик јенә,
Һеч демә милләтин вәкиллијинә
Ашкарлыг дөврүндә лал-кар кәрәкмиш.
Бизә ашкарлығы инкар кәрәкмиш.

24 ијул, 1989.

ГАНМАГ ИСТӘМӘЗ

Баша кечән башы бош милләтә ган гусдурур,
Ашкарлыгдан дәм вурур, данышаны сусдурур.
Көһнәләри учуруб, сөздән имарәт гурур,
О, милләтин дәрдини бир ан ганмаг истәмәз.

Бир тәмәлсиз мејраба өмрү боју баш гоҗан,
Ешитдији һәр тәзә фикрә, сөзә гуш гоҗан,
Гырх ил бундан әзәлки шүарларла јашајан
Көһнә јолу, вәрдиши, бу күн данмаг истәмәз.

Чәһаләти чох олур сәвадлы чаһилләрин,
Онлар хәбәрсиздиләр төләбиндән илләрин.
Чәһаләт кирдабында јухулары чох дәрин,
Чәһаләт јухусундан һеч ојанмаг истәмәз.

Вәзифә палтарыны кејән кими әјнинә,
Милләт үз үстә дүшсүн, кәлмәз онун ејнинә,
Вәтән, милләт гајғысы батмаз онун бејнинә,
Рүтбә сијаһысындан гараланмаг истәмәз.

Ағасынын јанында һөрмәт газанмаг үчүн
Милләтинин башында гоз сындырыр о, бу күн.
Архасыны кәнарда тапан бу бич түнбәтүн
Милләтин көлкәсинә далдаланмаг истәмәз.

Абрымызы горујуб биз күнаһкар олмушуг,
Көзләри кор, дили лал, гулағы кар олмушуг.
Бир заманлар ахы биз, әр оғлу әр олмушуг.
Јаддаш өз дүнәнини нијә анмаг истәмәз?

Дәрдинин шиддәтиндән ојум-ојум ојулан,
Һәр ишдә һаглы икән, һәр ишдә һагсыз олан,
Јурдундан, јувасындан илим-илим говулан
Гардашынын дәрдинә гардаш јанмаг истәмәз,

Беш аддым ирәлини көрмүрүк, думандајыг,
Дәниздәјик, билмирик, һара кедир бу гајыг.
Һәмишә күмандајыг, елә бир замандајыг,
Ганан көрмәк истәмәз, көрән ганмаг истәмәз.

13 ијул, 1989.

ӨМҮР УЗУН, ӨМҮР ГЫСА

Узун өмүр гыса кәлир,
Һәр инсан јаша доланда.
Гыса өмүр узун кәлир
Өтән күнләрә даланда.
Өмүр узун, һәм дә гыса
Гәмдә узун, дәмдә гыса.

Һәм узундур, һәм гысадыр,
Јүз ил јашасан да өмүр.
Милјон илләр јанан улдуз
Сөнәндә бир анда сөнүр.
Өмүр узун, һәм дә гыса,
Гәмдә узун, дәмдә гыса.

Һәјат күлүр үзүмүзә,
Һәм дә биздән гисас алыр.
Дашлы јолда јол узаныр,
Һамар јолда јол гысалыр.
Өмүр узун, һәм дә гыса,
Гәмдә узун, дәмдә гыса.

5 јанвар, 1998.

БАБА—НӘВӘ

Нијә нәвәсини чох севир баба?
Оғул истәјирәм бу суалыма
Дүз чаваб тапа...

Архаја баханда нәвәләримин
Атам, анам саныр,
дејирәм нә гәм!
Ирәли баханда—
сонсузлуг кими
Нәвәми өзүмә әвәз билирәм.

Бу сону пуч дүнја чүнки һәр заман
Көзүнү ирәли дикәнләриндир.
Бизи әвәз едән өвладымыздан
Өвладын әвәзи даһа шириндир.

Бабадан нәвәјә нәсил—бир ахын!
Зәнчирдә сон һәлгә одур, илксә мән.
Нәвәләр бабаја өвладдан јахын—
Илклә сон бирләшир зәнчири әјсән.

1988.

МӘН БЕЛӘ ДҮНЈАЈА НӘ ДЕЈИМ ИНДИ

Көзүмүн өнүндә һаггы дәјүрләр,
Гышгырыр, сәсинә бир сәс верән јох.
Зорун архасында елә кизләниб,
Оңу нә ешидән, нә дә көрән јох.

Көзүмүн өнүндә һаггы данырлар,
Гышгырыр, сөзүнә бир инанан јох.
Һагсыз шивән чәкир, тез инанырлар,
Һаглының һаггыны нијә ганан јох?

Көзүмүн өнүндә һаггы јејирләр,
Һаггы јүзлүкләрлә шилләләјирләр.
Фәрјад гопарырам, аман, тојмајын,
Һаггы өлдүрүрләр, она тыјмајын!

Мәни динләјирләр... амма дујан јох,
Һаггын һүгугуну бир горујан јох.
Әлимдән нә кәлир јанмадан өзкә—
Һаггын һаглығыны ганмагдан өзкә.

Үрәксиз, чандәрди мәни динләјир,
Чиби үрәјиндән јүзгат ағырлар.
Тапданан онларын һаггымы? Хејр?
Онда фәрјадымын нә мә'насы вар?!

Haһaг һагг оланда һагг да һагг дејил,
Мәним фәрјадымдан ахы нә фајда?
Һаггын тапданмасы, валлаһ, елә бил
Адичә гајдадыр, адичә гајда.

Һаггын һаггы јохдур «Мән һаггам»—десин,
Доғрунун үстүнә зор кәкәләнди.
Әјрининн өнүндә доғру титрәсин?
Мән белә дүнјаја нә дејим инди?

Јанвар, 1989.

ДИН

Ә. Имамверди мүәллимә.

Ләпәләндикчә көнүл,
Ачылыр, чин-чин олур,
Дибә ендикчә көнүл
Тутулур, бәдбин олур.

Даша дәјдикчә охум
Күманым мин-мин олур.
Шүкүр олсун ки, јухум
Јенә һәрдән чин олур.

Зүлм артдыгча нечин
Шәрә мејдан, кен олур?
Бизи данм јашадан
Од өзү хаин олур.
Јолу аллаһдан уман
Ким дејир мискин олур?

Һәјат—онсуз да гәлиз...
Әл ачыркән көјә биз
Сојујур нифрәтимиз
Одумуз тәскин олур.

Јола дүшмүшсә дүјүн,
Ачы талелә бу күн
Ола билмир барышыг.
Ишимиз гат-гарышыг.
Бизә зүлмәтдә ишыг
Јенә валлаһ, дин олур.

2 октјабр. 1981

ӘБӘДИЈЈӘТ

Тапмышам,
Сәсмиш әсл әбәдијјәт.

Габил

Сәсләр әбәдими?
Бу, бир билмәчә!
Сәчдәјә галхсаг да мүгәддәсләри.
Јер өзү әбәди дејил,
бәс нечә
Әбәдијјәт олур јерин сәсләри?

Ахтарыш өзү дә башга бир килеј,
Тәсәллин—өлүмлә сон барышындыр.
Дүнјада әбәди олан тәкчә шеј—
Сәнин әбәдијјәт ахтарышындыр.

Февраљ. 1989.

* *
*

Өз дәрдин өзүнә бөјүк көрүндү,
Дәрдинин әлачы дәрдинә дөндү.
Бир тојда, бир јасда сән јана-јана
Данышыб дәрдини јајдын һәр јана.
Өзкәнин дәрдинә даим түпүрдүн.
Дүнјада сән анчаг өзүнү көрдүн.
Әкәр адамсанса...
Боғуб ичиндәки «мән», «мән» сәсини,
Өзүнлә бәрабәр көр өзкәсини.

5 ијул 1989

* *
*

Тәләсә-тәләсә јол кедирик биз,
Бир өмүр јолуну баша вурмаға.
Бу јоллар низамсыз, ганун-гајдасыз
Бурулур каһ сола, дөнүр каһ саға.

Кечилән чығырлар дәрә-тәпәјди,
Гаршы да еләдир, елә сәрасәр.
Өзүнә бәнзәтди, бизи дә әјди,
Һәр күн кечдијимиз јоллар, дөнкәләр.

Нәјисә арајар, нәјисә изләр,
Әјри чығырлардан кечәнләр һәлә.
Бу әјри дөнкәләр, бу әјри изләр
Дедик, чыхмалыдыр ахыр дүз јола.

Дүз јола чыхмадыг, гаршы—дағ-дәрә,
Јоллар әјди бизи, биз дә әјилдик.

О гәдәр өјрәшдик әјинтиләрә,
Бу әјри јоллары биз гајда билдик.

Һәлә чыхмаса да јоллар дүз јола,
Дүзү һеч олмаса әјридән сечәк.
Горхум ондадыр ки, јоллар дүзәлә,
Биз јенә дүз јолу әјилиб кечәк.

Горхурам дүшмәјәк вәрдишимиздән,
Ајрыла билмәјәк биз, јенә биздән.

10 ијул 1989

* *
*

Бермуд үчбучағы, јаһуд гар адам,
Мө'чүзә сајылыр бу күн, мө'чүзә.
Сабаһса тапылар елә бир адам,
Онларын сиррини фаш едәр бизә.

Елә мө'чүзәләр вар ки, үрәкдә,
Сирри һәләм-һәләм ачыла билмәз.
Үрәјин тәркинә вармаз фәләк дә,
Сирринә көј сирри тај ола билмәз.

Фитрәтин заһири алдадыр сәни,
Мин һијлә јатармыш һагг-саламда.
Гырх илдә таныја билмәдијини
Бә'зән таныјырсан бирчә мәгамда.

Әслини билмирик валлаһ, һеч нәјин,
Нечә ил «чан» дејиб, «чан» ешитдијин
Сәнә дүшмән олур бир ан ичиндә.
Мин инсан јашајыр инсан ичиндә.

Һеч кәсин чөвһәри көрүнмүр көзә,
Дејәрдим, бах будур әсл мө'чүзә.

Мәзлума зүлмдән һәзз алыр инсан,
Көрүнмәз астардан үз алыр инсан.
Беләси бир үздә он үз көздирир,
Гапыдан говурсан, бачадан кирир.
Ахы, нечә сығыр он үз, бир үзә?
Бах будур, бах будур әсл мө'чүзә!

Сәндән јухарыја шикајәт јазан,
Сәнинлә отурур һәр күн үз-үзә.
Көјләрдә мө'чүзә ахтаран оғлан,
Јердәдир ,јердәдир әсл мө'чүзә.

Һеч кәсин чөвһәри көрүнмүр көзә,
О, мәгам көзләјир, о, јалныз мәгам.
Һеч демә дејилмиш әсл мө'чүзә,
Нә Бермуд бучағы, нә дә гар адам.

Гәлбин астарыдыр, гәлбин өз үзү,
Адичә бир тәкан она бәс имиш.
Бу күн инсан үчүн инсанын өзү
Дүнјанын ән бөјүк мө'чүзәсијмиш.

23 август, 1989.

НОВРУЗ БАЈРАМЫ

Һамарланыб ачылыр гырышығы торпағын
Чүчәрдикчә көј отлар.
Чүчәрән торпаг кими пучурланыр умудлар.
Дујғулар да үрәкдә ачыр дән-дән баһарда.
Өмрү, күнү, һәр шеји башламаг истәјирик

Биз тәзәдән баһарда.
Һаваланыр үрәкләр тәзә истәкләр үчүн.
Көјләр дөнүр күзкүјә сығалланан јер үчүн.
Баһар баһар кәтирир көнүлләрә, көзләрә;
Өмрүн баһар чағында.
Кәлир һәјат нәғмәси гушларын додағында.

Гапынын ағзындадыр, кәлир новруз бајрамы.
Јәләнголар галансын сон чәршәнбә ахшамы.
Сонсуз кәлинләримиз од үстүндән туллана,
Мүгәддәс одумузда бәла јана, дәрд јана.
Дејәләр бир ағыздан:
«Һәр дәрдимиз, бәламыз буғум-буғум төкүлсүн,
Ағырлығым, уғурлуғум төкүлсүн».
Дүнјамыза көз ача тәзә-тәзә балалар,
Бу Вәтәнин, бу јурдун һәр гарыш торпағыны
Биздән тәһвил алалар.
Хәкәндазда ,нимчәдә биз үзәрлик јандыраг,
Тәзә доғулмушларын башына доландыраг.
«Үзәрликсән, һавасан,
Мин бир дәрдә дәвасан».
Кәлир илахыр күнү.
Коса кежир әјнинә үзү тәрсә чевриләп
Көһнә-күрүш күркүнү.
Бојнунда зәр-зынгыров
Охујур маһнысыны кәзиб кәнди евбәев:
«Косам бир ојун ејләр,
Гузуну гојун ејләр.
Јығар бајрам хончасы,
Һәр јердә дүјүн ејләр».
Коса бош торбасыны силкәләр, һеј силкәләр,
Һәр гапыдан пај диләр.
Кимкәјә топлашанлар бахмаз онун үзүнә,
Коса пај истәр јенә.

Кечини һајлар бири,
Төкүләр һәр тәрәфдән кечинин торбасына
Бајрам һədијjәләри.
Коса буну көрүнчә, «ону мәнә вер»—дејә
Һүчум чәкир кечијә.
Алыр ондан торбаны, алыб јејир дојунча.
Өз көһнә маһнысыны о, охуја-охуја...
Сонра кедир јухуја.
Кечи кәлир, јавашча о, бәлләјир дөрд јаны.
Кимсәни көрмәјинчә,
Бујнузлајыб өлдүрүр јухудача косаны.
Ел севинир бу һала,
Кечини алгышлајыр.
Косанын өлүмүјлә гыш битир, јаз башлајыр.
Һәлә күнәш доғмамыш күн кими сығалланаг,
Чешмә үстә јолланаг.
Унудаг өтән илин ситәмини, дағыны,
Долдураг шәфа судан чәршәнбә бардағыны,
Һәјәтләрә чиләјәк.
Јени или кәтирән күнәшин јолларына
Биз уғурлар диләјәк.

Март. 1989.

ЈАЛНЫЗ СУСУН

Күрчүстандакы дашгында 28 нәфәри өлүмдән хилас етмиш Раһиб Мәммәдовун хатирәсинә.

Бу дүнјада гован да вар,
Гачан да вар.
Мин-минләри, милјонлары
Алаг кими бичән дә вар.
Башгасының өмрү үчүн

Өз өмрүндән кечән дә вар.
Јаранышдан—
О да инсан,
Бу да инсан.
Арадакы дағлар бојда
фәргә дә бах
Бу фәргин, бу тәфавүтүн
Өз адыны, унваныны
биз нә гојаг?

Әкәр чәллад инсандырса,
Ијирми сәккиз көмәксизә әл узадан—
Дада чатан,
Өз өмрүнү гурбан верән Раһиб нәдир?
Өз балача хејри үчүн
Башгасыны тапдајанлар арасында
Раһиб ади диванәдир.
Башгасынын нәзәриндә
Бу, бәлкә дә әфсанәдир?
Јох, јох! Бу да һәгигәтдир.
Инсанлары бир-бириндән
Ајырмамаг—
чәһаләтдир,
гәбаһәтдир!

Гәһрәманын анасыны, атасыны
Данышдыран мүхбирә бах!
Сорғу-суал вараг-вараг,
Ушаглыгда ојнадығы ојунлардан,
Данышдығы сөзләриндән.
Сиз Раһиби танымагмы истәдиниз
Лап дәриндән?
— Көзү нечә?
— Гашы нечә?

— Јашы нечә?
Инсан һеч вахт танынмајыб
Нә гашындан, нә көзүндән,
Нә јашындан, нә сөзүндән.
Доғру сөзүн гүдрәтини мән данмырам.
Сөз јаланын бәзәјинә чевриләндә
Һеч сөзүн дә гүдрәтинә инанмырам.

Ата, ана бахыр саға,
Бахыр сола.
Мән билмирәм ата, ана нә дејәчәк
О икидин
Көстәрдији шүчаәтдән үстүн ола?
Һөрмәтиниз варса әкәр о икидә
Нә атадан, нә анадан
Һеч нә, һеч нә сорушмајын.
Јалныз сусун!
Бу сүкуту
О әбәди хатирәјә һөрмәт сајын!
Бир сорғунуз варса әкәр
Бу торпагдан хәбәр алын.
Бу торпагда Раһиб кими өз өмрүнү
Башгасына верәнләри јада салын.
О, тәк дејил, јох, тәк дејил.
Бу торпагда әлачсыза
әл узадан бир дәјанәт,
Дүшмәнинә сәртлик јатыр.
Бу торпағын чөвһәриндә
Сәхавәтлә мәрдлик јатыр.
Бу сүкутун данышдығы
Һикмәтләрә пәл гатмајын
сәслә-күјлә.
Варлығының чөвһәрини
Раһиб өзү јахшы демиш
өлүмүјлә.

Бу сүкутда сиз дүшүнүн
Онун ики әли варкән,
Ијирми сәккиз әли бәс о, һардан алды?
Өз өмрүнү ијирми сәккиз өмрә вериб?
О өлүмә нечә дәфә зәфәр чалды?

Феврал, 1987

ҮМИД, ЈАША!

Үмид, үмид,
Сән варсанса, мән дә варам.
Сән јохсанса,
Бу дүнјанын чәбри илә барышмарам.
Аллаһ бизә вердијини
Бир-бир алыр бу дүнјада.
Бел бүкүлүр,
Диш төкүлүр,
Чан сөкүлүр
бу дүнјада
Ән сонунчу үмид өлүр бу дүнјада.

Јахшы нәдир? Јаман нәдир?
Јахшы-јаман бир-бирилә үз-үзәдир.
Јарышлары,
Вурушлары
мө'чүзәдир.
Јаманларын һәр диләји, һәр амалы,
Дүнја малы, дүнја малы!
Кечә-күндүз һеј андығы,
Шәрәфинин һесабына газандығы—
Дүнја малы!

О да галыр бу дүнјада.
Јахшыларын удуздуғу—
Јенә һәмин дүнја малы,
О да галыр бу дүнјада.
Нә јахшынын, нә јаманын
О дүнјаја апармаға һеч нәји јох,
әбәдиҗҗәт үмиди вар.
Бу үмидлә јашар, јашар.

Аллаһ бизә вердијини
Биздән алыр бу дүнјада.
Ән сонунчу үмид өлүр бу дүнјада.
Үмид јаша, үмид јаша!
Сәнсиз дејил, сәнинлә бир
Өмрүмүзү вураг баша!

10 ијул, 1989

СИНӘ ДАШЫ

Бу дүнјанын о дүнјаја вә'дәсијәм,
Мән варлығын јохлугдакы вар сәсијәм.
О дүнјадан бу дүнјаја кәләр олдум,
Бу дүнјадан о дүнјаја кедәсијәм.

Бу дүнјада чох јанмышам,
Күман един, јана-јана дајанмышам,
Башдашымла мән јанашы.
Сиз гојмајын гәбрим үстә синә дашы.
Мән дириҗәм мәзарда да,
Чүнки өлмәз инамым вар.
О дүнјадан бу дүнјаја дөнмәјимә
Мәним дәли күманым вар.
Јох! Гојмајын гәбрим үстә синә дашы!

14 октјабр 1989

АТАТҮРКҮН АНАСЫ

Ататүркүн анасы!
Ади бир инсан, бир ана
Заман өтдүкчә дә
Миннәтдар олур һәр кәс она;
Бир бөјүк милләтә бир күн
Ата доғмуш о ана!

1990

М. Ә. РӘСУЛЗАДӘНИН ХАТИРӘСИНӘ

Һејкәл вар—мәзара көмүлсүн кәрәк,
Мәзар вар—һејкәли учалмалыјды.

М. Һәсәнзадә

Бу торпағын өзү бојда
Бу торпаға мәһәббәтлә долујдун.
Бу торпағын јолунда да
Сән өз чаныны гојдун.
Борчлу икән Вәтән сәнә, халг сәнә
Һәр шеј дөндү тәрсинә.
Бу торпагдан верәммәдик
Биз мәзарлыг јер сәнә.

Замана бах! Бу торпағы
Бир «саг ол»а сатана,
Хәјанәтин көлкәсиндә
рahат-рahат јатана
Бу милләти өлүмләрлә
имтаһана чәкәнә
Мәмләкәти башдан-баша
талајана, сөкәнә

Һејкәлләр учалтмышыг.
Өзүмүзү бәјәнмәјиб
«Бејнәлмиләл» лајласына јатмышыг.
Јатдығымыз бәс етмәзми?
Ајылаг бир, көрәк бир
Хејир нәдир, шәр нәдир?
Ријалара, бојалара
јетмиш илдир ујмушуг.
Көрүн кимин әвәзинә
кимә һејкәл гојмушуг.
Анчаг ана тәбиәтдә
Бир әзәли гајда вар:
Бүнөврәси ешг олмајан
тунч олса да тез учар.
Һејкәл-мәзар!
Бири—зора сөјкәнибдир
Бири—һагга, шәрәфә!
Давамлыдыр
гәлбимизә көчүб кәлән о мәзар.
Постаменти нифрәт олан
јүз һејкәлдән јүз дәфә!

28 мај. 1990.

* *
*

Јараданым—саһибим,
О, камандыр, мән охам.
Атыр мәни јүз јерә
Саһибим вар ,мән јохам.

Бу јохлугда мән нәјәм?
Гуруча бир көлкәјәм.

Көлкә кәзәр ,доланар,
Јер үстүндә изи јох.
Дүнјада һәр көлкәнин
Саһиби вар, өзү јох.

1990

КӘЛӘЧӘК ВАР

Салам, сән еј кәләчәк,
Еј үмидим, хәјалым.
Сәндән арзуларыма
Ишыг, алым, нур алым.
Үмид дејим мән сәнә,
Арзу дејим мән сәнә.
Вахт сабаһы бу күнә,
Бу күнү дә дүнәнә
Дөндәриб доланса да
Сән һәмишә өндәсән.
Гаранлыгдан ишыға
јол ачан инсанларын
Дилиндә, көнлүндәсән.
Мәни даим учуран
ганадларымсан мәним,
Һеч заман түкәнмәјән
сонсуз варымсан мәним
Сән өлүм танымырсан,
Сән һәмишә дирисән.
Голларын бағлыларын,
Дилләри бағлыларын
Тәкчә үмид јерисән.
Сән варсанса һеч заман
Бу дүнјаја завал јох.
Сән јохсанса ,үмид јох,
Әгидә јох,

хәјал јох.
Гәринәләр, әсрләр
Һеј доланыб дөнсә дә
Мин гапы бағланса да,
Мин-мин очаг сөнсә дә
Гаршыда кәләчәк вар,
Һәр мүшкүлү о ачар.

1989.

ЧӨЛДӘН ИШЫГ ДҮШМҮР

Бүдрәдим, јыхылдым мән нечә кәрә,
Бу јохуш јолларда нечә јарам вар.
Көнлүмдә дүнәнә јүз-јүз пәнчәрә,
Сабаһа ачылан бир пәнчәрәм вар.

Нә гәдәр бојландым о пәнчәрәдән,
Бир ишыг көрмәдим...
Өзүмә далдым.
Үмиди вурунча инам дашына,
Алышан арзумдан гығылчым алдым.

Чөлдән ишыг дүшмүр,
Дүшмәсин, нә гәм!
Чөлә ишыг дүшүр о пәнчәрәдән.
Үмид күлләрими көјәрдәчәјәм,
Көнлүмдән сызылан о ишыгла мән.

1988.

ТӘСАДҮФ САХЛАЈАР

Дејирсән, итириб күчүнү шаллаг,
Ешшәјә бәнзәјир индики атлар.
Һәр шеј дөнүб олуб тәрсәмајаллаг,
Шәһәрә көчүбдүр ағчаганадлар.

Мән сәнә дејирәм—кетмә дәринә,
Дәјишиб дүнјанын мәһвәри чохдан.
Јахшы—пис гарышыб бири-биринә,
Инди көз јумуруг көр јапалагдан.

Инди гардаш олуб довшана тазы,
Қәсәјән јенә дә кәсһакәсиндә.
Инди Короғлунун дәли Ејвазы,
Јаман ағылланыб әт нөвбәсиндә.

Јалтаглыг, сатгынлыг сајылыр һүнәр,
Дүзлүјә доланмыр фәләјин чархы.
Индики иблисләр, индики дивләр
Енишдән јохуша ахыдыр архы.

Див дә килејлидир өз әмәлиндән,
Бахырсан наләси дирәниб көјә.
Инди Мәлик Мәммәд дивин әлиндән
Имзасыз мәктублар јазыр түлкүјә.

Вүгары, мәрдлији мөһкәм олмағы
Инди өјрәнирик биз көбәләкдән.
Шәһәрдә тапырыг инди биз јағы,
Мүасир кејими кәнддән-кәсәкдән.

Әјриләр доғруну салды төләјә,
Зүлм, әдаләти тахдан саландан,
«Мән нијә һәгигәт јарандым?»—дејә
Һәгигәт утаныр инди јаландан.

Гәмбәр көврәк олуб, дашлашыб шүшә,
О көзәл вәрдишләр унудудулубдур.
Хашыл «диван тутуб» сындыран дишә,
Инди гоз сындырмаг дәрман олубдур.

Рүтбәләр о гәдәр гат-гарышыг ки,
Охумаг өјрәдир гарға бүлбүлә.
Шәлә дә о гәдәр ағырлашыб ки,
Шәләнин алтында әјилир ләлә.

Данышма дүнјанын дәрдиндән мәнә,
Һамы һәфтә сајыр, һамы күн сајыр.
Көр, мәмә јејәндән, пәпә јејәнә
Һамы артист олуб нечә ојнајыр.

Чида чыхмајыбдыр һәлә чувалдан,
Тәсадүф сахлајар бизи завалдан.

Февral, 1987.

ИШ—ВАХТ ӨЛЧҮСҮ

Ан, дәгигә, саат, күн—фикирләрдә шәртләнир,
Мәкәр шәрти дејилми јахынлыгла узаглыг?
Де, һарда бир-бириндән ајрылыб сәрһәдләнир
Гочалыгла чаванлыг, чаванлыгла ушаглыг?

Дарачыг көксүмүздә каһ бошалан, каһ долан
Јохлуғунда вар олан
Нәфәси көстәр мәнә.
Додагларда инләјән о сәси көстәр мәнә.
Көнүлләри титрәдән наләни көстәр мәнә,
Фәганы көстәр мәнә.
Јаздан јаја адлајан о аны көстәр мәнә.

Мүмкүн дејил! Ишими
Ахыб кечән замана анчаг сүбут кәтирдим.
Вахт әрзиндә көрдүјүм ишә «вахт» ады вердим.

Ан ахыр, ан дәјишир, о, нә илкди, нә сонду.
Философ палтарыны вахт елә ки, сојунду,
Иш палтары кејинир.
Өзүнү дәрк едәли инсан елә дејинир:
«Вахт чатышмыр, чатышмыр».
Ахы, кимә көрәкдир вахтдан бу уму-күсү?
Вахт әрзиндә көрүлән ишдир вахтын өлчүсү!

Март, 1987.

МӘНИМ ЧЫРАҒЫМ

«Халг» гәзетинин «Чыраг» кушәсинә

Јан чырағым, јан көкүм, гој ишығын күр олсун.
Бизә теһфән нур олсун.
Ишығынын алтында шән мәчлисләр гурулсун.
Јан, ишығын мүбарәк.
Балалар чичәк-чичәк
Дөврәндә дөврә вурсун,
Ағсаггаллар отурсун.
Нағыл десин нәнәләр—
Рәвајәтли, нағыллы, бајатылы синәләр.

Әчдаддан мирас галан бајрамлары, јаслары,
Мүгәддәс тәмаслары
Бир заман көстәришлә әлимиздән алдылар,
Бизим дүшүнчәмизи чәрчивәјә салдылар.
Нечә сифәт асылды көрдүјүмүз бир үздән,
Ајрылдыг өзүмүздән.

Елин өз бајрамына мин чүр дамға вурдулар,
Бизимчүн тәзә јаслар, бајрамлар уjдурдулар.
Доғма бајрамларымыз дахмалара чәкилиб
Кизлиндә бајрам олду.
Күчәләрдән говулду.
Өкеj бајрамларымыз—күчәләрдә тәнтәнә,
Евләрдә динмәз олду,
Кимсә севинмәз олду.
Јан чырағым, јан көкүм,
Бизә төһфән нур олсун.
Ишығынын алтында кур чешмәләр гурулсун.
Севиндир һамымызы,
Гајтар Новруз адланан бәһар бајрамымызы.

Тут арағы евимизә кәләли
Тут бәһмәзи, тут ирчалы суфрәмиздән говулду.
Тәзә хисләт газандыг,
Көһнә хисләт јад овчуја ов олду.
Гајтар, а кур чырағым, көһнә хисләтимизи,
Гајтар бизә сән бизи.

Бир парчачыг чөрәкчүн талеjилә күләшән,
Доғма ата jурдундан бир күн дидәркин дүшән,
Өз руһундан кен дүшән
Вәтән оғулларыны
Чағыр кур ишығынын доғма һәниртисинә,
Бәлкә онлар узагдан бош галан jурдларынын
Һавасына исинә.

Гајтар, а кур чырағым,
Көһнә хисләтимизи,
Гајтар бизә сән бизи.
Башымыздан ашағы төксәләр дә арытмаз,
Тәмизләмәз су бизи,
Ишығынла jу бизи,

Һәр jердә излә бизи,
Арыт, тәмизлә бизи.

Јан, jаддашы ојандыр.
Бизи өз рәнкимизә, һуjумуза бојандыр.
Кәләчәклә кечмишин арасында сән бағ ол,
Кечә-күндүз ојаг ол!
Һәрдән бу күнүмүзә гонаг кәтир, амандыр,
Улу кечмишимизи.
Чырағым ,руһумузун илкинә гајтар бизи.

23 февраl 1989

ЈАСӘМӘН ҮЧҮН

Һәбиб дајы, һачаначан гәлбимиз
Интизарда әријәчәк бу сајаг?
Тез-тез кәл ки, бир замандан сонра биз
Бир-бирини көрә билсәк, таныjаг.

11 jашлы тәбризли гыз Јасәмәнин гурбәтдә jашајан дајысы Һәбибә jаздығы мәктубундан.

Балача Јасәмән, торхуна гурбан!
Горхурсан дајынын јадлашмасындан.
Нә көзәл дуjғудур! Дәрд олуб сәнә
Дајынын jурдундан ајры дүшмәси.
Инчидир көнлүнү, ана вәтәнә
Бир Вәтән оғлунун өзкәләшмәси.
О нечә?
Көрәсән горхурму бундан?
Јохса, өз халгына бахыр јад кими?
Һаглы тапшырығын ана jурдундан
Дидәркин дүшәни силкәләдими?

Әсрин һөкмүнә бах! Бир милләт нәдән
Ајры дүшмәлидир өз вәтәниндән?
Нечин өз јурдундан гачаг олмалы,
Јурдун өвладлары?
Нә дејәк буна?
Нечин илләр боју һәсрәт галмалы
Гардаш—гардашына, ана—оғлуна?

Бу һагсыз һөкмдә кимдир күнаһкар?
Вәтәнми? Милләтми? Јохса оғуллар?
Вәтән ола билмәз һәр гара торпаг.
Милләт гәриб олар өзкә дијарда.
Милләт өз јурдунда милләтдир анчаг,
Милләт зилләт чәкәр јурддан кәнарда.

Әридәр гәриби гүрбәт гар кими,
Ондан нә ад галар, нә нишан, нә из.
Торпагдан ајрылан ағачлар кими
Милләт дә гуруҹар көксүз, вәтәнсиз.

Ағла, бу зилләтә ағла, еј Вәтән,
Өмрүнү гүрбәтдә чүрүдүб итән
Бу һәбиб дајылар, нә вахт ајылар?
Вахт кечәр, бир заман танынмаз олар.
О һәм милләт үчүн, һәм Вәтән үчүн,
Һәм дә дајы көзәл Јасәмән үчүн.

7 ијул. 1989

КӘЛИРСИЗ ЗӘҺМӘТ

Зәһмәтсиз кәлирләр јох олсун дедик,
Кәлир чох, зәһмәтдән амма нишан јох.
Зәһмәтсиз кәлири һәр күн писләдик,
Кәлирсиз зәһмәтдән һеч данышан јох.

Бир ајы сәрасәр чалышды фәһлә,
Мааш әвәзинә дәрд-гәм вердиләр.
Дедиләр:—Фабрикә үстәлик һәлә
Сон борчлу галмысан бу ај, бу гәдәр.

Фәһлә күлүб деди:—Тутаг ки, гәсдән
Ишә кәлмәмишәм, бу ај баша-баш.
Бәс онда фабрикдән нә алдым ки, мән,
Үстәлик борчлу да галдым, а гардаш?

Чаваб вермәдиләр, күлдүләр анчаг.
Јүз һагдан күчлүјмүш демә бир наһаг!

Зәһмәтсиз кәлирләр јох олсун дедик,
Кәлир чох, зәһмәтдән амма нишан јох.
Зәһмәтсиз кәлири һеј лә'нәтләдик,
Кәлирсиз зәһмәтдән һеч данышан јох!

2 ијул 1989

* * *

Дедин ки, дүнјанын дәрдини чәкмәк
Мәнәми галыбдыр, нәјимә кәрәк?!
Бу дүнја тәрсинә дөнсә дә валлаһ,
Сәнин нә вечинә! Ај бәрәкаллаһ!

Инсанын өзүндән фикри бөјүкдү,
Еләјсә... фикирлә јорма бејнини.
Дүшүнчә дедијин чох ағыр јүкдү,
О јүкүн алтына вермә чијнини.

Дүшүнмәк нәјинә кәрәкдир оғлан,
Беләчә һырылда, дөнүм көзүнә!

Бир азча дүшүнүб гашыны чатсан,
Күндүзүн көрүнәр гаранлыг сәнә.

Елә һырылда ки, бу гәдәр јалан
Дөнүб көзләринә керчәк көрүнсүн.
Елә һырылда ки, гаршына чыхан
Чалалар, чухурлар күзкүјә дөнсүн.

Сән әсрин мејвәси, күнүн оғлусан,
Дүшүнмә, дүшүнмәк нәјинә кәрәк?
Дүшүнсән, дәрини көрәрсән, дајан,
Јаман хаталыдыр дәрини көрмәк.

Ијун, ијул. 1989

ҺУН СӘСЛӘРИ

Јуху гачыр көзләримдән... Алыр мәни
Гулағымда пычылдашан дан сәсләри.
Сүкутдакы саваша бах... Чох сирлидир
Сәһәрин илк, кечәнинсә сон сәсләри.

Бу савашдан ган чиләнир дан јеринә,
Ишыг—зүлмәт! Диш гычадыр бир-биринә.
Галиб кәлир кечәнин дә кәдәринә
Ал сәһәрин һәјат долу шән сәсләри.

Мәгама бах! Бири кәлир, бири кедир.
Бу сәрһәддә вахт өзү дә һејрәтлидир.
Ah, нечә дә сеһирлидир, һејбәтлидир,
Хорузларын јахын-узаг бан сәсләри.

Кәлән-кедән! Һәр бири өз тәлашында.
Кедәнин дә изи галыр јурд дашында.
Шәрлә хејрин бу әбәди савашында
Гымылданыр үрәјимдә һүн сәсләри.

4 ијул, 1989
Шәки

МӘНИМКИ КӘТИРМИР

Әлини дизинә вуруб инләдин,
«Мәнимки һеч заман кәтирмир»,—дедин.
Дүшүндүн һәмишә: «О јүксәклијә
Нечин филанкәс тәк лајиг олмадын».
Амма өмрүн боју бир јол сән нәјә
Лајиг олдуғуну һеч анламадын.

Сән чох бөјүк көрүб өз гүдрәтини
Һәмишә, һәр јердә һамыдан умдун.
Амма башгасының фәрасәтини,
Көрә билмәмәкчин көзүнү јумдун.

Зәнн етдин, талејин кур булағындан,
Ишләрин су кими кәрәк ахајды.
Билмәдин, сән белә дүшүнән заман
О, өз талејилә әлбәјаһајды.

Демә, талејимлә шаһмат ојнадым,
Истәдији јерә о, атды мәни.
Де ки, ирадәми хәјала сатдым,
Хәјалым шаһ олду, алдатды мәни.

«Онунку кәтирир»—дејә һеј она
Бахыб сән һәсәдлә һаггы да дандын.
О гәдәр дедин ки,
өз јаланына
Ахырда өзүн дә дөнүб инандын.

Онунку кәтирир!
Алдығы гәдәр
Билмәдин, өмрүндән бәс о, нә верди.
Она о талеји кәтирмәдиләр,
О, өз зәһмәтилә өзү кәтирди.

Март, 1987

* *
*

Чох дөздүм «достларын» хәјанәтинә,
Амма көзләмирдим мән бу зәрбәни.
Халгын мәнә олан мәһәббәтинә
Гысгандылар мәни,
Дандылар мәни.

Бу да гисмәтиммиш таледән јегин.
Нә етмәк?
Буна да дөзәрәм јенә.
Халгын мәһәббәти,
рәгибләримин
Дөндү нифрәтинә, хәјанәтинә.

Мән һардан биләјдим, унудулармыш
Бир анда гырх иллик зәһмәт, еј Вәтән
Бешинин нифрәти күчлү олармыш,
Беш-алты милјонун мәһәббәтиндән.

Анлаја билмирәм, адамлар нечин,
Өзүнү дәфн едир өз әмәлиндә.
Халгы танрысына чевирәнләрин
Талеји ојнајыр бичләр әлиндә.

Еј мәним рәгибим, мәни нә билдин?
Елә зәнн етмә ки, зәфәр сәнинди.
Сән кағыз үстүндә адымы силдин,
Халгын үрәјиндән сил көрүм мәни!

8 ијул 1989

АҒЛЫМЫЗЛА

Дүнја бинә оландан кечә-күндүз чалышдыг,
Ашылмајан дағлары ашдыг биз ағлымызла.
Һәр әзаба гатлашыб, һәр зилләтә алышдыг,
Зүлмәтләрин ичиндән ачдыг из, ағлымызла.

Гәлбимизи бағладыг бизә јанан дүнјаја—
Бәрәкәти, паклығы оғурланан дүнјаја.
Көзүмүзлә бахмадыг бу зорланан дүнјаја,
Нәфсимиздән биз она ачдыг көз, ағлымызла.

Јазыја позу вармыш... Вахт јазаны позанды.
Галды көһнә өлчүсү, амма өмрү узанды.
Алыб вахтын рәнкини тәзә мә'на газанды,
Көһнә аваз, көһнә сәс, көһнә сөз, ағлымызла.

Бөјүк-бөјүк данышдыг, әслиндә хырдаландыг.
Чисмән көјә учалыб гәлбән јаман таландыг.
Буландыгча дурулдуг, дурулдугча буландыг,
Инди биз дајанмышыг үзбәүз, ағлымызла.

Дедик, даһа бу дүнја идрака мәчһул дејил,
Билмәдик, сирләр вар, биз кирәси кол дејил.
Дөшүмүзә чох дөјүб дедик, даһа гул дејил,
Тәбиәтә һакимик, һүдудсуз ағлымызла.

Камал артыр күнбәкүн, дуҗгуларса дәрбәдәр,
Инсан ағылланынча аддымбашы сәһв едәр.
Әгәр өз зәһәрилә өз-өзүнү мәһв едәр,
Өзүмүзә гәнимик инди өз ағлымызла.

20 февраль, 1989

* *
*

Гаҕанович сәдаҕәтлә
туллуг етди рәһбәрә,
Һәр сөзүнә «бәли» деди јүз кәрә.
Арвадыны тутдулар.
Архасынча
Молотовун арвадыны тутдулар.
Калининин арвадыны тутдулар.
Әрләр сусду, динмәди,
Бу зилләти уддулар.

Русијанын тарихини
Јада салдым бу дәмдә,
Декабристләр кәлди, дурду көзүмдә.
Онлар да тутулдулар,
Һагсыз мәһкум олдулар.
Гадынлары бирбәбир
Әрләринин архасынча кетдиләр.
О дөврәни бу дөврәнлә
тутушдурдум, билмәдим,
Киши кимдир, гадын ким?

14 ијул, 1989.

НИЗАМ—АҺӘНК

«Дүнја баш-ајаг дајаныб»
М. Шагал.

Низамлар, гајдалар позулур инди,
Миниллик вәрдишдән үрәк кен дүшүб.
Ше'р гафијәсиз јазылыр инди,
Нәғмәдән нәғмәлик дидәркин дүшүб.

Рәсм дә башга чүр чәкилир инди,
Ајаг баша кечиб,
Баш ајаг олуб.
Рәссам да бу ишә ахыр дејинди,
Сөјләди: «Бу дүнја баш-ајаг олуб».

Бағрына даҕ чәкдик һеј заман-заман
Һәм јерин, һәм көјүн, һәм тәбиәтин.
Дүнјанын аһәнки позулдуғундан
Позулуб аһәнки һәм дә сәнәтин.

Кечмиши кәмирир корда корешән,
Арифләр сабаһы бу күндә кәзмиш,
Низамы дағылыб аһәнксизләшән,
Дүнјанын сабаһы дүнәнимизмиш.

Февраль, 1987.

АРЗУМЛА КӨРҮШ ЈЕРИМ

Олур ки, биринә килејләнирсән,
Дејирсән сән она көнүл дәрдини.
Үздән динләсә дә
көрүрсән бә'зән,
Гәлбин гулағыјла динләмир сәни.

Өзүм өзүм илә дәрдләшән заман
Бәс нијә шәкләнир дәрһал гулаглар.
Өзкәнин сирриндән, дујғуларындан,
Хәбәрдар олмаға һәвәсимиз вар.

Көрдүм ич дүнјамы, көрдүм көзүмлә,
Ич дүнјам, арзумла көрүш јеримдир.
Мәним ше'рләрим—
өзүм-өзүмлә
Аста пычылтымдыр, сөһбәтләримдир.

29 март, 1987

ГЫШГЫРТЫ—ПЫЧЫЛТЫ

Данышмыр, гышгырыр, гышгырыр јаман,
Һеч нә анламырам гышгырығындан.

Бош күјдүр, һәдәфсиз сөзүн күлләси,
Сәсинә нә ағыл, нә үрәк динәр.
Бәркдән гышгыранын сөзү јох, сәси,
Аста данышанын сөзү динләнәр.

21 март, 1987.

ҺӨРМӘТ—РҮШВӘТ

Сөзләр дә инсан тәк енир, јүксәлир,
Јахшынын дилиндә, писин дилиндә.
Сөзләр, мәним сизә јазығым кәлир,
Рәнкиниз, мәғзиниз дәјишиләндә.

Елә «һөрмәт» иди бир заман «һөрмәт»,
Сахларды мә'наны, мәғзи өзүндә.
Ләјагәт, фәзиләт, гејрәт, шәрафәт,
Сәдагәт јашарды «һөрмәт» сөзүндә.

Нә олду?
Арадан нә кечди?
Бу күн
Дәјишди
мәзмуну, рәнки бу сөзүн:

Бири башгасына: Билирәм ки, мән
Гушу да вурарсан көзүндән,—деди.
Әкәр бу мүшкүлү ашыра билсән,
Һөрмәт еләјәрәм сәнә мән,—деди.
Һөрмәтин бојнуна миннәт гојулду,
Сәхавәт чеврилиб чинајәт олду.

Һөрмәт һөрмәтини итирди бу күн,
Әјрилик дүзлүјүн олду көлкәси.
Һөрмәт!
Һөрмәтә бах!
Бу көзәл сөзүн
Кизләнди ардында рүшвәт кәлмәси!
Һөрмәт! Алчаглығын өз сәсидир бу,
Оғрунун мә'бәдә кирмәсидир бу!

Чиркинин үзүнә чәкилир галај,
Көзәллик тахтында әјләшир бу күн.
Аман! Һарај чәкин,
Һарај, һај һарај,
Сөзләрин мә'насы дәјишир бу күн.

Рүшвәтин маскасы вармыш чүрбәчүр,
Далда диш гычајар, үздә нәзакәт

Гапыдан говурлар, бачадан дүшүр,
Кәдаја дөнүбдүр ағсаггал һөрмәт.

Бүлбүлүн нәғмәси, күлүн нәфәси!
Сөзүн дә өз јүкү, өз вәзифәси.
Илкин мәзмунундан сөз ки, кен дүшүр,
Өзүндән ајрылыб һөрмәтдән дүшүр.

Сөзләр ахан заман өз чешмәсиндән,
Билинир сигләти, билинир јолу.
Чајын өз сәмтини дәјишмәсиндән
Сөзүн дәјишмәси даһа горхулу!

Сөз ки вар, сәрвәтдир, гуру сөз дејил,
Сөзләр кәрпич кими овулур инди.
Улу дәдәләрин јаратдығы дил
Намәрдләр ағзында хар олур инди.
Бирчә сөз өләндә бошалыр јери,
Кәлин, гол чәкмәјәк бу јаманлыға.
Артыб чохалдыгча сөз гәбирләри,
Бу күн дил чеврилир гәбристанлыға.
Халгын варлығыдыр һәр кәлмә, һәр сөз,
Халга тәчавүздүр, сөзә тәчавүз!

Сөзүнүн хисләти дәјишир әлбәт
Инсанын хисләти дәјишән кими.
Һөрмәт либасыны кејинән рүшвәт
Ичиндән дағыдыб сөкүр дилими.

Рүшвәтхор бу күн вар, сабаһ јох! Нә гәм!
Рүшвәтлә јер тутар, учалмаз алчаг!
Мән фәрјад чәкирәм, һарај чәкирәм,
Дағылыб сәкүлән дилимә анчаг.

14. III. 87

СИЗ БӨЈҮЈҮН, ЕЈ БӨЈҮКЛӘР

Горху адлы бир иблис вар ичимиздә,
Чәсарәти әзәр, боғар ичимиздә.
Қиф атмышыг
Горхумузун шахтасында дона-дона.
Горху дөнүб әмәлләрин компасына.
Биз горхуну өлдүрмәсәк дирилмәрик.
Һаггымызы борч биләрик, һагг билмәрик.
Мән горхурам бөјүјүмдән,
Бөјүјүм өз бөјүјүндән.
Биз бир зәнчир дүзәлтмишик
Һалгавари бу дүјүндән.
Горхумуздан она бәли ,буна бәли,
Илкә бәли, сона бәли
Һәјә бәли, јоха бәли,
Аза бәли, чоха бәли
Дејә-дејә
гүбтләрин арасында биз итмишик.
Бәлиләрин кирдабында
өзүмүзү әритмишик.
Јетмиш илдир ичимиздә
Горху јатыр кабус кими.
Бу горхунун әләјиндә
Әләнмишик биз тоз кими.
Әләндикчә хырдаландыг, лап кичилдик.
Көләләји өзүмүзә горуг билдик.
Бөјүкләрин габағында
һеј сүрүндүк дизин-дизин.
Елә билдик көләликлә
Һөрмәтини газанырыг
Мәркәздәки бөјүкләрин.
Биз билмәдик әјилдикчә
«һәлә аздыр» дејәчәкләр.
Даһа артыг әјәчәкләр.

Аға бизи гул сајачаг.
Көләликдә һөрмәтимиз олмајачаг.
Гәддимизи әјә-әјә
Биз билмәдик, һөрмәт олмур көләлијә.
Һөрмәт олур ағалыға.
Көләликлә гула дөндүк
Ағалыгдан чыха-чыха.

Ej халгымын бөјүкләри,
Бөјүк олун, кичилмәјин.
Әјилмәји һөрмәт үчүн јол билмәјин.
Сиз милләтә сөјкәнсәниз
Арханызда милләт дурар.
Горхунуздан әјилсәниз
Гаршынызда даһа бөјүк зилләт дурар.
Милләт илә сиз бирсиниз.
Горхунуздан әјиләндә
Милләти дә әјирсиниз.
Әјилмәјин, сиз учалын.
Халгымызын үрәјинә
Мәһәббәтдән көрпү салын!
Сиз бөјүјүб учалдыгча
Ағаныз да гаршынызда кичиләчәк.
Сизи јенмәз дағ биләчәк.
Дүнән дејил, артыг бу күн
Архасында милләт дуран бир бөјүјүн
Валлаһ, өзү бөјүк олур.
Өзкәсинин габағында
нә әјилир, нә бүкүлүр.
Будур сизин [illegible] јолунуз, будур бу күн.
Сиз учалын, бөјүјүн ки,
халг да сизлә бир бөјүсүн!

7 ијун, 1990.

КӨЈНӘРТИ

Нурәддин Бағыр оғлу, **бу ше'ри ата-дарымызын хатирәсинә һәср едирәм.**

Мәним атам
Өз гәлбиндә дәфн етмишди
өз-өзүнү.
Ичәридән алышарды
Өз аһыјла дәрдилә
Дағыдарды түстүсүнү.
Нә дәрдини билдирәрди бир кимсәјә,
нә гәмини.
Сачларында ағардарды ситәмини.
Һәр ачыја гатлашарды,
о, ашарды
Ашылмајан сирти, дағы,
Онун үчүн ән дәһшәтли бир әзабды,
Әзабындан данышмағы...
Бир пәрдәјә көкләнмишди онун гәлби--
Ахшамы да, сәһәри дә,
Севинчи дә, кәдәри дә...
Саламмады ону бир ан
Бу дүнјанын нә севинчи,
Нә ағрысы, нә ачысы
Дајандығы мәгамындан...
Вахт өтдүкчә...
Истәдији јөнә салыб
Заман ону хамыр кими
күндәләди.
Јаман ону рәндәләди...
Гырышланды илләр онун
сифәтиндә,
Заман онун гәлбиндә дә

чығыр ачды.
Үрәји дә јухалашды....
Булуд кими һеј бошалыб
долду киши,
Дәјмә-дүшәр олду киши.
Көрүрдүк ки, каһ ачылыр,
каһ тутулур.
О, һамыдан севки умур,
гајғы умур.
...Мән дә онун өзү кими
Хәсис идим
өз севкими билдирмәјә.
Утанырдым, сыхылырдым.
Үрәјими билдирмәји
Өз-өзүмә ар билирдим.
Мәнә елә кәлирди ки,
Ону өпүб гучагламаг
Јүнкүл чыхар,
Чох шит чыхар.
О, карыхар,
О, дарыхар.
Нә биләјдим,
Елә буну көзләјирмиш
Бәлкә мәндән
о, доланда,
Булуд кими тутуланда...
Адичә бир өвлад кими,
Мән атама
нә гајғымы билдирәрдим,
Нә севкими...
Үрәјинә баш вурмадым,
Гуллуғунда һеч дурмадым...
Билмәдим бир истәјини,
диләјини.
Өз севкимлә

Иситмәдим үрәјини...
јашајаркән
мәним она кичичик бир тәбәссүмүм
Сүзүләрди үрәјинә
көнүл ачан бир нәғмә тәк.
О өлдүмү?
Бундан сонра
Тәәссүфлә ахытдығым көз јашларым
Кимә кәрәк,
Нәјә кәрәк?
Бәли, артыг кечмиш ола!
Ким көрүб ки,
Тәәссүфлә гәлб бошала?
Һајыф! Һајыф! Нидасына
Чатыр анчаг гүдрәтимиз.
Әлимиздә олан заман
Биләммирик һеч бир шејин гәдрини биз.
Еј өвладлар,
ајыг салмаг истәјирәм
инди сизи.
Кизләтмәјин
атаныза, ананыза
севкинизи
Олурсунуз, думан олун,
сис олмајын,
Нәдә хәсис олсаныз да
Севкидә хәсис олмајын!
Әбәдилик бир ағры тәк
Сонра сизи јандырачаг,
көјнәдәчәк.
Тојдан сонра бу нағара
Кимә кәрәк,
Нәјә кәрәк?..
Итирдијин доғмалары,
әзизләри

Гаjтара ки, билмәjәчәк.
Гәлбиниздә дөjүнәчәк
Өзүнүзүн өзүнүзә атдығыныз
тә'нә дашы,
Көзүнүздә һәсрәт тозу...
Ондан сонра
Кимә верә биләрсиниз
Бағрынызда сызылдаjан
Гаjғы, севки борчунузу?..

Ноjабр, 1973

ГОШМАЛАР, КӘРАЈЛЫЛАР

* *
*

Чох данышдыг һаггын гәләбәсиндән
Һаггын голларыны бүкән зор икән.
Бағры чатламады намәрд оғлунун
Көзлүјә кор деди, өзү кор икән.

Де нечә дөзәсән, күндә јүз кәрә
Көзүнлә көрдүјүн мүсибәтләрә?
Нејләјә биләрсән, һәгигәтләрә
Бу күн һәгигәтин өзү кар икән.

Сечә билмәдиләр һагсызы һагдан,
Доғду дүз әјридән, зүлмәт ишыгдан.
Нечә баш ачасан бу долашыгдан,
Дүнјанын вары јох, јоху вар икән.

Билмәм мән гәдимәм, ја дүнја гәдим?
Инди дүшүнчәјәм, әввәл нә идим?
Дүнјанын сиррини билмәк истәдим,
Мән өзүм-өзүмә елә сирр икән.

Доғду һәр нијәдән тәзә бир нијә,
Гондуг бир пилләдән башга пилләјә.
Сән нијә баш гојдун ики гибләјә,
Аллаһа чатмағын јолу бир икән.

20 февраl, 1989

СӘМА СОНСУЗ, АҒЫЛ МӘҺДУД

Өлчүләрин нисбәтини билмәјән
Чохда азы, азда чоху гаврамаз.
Ики рәнкин һәддиндәки чаларда
Итән гафил, бу бозлуғу гаврамаз.

Көзүнлә јох, гәлбинлә бах аләмә,
Залим демә һәр зүлм едән залимә.
Көрүнмәзә, билинмәзә јох демә
Сәнин ағлын, сәнчә јоху гаврамаз.

Һәјат—өлүм арасында аман вар,
«Һә»лә «јох»ун арасында күман вар.
Сәма сонсуз, ағыл мәһдуд, заман дар,
Мәһдуд ағыл, сонсузлуғу гаврамаз.

1989.

ВАЈ ҺАЛЫНА

Доғулдуғун, бөјүдүјүн Вәтәниндә
Һагг тапданыб шәр удулса, вај һалына!
Сәхавәтин унудулса, гәм еләмә,
Ләјагәтин унудулса, вај һалына!

Имзасы вар јасда тојун, тојда јасын,
Бу гүтбләр бир-бириндән ајрылмасын.
Сәнә шорун баһалығы дәрд олмасын,
Јағын шорла бир тутулса, вај һалына!

Һәр сөһбәтин һәр мәчлисдә јери дејил,
Унутма ки, гочалырсан сән илбәил.
Јашыдларын сәнә күлсә, зарафат бил,
Балан јашлы чаван күлсә, вај һалына!

Һәјатындан килејләниб чох ағлама,
Өтәнләри јана-јана вараглама.
Арзуларын өлмәсинә јас сахлама,
Инам өлсә, иман өлсә, вај һалына!

Нөгсаныны үзә дејән намәрд дејил,
Кирајәдә јашадығын ев, јурд дејил.
Анан сәнә өкеј олса, бир дәрд дејил,
Заман сәнә өкеј олса, вај һалына!

Јанвар, 1989.

КҮН БАТМАГ ҮЧҮН

Сән мәнә көрәксән һәр саат, һәр күн,
Танры тәк бәндәни јашатмаг үчүн.
Сән мәнә көрәксән, мәним көнлүмүн
Ујујан көлүнә даш атмаг үчүн.

Өзүмлә әбәди давамсан мәним,
Мүһитим, иглимим, һавамсан мәним.
Мән дағам, думанлы зирвәмсән мәним,
Шәрәфдир, шөһрәтдир зирвә, дағ үчүн.

Торпаг сон јувадыр, торпаг сон бинә,
Дедим торпағымсан, көлдим сәчдәнә.
Өмрүн сон чағында әјилдим сәнә,
Әјиләр торпаға күн, батмаг үчүн.

14. III 1987.

ГӘСД ЕДИР ИНСАН

Аjағы үстүндә дурдуғу күндән
Билиjә һәмишә тәшнәдир инсан.
Бир шеj jаjынмады онун көзүндән,
Күндә бир зирвәни гәсб едир инсан.

Маjасы, чөвһәри торпагла биркән
Үjүдүр дағлары, дашлары дән-дән.
Билмир, тәбиәтә гәсд елəjиркән
Өзүндә өзүнә гәсд едир инсан.

Торуна дүшүбдүр өз гүдрәтинин
Вурдуғу дүjүнү ачмаг чох чәтин.
Һәм чәһлин, гәфләтин, һәм фəзиләтин
Jохуш jолларында jол кедир инсан.

Чалышыр, вурушур кечəбəкүндүз,
Идракдан доjанмыр: Бу əjри, бу дүз!
Гəфләтдəн оjанмыр: jанлышы jүз-jүз,
Гондуғу будағы тəрпəдир инсан.

Бəс бу нə адəтдир, бəс бу нə вəрдиш?
Тəрсинə доланыр инди бу кəрдиш.
Ағлы өз башына бəла кəсилмиш
Инсан, ағлын варса, де нəдир инсан?

Феврал, 1987

* * *

Күрсү галыр, отуранлар дəjишир,
Кəлəн дежир, кəлишимлə jаз олуб.
Бирчə или баша вуруб гышгырыр:
«Дəjишдирдим, əjри дөнүб дүз олуб».

Сəн jаланын бојуна бах, аj аллаһ,
Диванына, тојуна бах, аj аллаһ.
Дүшдүjүмүз ојуна бах, аj аллаһ,
Отуз илин фаһишəси гыз олуб.

Ипək имиш ачылмамыш барама?
Һəр чкчəкдəн мəлһəм олмаз jарама.
Һəр дəниздəн сəн мирвари арама,
Jахшы писдəн, гызыл мисдəн аз олуб.

Алгышлара, тə'рифləрə ујма чох,
Нүфузуну дағ башына гојма чох.
«Мəн, мəн» дејə өз дөшүнə дөjмə чох,
Һансы сəрчə ləпириндəн из олуб?

Көрдүм вахтын фитнəсини, фе'лини,
Еj Бəхтиjар, сахла көрək дилини.
Сындырыблар һəгигəтин белини,
Инди дөнүб ағызларда сөз олуб.

1988

* * *

Горху көлкəсинə сығынмыш бу күн
Сədагəт, дəjанəт, мəһəббəт, аллаһ.
Jалан һаким олуб, бөһтан көзətчи,
Чүрүjүр зинданда һəгигəт, аллаһ.

Әjри әjрилиjи jеридир даша,
Кечиб әjриликлә һамыдан баша.
Доғру һәсрәт галыб исти бир аша,
Көрән һара кедир бу милләт, аллаһ.

Һәфтәләр дәjишди, күнләр дәjишди,
Тәрәфләр дәjишди, jөнләр дәjишди.
Гибләләр дәjишди, динләр дәjишди,
Итә от верилир, ата әт, аллаһ.

Үнваны дәjишиб рәзаләтин дә,
Гajмаг да сатылыр шор гиjмәтиндә.
Инди сәдагәтин сәлтәнәтиндә,
Әjләшиб һөкм едир хәjанәт, аллаһ.

Һа чығыр, һа бағыр, jатан ajылмаз,
Jахшыны jамандан ajыран олмаз.
Сатсан, үзүнә дә бахан тапылмаз,
Нечә учузлашыб ләjагәт, аллаһ.

Jаланлар һәгигәт гиjафәсиндә,
Jекләр чөвлан едир шеш ханәсиндә.
Оғрулар, әjриләр зәманәсиндә
Әjрилик сajылыр фәрасәт, аллаһ.

9 ијун, 1989.

* *
*

Ган баһасы, чан баһасы jығдығын
Сәрвәт олар, сәнә дөвләт оламмаз.
Бир мәгсәдлә бир һәдәфә дөjмәjән
Мин зәрбәдән бир кәрамәт оламмаз.

Кишилиjи арадылар сәбирдә,
Үрәjими ганатдылар бу jердә.
Тәпәр jохдур һәр һарajда, һәширдә,
Һәр тәпәрдә әсл гejрәт оламмаз.

Чох кизләтмә өз ичиндә сән, сәни,
Jахшы көрүр ел көзләри, әзәни.
Кизләтмәмиш ел чувалда низәни,
Ахы нифрәт даим хәлвәт оламмаз.

«Ел бир олса, зәрби кәрән сындырар»,
Ел күчүндә ел деди, сел күчү вар.
Беш нәфәрин jанмағындан нә чыхар,
Халг jанмаса дөнүб милләт оламмаз.

11 март, 1989

ТАЧ ОЛУР

Ријакарлыг ат чапанда дөрд jана,
Һәгигәтин гәләбәси күч олур.
Үрәjини кизләдәнләр ағыллы,
Өз сөзүнү үзә дejән «кич» олур.

Һәгигәтә гәсд еләjән һәр рәзил.
Тамаһынын нөкәридир мүттәсил.
Көзү тохлар jохсулса да ач дejил,
Нәфси ити вар саһиби ач олур.

Инсан оғлу дәм тутанда һәр дәмә
Сөз рәнкини дәjишәрмиш һеч демә.
Һәр никаһсыз доғулана бич демә,
Өз көкүндән ajрыланлар бич олур.

Һәгигәтдир—зүлмә, зора туш олан.
Ағ јаландыр—һәр мәгамда баш алан.
Унудуруг, су дибиндә даш олан
Үзә чыхса баша гонан таҷ олур.

5 ијун, 1990
Шәки.

* * *

Чиби долу, башы бошлара.

Гејрәт јохса бир кишинин ганында,
Дәрисинә јеритдијин биз јазыг.
Әјриләрин, оғруларын көзүндә,
Кәдә—киши, киши—фәрсиз, дүз јазыг.

Бир ганмазын габағында алышсан,
Јанмағыны нөгсан биләр о надан.
Анламазы анлатмаға чалышсан,
Јана-јана сөјләдијин сөз, јазыг.

Мин сирр јатыр бир рүбабын телиндә,
Мин налә вар һәр очағын күлүндә.
Сөз анламаз бир нашынын дилиндә
Нәғмә гырыг, мизраб сыныг, саз јазыг.

Мин бојуну бир һалгаја салдылар,
Доғма дејиб, јада сәчдә гылдылар.
Үстәлик дә бизи биздән алдылар,
Алан «гочаг», верән мајмаг, биз јазыг.

1988.

* * *

Адыны һәр јердә зикр едән үрәк,
Әһдиндән, сөзүндән дөнәри дејил,
Сәни, сәнә лајиг ешг илә севмәк,
Ахы, һәр оғулун һүнәри дејил.

Бу јолун әзабы, мәшәггәтилә
Чатдым бу мәгама отуз беш илә.
Севдикчә билирәм, бу севким һәлә
Сәнин сәнлијинә јетәри дејил.

Күнәшдән јајыныб гызындым јенә,
Сәнин думанына, сәнин көлкәнә.
Ајрылыг—мә'нәви өлүмдүр мәнә,
Өлүм—дәрдләримин бетәри дејил.

Бу севки—өз —мәғзим, өз фитрәтимдир,
Бу севки—өзүмә сәдагәтимдир.
Бу севки—кәлмеји-шәһадәтимдир,
Бу севки—зөвгүмдән өтәри дејил.

19 ијул, 1989.

ШЕЈТАНЫН БАРМАҒЫ

Керчәк һәлә јол үстәдир,
Кәлмәјинин сорағы вар.
Һәгигәтин доғум күнү,
Јаланын да сон чағы вар.

Бир севданын оду, көзү
Күл еләди өмрүмүзү.
Бу дүнјанын ики үзү,
Һәм гарасы, һәм ағы вар.

Јахшылар диз чөкә-чөкә,
Даим кирир ағыр јүкә.
Јахшы дөнүб тәбәррүкә,
Бир күлүн мин алағы вар.

Јаманларын гәсди гандыр,
О иблисдир, о шејтандыр.
Һәгигәти—ағ јаландыр
Амма јаман гылығы вар.

Бәлли дејил әсл үзү,
Јүздүр бири, бирдир јүзү.
Һәр нитгиндә достлуг сөзү,
Голтуғунда бычағы вар.

Дөврән сүрүр шејтан һәлә,
Орда тәлә, бурда тәлә.
Һарда гопса бир вәлвәлә,
Бу шејтанын бармағы вар.

Февral, 1987.

ХЕЈИРЛӘ ШӘР АРАСЫНДА

Вахт кәмирир һәр бинаны,
Таванла тир арасында.
Бир рәгәм дә демә вармыш,
Икијлә бир арасында.

Учалдыгча биз учалдыг,
Өзүмүздән гисас алдыг.
О күндән ки, көрпү салдыг—
Көј илә јер арасында.

Гардаш олуб сичан-пишик,
Биз күл әкиб вај дәрмишик.
Сәрһәдләри итирмишик
Хејирлә шәр арасында.

Ики дујғум—ики аләм,
Бириндә гәм, бириндә дәм.
Амма өмүр сүрмәмишәм
Ики фикир арасында.

Фикир дә бир, амал да бир,
Ишарәдән мәтләб көтүр.
Көзүнлә бах, ағлынла көр,
Фикри, сәтир арасында.

Көнүл, булан, көнүл, дурул,
Һәр күн сәфәрә һазыр ол.
Өмүр дедин—беш аддым јол,
Бешик—гәбир арасында.

9 март, 1987.

БӨЈҮК

Ајағы алтда торпаг јох,
Јердән умачағы бөјүк.
Бир гәтрә гыјмаз кимсәјә,
Ачдығы гучағы бөјүк.

Нә досту вар, нә дүшманы,
Јалан дејиб түкү саны.
Көзү көрмүр бу дүнјаны,
Пыч-пыча гулағы бөјүк.

Һәдди јохдур гијбәтинин—
«Севкисинин», «нифрәтинин»,
Һәр сөзүнүн, сөһбәтинин
Чиддиси аз, лағы бөјүк.

Бир мејһраба сәчдә гылмаз,
Нә буланмаз, нә дурулмаз.
Бир сөз илә көнүл алмаз,
Вурмаға чомағы бөјүк.

Өз-өзүнә о, әвәздир,
Башгалары гуру сәсдир.
Имканына бача бәсдир,
Меjданынын тағы бөјүк.

Февral, 1987.

* * *

Кәдәримин зирвәсиндә
Бирдән дөнүб шән олмушам.
Аллаһ кәссин бу шәнлији,
Әһдимдән дөнән олмушам.

Һагг зорланыб, зор һагланыб,
Сабаһыма јол бағланыб.
Дәрд ичимдә пардагланыб,
Дәрдлә өјүнән олмушам.

Билә-билә, гана-гана,
Бу әзабда јана-јана,
Мән өзүмү дана-дана
Өз-өзүмдән кен олмушам.

Өмүр јанды өз јағында,
Бир диләjин сорағында.
Кечәнин оғлан чағында
Мән ағаран дан олмушам.

30 ијул, 1989.

СЫҒЫШМАДЫ

Мәним көнлүм бу дүнјанын
Jер-көjүнә сығышмады.
Бир һәгигәт, мин jаланын
Сәс-күjүнә сығышмады.

Чох шиширтдик биз һәр шеји,
Дәрк етмәдик бу шитлији.
Адамларын ешитдији
Көрдүjүнә сығышмады.

Гәм әкиб, дәрд бичә-бичә,
Өмүр сүрдүк биз беләчә.
Бир јаcымыз нечә-нечә
Тој-дүjүнә сығышмады.

Сағлар дөнүб чүрүк олуб,
Улаг шәләјә јүк олуб.
Дин, аллаһдан бөјүк олуб
Өз бојуна сығышмады.

1989.

СӘБӘБ АХТАРМА

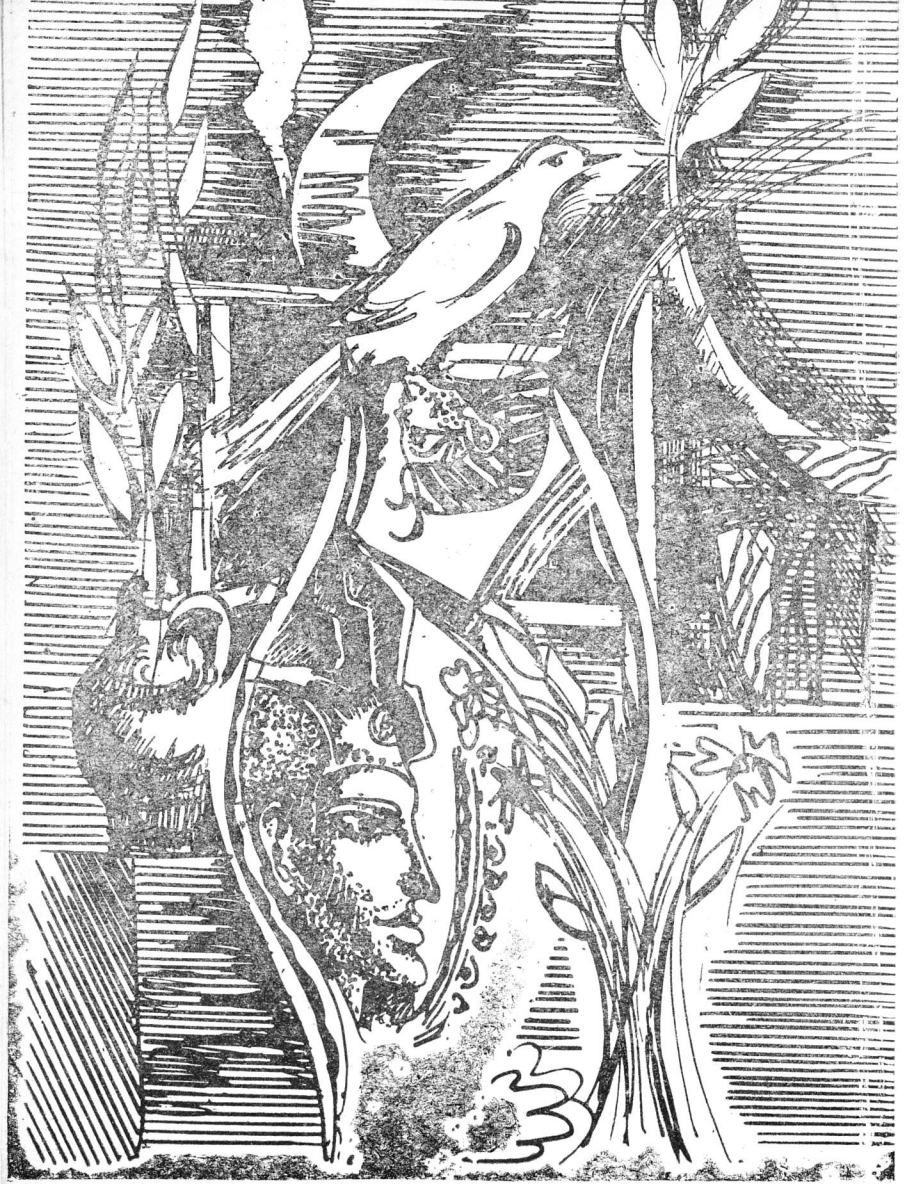

СӘБӘБ АХТАРМА

(«Сон көрүш» поемасындан)

Нәҗним, отуз иллик мәһәббәтиндән,
Сон илләр җүз дәфә сән дөнә билдин.
Сәни җалварышла гаҗтармышам мән,
Сәнсә дөнмәҗинлә өҗүнә билдин.

Бунлар нә демәкдир?
Бир дүшүн сән дә.
Өлүб мәһәббәтин мәһәббәтиндә.

Нечә җол күсүшдүк...
күсүшән анда
Барышмаг истәдим, әҗилмәдин сән.
Мән өз гәләбәмә пешман оланда,
Сән өз гәләбәнә фәрәһләнмисән.

Кәл сәбәб ахтарма, үрәҗин бом-бош,
Буну мәндән көзәл билирсән җәгин.
Сәбәб, севкисини чохдан унутмуш,
О сәбәб ахтаран гәлбиндир сәнин.

19 март, 1987

ҺЕЈРӘТДӘЈӘМ МӘН

Илаһи, бир үздә нә гәдәр фикир,
Нә гәдәр мүәмма, әфсанә вә сирр,
Нә гәдәр дүшүнчә, нә гәдәр хәјал,
Нә гәдәр мө'чүзә, нә гәдәр суал.
Нә гәдәр разылыг, нә гәдәр үсјан,
Нә гәдәр сакитлик, нә гәдәр түғјан,
Нә гәдәр һәјәчан, нә гәдәр дөзүм,
Нә гәдәр фыртына, дашгын, төлатүм,
Нә гәдәр һәлимлик, нә гәдәр сәртлик,
Нә гәдәр гысганчлыг, нә гәдәр мәрдлик,
Нә гәдәр чазибә, нә гәдәр әфсун,
Нә гәдәр дәринлик, нә гәдәр мәзмун,
Нә гәдәр гәм, кәдәр, нә гәдәр шадлыг,
Һәм садиг көләлик, һәм дә азадлыг,
Сығыша биләрмиш?!
Һејрәтдәјәм мән.
Ахы, бу һејрәтсиз кимәм, нәјәм мән?
Елә бу һејрәтдир мәни дә гултәк
Меһрабым—о үзә сәчдәләндирән.

1989.

СЕВКИНИН ТИЛСИМИ

Һәјат бизим үчүн чох ағыр олду.
Бизим һалымыз бу, рүзкарымыз бу.
Бу гәдәр бағлыјкән көнүл-көнүлә,
Горхурам һәјатын һәр зәрбәсиндән.
Биз көрәк чыхмајаг бирчә дәм белә
Севкинин тилсимли чазибәсиндән.

Бир көкдән чүчәрир һәр истәјимиз,
Ејни бир талеји тән бөлүшмүшүк.
Чәкмә тајларытәк саг-сол идик биз,
Сонрадан көр нечә тајкеш дүшмүшүк.

Истәк башымызда дөндү гахынча,
Тә'нәләр дәмбәдәм хырпалар бизи.
Мәһәббәт дәминдә учадан уча,
Һәјат гәпик-гәпик хырдалар бизи.

Кәтир хатиринә кечә-күндүзү,
Бири гапгарадыр, бири ағаппаг.
Севкинин бу тајы севкинин өзү,
Севкинин о тајы—килејдир анчаг.
Севкинин тилсимли чазибәсиндән
Кәл,
күлүм,
чыхмајаг,
аман, чыхмајаг!

1989.

* *
*

Һәсрәтин һөкм етди өзүндән әввәл,
Һәсрәтин селиндә ахдым, дурулдум.
Сәнин һәсрәтиндә
Мән сәндән әввәл
Өзүмү, сөзүмү дәрк едән олдум.

Каһ вахты һагладым,
Каһ кери галдым.
Өмрүн јолларында чан һачаланды.
Рәнки рәнкә гатыб тәзә рәнк алдым.
Һәсрәтин рәнкинә чалар чаланды.

Рәнкләр өз илкиндән ајрылды, дөндү,
Шүбһә—инам олду,

Һәгигәт—күман.
Һәсрәтин дады да ләјүн-ләјүндү,
Инди ширинләшиб ачылығындан.

Һәсрәтин мин рәнки, мин үзү вармыш,
Ағры-ачысынын әвәзи вармыш.
Ше'рә чеврилир дәрдли күнләрим,
Мәним һәсрәтимин әвәзи—ше'рим!

Гәләмим данышыр мәним јеримә,
Јандырыб јахдыгча мәни һәсрәтим.
Һәсрәтдән бојланыр ше'рләримә
Мәним мәһәббәтим, ешгим, фитрәтим.

Һәсрәт—дәрдин дили, идракын көзү,
Һәсрәт—севкинин дә камал јашыјмыны.
Үрәјин ачары,
Диләјин сөзү,
Һәсрәт—фитрәтимин мәһәк дашыјмыш.

Тохунуб һәсрәтин мәһәк дашына,
Фитрәтим учалтды мәним адымы.
Һәсрәтим—фитрәтим!
Дурду јан-јана,
Һәсрәтә борчлујам исте'дадымы.

1988

* *
*

Көзүм көзләринә дикиләндә дә
Һәсрәтәм, һәсрәтәм, һәсрәтәм сәнә.

Булағым гурумуш, сујум кәсилмиш,
Амма талејимә јазылмыш адын.
Ej мәним көнлүмә һаким кәсилмиш,
Нијә талејимә һаким олмадын?

Бәс бу нә ајрылыг, бәс бу нә һәсрәт?
Сән ки, талејинә гәним дејилсән.
Мә'лум дујғуларда мәчһул әсарәт,
Овчумда олсан да, мәним дејилсән.

Ејни арзудајыг, һәм мән, һәм дә сән,
Бәс нијә мән гачан, сән гован олдун?
Сәнин голу бағлы әсирин икән,
Нијә мән сүканчы, сән сүкан олдун?

16 ијун, 1989

ЈАЗАН ӨЗҮНСӘН

Сәнинчүн һәмишә ачыг китабам.
Мәни охујурсан чүмләбәчүмлә.
Мән сәнә ајдынам, ашкарам тамам,
Фикримлә, һиссимлә, тәләбләримлә.

Өмүр китабыма сәндән хәбәрсиз,
Бирчә сәтир белә јазылмамышдыр.
Көнлүмүн ән дәрин кушәләриндә
Јатан дујғулар да сәнә танышдыр.

Сәнсиз оланда да, күлүм, бирчә ан
Хәјалым, диләјим сәнсиз олмамыш.
Сәндән данышмајан, сәнә јад олан
Бир дујғу көнлүмдә јува салмамыш.

Оху бу китабы сән дөнә-дөнә,
Онун әввәли сән, сону да сәнсән.
Көрәрсән, һәр мәтләб танышдыр сәнә,
Ахы, бу китабы јазан өзүнсән.

9 август, 1989

* *
*

Зүлм ејлә, сәнин рәһминә јох, зүлмүнә **гурбан!**
Зүлм ејлә, күлүм, сән мәнә зүлмүндә јахынсан.
Руһум—динә, ешгим—сәнә, көлкәм—күнә мөһтач!
Мөһтачлығы дәрк ејләмәјим, зүлмүнә мөһтач!
Идракым үчүн сән мәнә һәр шејдән әзәлсән,
Рәһминдә дејил, валлаһи зүлмүндә көзәлсән.

7 август, 1989
Шәки.

* *
*

Гәдәрин һөкмүнә баш әјди истәк,
Бу көһнә дөјүшдә үстәләнмишик.
Биз өмрүмүз боју ики көсөв тәк
Тутуша билмәјиб түстүләнмишик...

Түстүләр ичиндә кечди өмүр-күн,
Түстүләр гојмады бир јолдаш кечәк.
Түстүнүн ичиндә сән мәни көрдүн,
Мән сәни көрмәдим истәдијим тәк.

18 ијул, 1988.

* *
*

Һәсрәтин көнлүмүн еһтијачыдыр,
Нәдән ки, күчлүдүр мәндән јүз кәрә.
Һәсрәт үрәјимдә дар ағачыдыр,
Асыр, асыр мәни күндә јүз кәрә.

Һәсрәтин ағрысы кеј едиб мәни,
Јохуму көрүрәм бә'зән варымда.
Һәсрәтим о гәдәр көјнәдиб мәни,
Кејләшиб ағрым да, әзабларым да.

Мән өзүм-өзүмә көз дағыјамса,
Бә'зән севинчим дә мәнә бир јүкдүр.
Мән өз һәсрәтимин дустағыјамса,
Ахы, һардан билим дүнја бөјүкдүр?

Севданын әввәли, ахыры гәмсә,
Нә ума бәләрәм ади севинчдән?
Ағзымын дадыны итирмишәмсә,
Балын ләззәтини һардан билим мән?

Батанлар әлини атар самана,
Үмид сапланғындан асылыб арзум,
Ијнәнин көзүндән кечән күмана,
Әл ачан үмидә гысылыб арзум.

Һәмишә бахмышам арзума кендән,
Һәјат өтүб кечиб јанымдан, күлүм.
Мән сәнин олмушам, сәни севәндән,
Мәним олачагсан сән һачан, күлүм?

16 ијул, 1988
Шәки.

«МӘН»ЛӘР АРАСЫНДА

Өзүмдән јухары «МӘН»ә учалмаг
Ән бөјүк, ән уча диләјим олду.
Бүтүн өмрүм боју чалышдым, анчаг,
Она чатаммадым,
Пајым—гәм олду.

Өзүмдән јухары «МӘН»им чох уча,
О «МӘН», мән дејилдим, о «МӘН» сән идин.
Сәнә пиллә-пиллә јахынлашдыгча,
Даһа учалыға мәни сәсләдин.

Бир үзүм аг олду, бир үзүм гара,
«МӘН»ләр арасында галдым дәмбәдәм.
Бир дә ајылдым ки,
хырдалыглара
Јухары «МӘН»ими гурбан вермишәм.

Јухары «МӘН»имә көр нечә гыјдым,
Тәәссүф кәтирән чәһаләтди бу.
Өзүмдән јухары «МӘН»ә чатсајдым,
Сәнә дә чатардым, һәгигәтди бу!

26 ијул, 1988

* *
*

Сәсләр ешидирәм каһ сәрт, каһ һәлим;
Һиссимин, дујғумун дәрин гатындан.
Иса тәк чармыха чәкиләп гәлбим
Асылыб телефон апаратындан.

Дивин бу гутуда чырпыныр чаны,
Ким артыг јејибдир өз гисмәтиндән?
Дисги һәрләдәндә
Санки дүнјаны
Арзумун башына һәрләдирәм мән.

Бу чансыз рәгәмләр вүсал көрпүсү,
Үмидин, хәјалын, күманын өзү.

Рәгәмләр үстүндә әксин чанланыр,
Хәјалы керчәјә нечә чалармыш.
Рәгәмләр үстүндә бармағым јаныр,
Рәгәмләр нечә дә гајнар олармыш.

Бир телин үстүндә ики нәфәсин,
Јелиндән арзулар имәкләр, күлүм.
Мәним гулағымы охшајан сәсин
Көкү үрәјимдән чичәкләр, күлүм.

Сәсләр ешидирәм каһ сәрт, каһ һәлим,
Һиссимин, дујғумун дәрин гатындан.
Иса тәк чармыха чәкиләп гәлбим
Асылыб телефон апаратындан.

7 ијул, 1987

* *
*

Мәним өз дүнјамдыр бир о, бир дә мән.
Јанымда оланда өзү бојдадыр.
Елә ки, ајрылдым, һәсрәт гәминдән,
Көнлүмдә бој атан арзу бојдадыр.

Һәсрәтин өлчүсү сығышмыр сөзә,
Һәсрәтим, үмидим—гарам, ағымдыр.
Ишығы таныдан гаранлыг исә
Севкими таныдан аjрылығымдыр.

Август. 1988.

МӘН НЕЧӘ БӘНДӘЈӘМ

(«Сон көрүш» поемасындан)

Һеч кәс өзүм кими көрәммәз мәни,
Һара чәкирсиниз, һара сиз мәни?
Дәрдә дәва дејил бу тәсәллиләр,
Одун чәкдијини jалныз од биләр.

Һардан биләсиниз нә чәкирәм мән,
Ондан бирчә гәтрә jана дөнәндә.
Өзүмдән олурам, анчаг өзүмдән.
Өзүмә дөнүрәм, она дөнәндә.

Севкимдән дөндүмсә, көнлүм jетимдир,
Севки—чөвһәримдир, маһиjjәтимдир.
Мәкәр мүмкүнмүдүр өзүнү данмаг?
Өзүнә шәкк едиб, jада инанмаг?

Нә jазыг бәндәjәм, нә jазыг бәндә,
Өзүмдән дөнүрәм ондан дөнәндә.
О, нечә дүшмәндир,
О, нечә дүшмән?
Она гәләбәмдә гәмләнирәм мән,
Амма севинирәм мәғлуб оланда,
Мән нечә бәндәjәм,
Мән нечә бәндә?

18 март, 1987.

СЕВДИНСӘ...

Севдинсә... Беш ил нә, он беш ил нәдир,
Бүтүн өмрүн боjу көзләjәчәксән.
Нә бојда зүлм етсә севкилин сәнә,
Севдинсә... «һәр зүлмә дөз»,—дејәчәксән.
Севдинсә... Көлкәjә дөнүб һәр заман
Сән ону һәр jердә изләjәчәксән.

Севдинсә... гәм ичиб дәрд удачагсан,
Ону унутмағы унудачагсан.
Зәрәрин хеjирдир, хеjирин зәрәр,
Севдинсә... Күнаһын ичиндә һагсан.
Ону унутмаға чалышсан, әкәр
Сән өзүн өзүнү унудачагсан.

Севдинсә... гангалы күл биләчәксән.
Һәр әсән jарпаға көврәләчәксән.
Севдинсә... нә дүнән, нә дә бу күнсән,
Севдинсә... һәмишә сән кәләчәксән.
Севдинсә... бир өмрүн илк сабаһысан,
Дүнjанын ән бөjүк хеjирхаһысан.

1980.

* *
*

Әләниб кечмишәм артыг мән әләкдән о jана.
Үрәjим назилиб ағ түлдән, ипәкдән о jана.

Мәни севдаjа салан чөвһәри көрмәк диләдим,
Демә, вармыш мин өзәк бир гат өзәкдән о jана.

Бу гәдәр олмаз иди кор фәләјин зүлмү бизә,
Бизи фырлатды фәләк чәрхи-фәләкдән о јана.

«Сән көрәксән мәнә»—сөјләркән утандым дүзү мән,
Сән көрәксән мәнә, валлаһ, бу көрәкдән о јана.

Улу рә'јаларымыз гәлб үчүн идрак чығыры,
Бу чығырдан кечирик биз кәләчәкдән о јана.

Мәним өз бәхтимә јар, өмрүмә јол, гәлбимә гәлб,
Синәм алтына үрәксән, сән үрәкдән о јана.

1989.

* *
*

Дәрк етмәдијим мин чүрә һаләт вар ичимдә,
Ешгимлә јашыд бир јени фитрәт вар ичимдә.

Өз борчум илә һаггымын илләр савашындан,
Мәрданә чыхан һаким әдаләт вар ичимдә.

Бә'зән дә олур, һаггымын өз һагг зәфәриндән,
Горхуб чәкинән гәмли хәчаләт вар ичимдә.

Дәрдимлә дә дүнјаны нәдән хош көрүрәм мән,
Өлмәз, әбәди тәшнәли һејрәт вар ичимдә.

Рә'јалара, хүљалара мин јол ганад ачдым,
Көрдүм, нечә әнкәл, нечә сәрһәд вар ичимдә.

Һәр јердә көзәллик көрүрәм, Бәхтијарам мән,
Дүнјаны көзәлләшдирән афәт вар ичимдә.

1988.

ҺАМЫ ЕЛӘ БИЛИР...

Көнүл ағрысыны кәтириб дилә,
Бири севкисиндән мәнә сөз ачды.
О, елә билди ки,
мәһәббәтилә
Бу көһнә дүнјада тәзә из ачды.

Деди, бу севдада бир күн ичиндә
Сулар каһ буланыб, каһ дурулармыш.
Мәһәббәт јолунун дөнкәләриндә
Нә гәдәр јыхылыб дурмаг олармыш.
Деди, дөзәммирәм, даһа бу дәрдә,
Кечди өмрүм-күнүм инилтиләрдә.

Көрдүм, һәмсөһбәтим һәлә нашыдыр,
Дедим:—севда јолу һамармыш мәкәр?
Изтираб севкинин јол јолдашыдыр,
Ејни јолу кечир бүтүн севәнләр.
Деди:—Чәкдијими мән билирәм, мән!
Сән өзкә дәрдини һардан биләсән?

Ону инандырмаг көрдүм, чох чәтин!
Сөзүндә, гәсдиндә өзүмү көрдүм.
Сигарет јандырыб
дәриндән-дәрин,
Бир көкс өтүрдүм.

Милјон ил инсанын кечдији јолу
Һамы елә билир, о кечиб анчаг.
Севки јолларынын изтираб долу
Ениш-јохушуну о, ачыб анчаг.

Һамы елә билир, онун бу дәрди
Һеч кәсин дәрдинә бәнзәјә билмәз.
Өмрү башдан баша гәмди, кәдәрди,
Онун чәкдијини чәкмәјиб һеч кәс.

Һамы елә билир, бу кен дүнјада
Бу јолу илк дәфә тәк одур кечән.
Һамы елә билир әһдә вәфада
Тәк одур, тәк одур чанындан кечән.

Из ачар севәнин нәфәси дашда,
Һәр севән өзүнү тәк сајыр, аллаһ.
Бу јолда әзаб да, ениш-јохуш да
Нечә бир-биринә охшајыр, аллаһ.

Һеч кәс буну билмир,
дүшүнүрүк биз:
Бу көһнә дүнјада тәзә из ачдыг.
Кечилмиш јолларла кечиб һамымыз,
Елә билирик ки, јолу биз ачдыг.

24 ијул, 1988
Шәки

БӘС БУ НӘ КИЛЕЈДИР?

— Ја рәббим, бу јашда бу севда нәдир?—
Дејә әлләрими ачдым көјләрә.
Јер мәнә чәһәннәм,
Көј биканәдир,

Көнлүмдән фышгыран бу килејләрә,
Бу севда нәләрә дуруш кәтирмиш.
Бу севда чәкәчәк нә гәдәр, аллаһ?
Мәним гисмәтимдир јохса бу кәрдиш,—
Бу гәза, бу тале, бу гәдәр, аллаһ?
Јазыја позу јох,
Бәс, мән нејләјим?
Мәнми күнаһкарам, јохса талејим?

Бу севда нәләрә дуруш кәтирмиш?
Өмрүн баһасына дөндү бу севда.
Бу севда көнлүмә әбәди кирмиш,
Бу килеј-күзарын ичиндә белә
Көнлүмдә гуш кими динди бу севда...

Бәс, бу нә килејдир чыхды дилимдән?
Јохса, бу севдадан усанмышам мән?
Јохса, мән әһдими данырам инди?
Јохса, мән гочалыб ағылланмышам?
Јохса... һисси боғуб ганырам инди?
Мән өзүм өзүмү јохса данмышам.
Әввәл бу севдамы сатмаздым баһа.
Арадан нә кечди, гәлб үстәләнди,
Ичимә бахмагдан безикиб даһа,
Чөлүмү көрүрәм, мән корам демәк,
Ичими көрмүрәм, нанкорам демәк.

Бу севда дејилми
синәси јанмыш
Неј кими, саз кими чалдыран мәни?
Бу севда дејилми күндә бир гарыш,
Идрак јохушуна галдыран мәни?

Бу севда дејилми, ај аллаһ, бу күн
Сәни ишыг кими көстәрән мәнә?
Бу севда дејилми бир амал үчүн
Дин верән, јол верән, јөн верән мәнә?

Килејләр ичиндә көнүл алчалыр,
Гуртар килејләрдән сән мәни, аллаһ,
Инди мәним үчүн бир идрак галыр:
Достдан сечә билим дүшмәни, аллаһ!

17 ијул, 1988

* *
*

Өзүндә өзүнү ај данан күлүм,
Һалал севкисиндән утанан күлүм.
Ичиндә ағлајыб үздә шән олдун,
Кибрит атәшинә исинән олдун.
Үјуб мәһәббәтин лајлаларына,
Јанғынын ичиндә ај сөнән күлүм.
Бәхтәвәр гошалар дурсун бир јана,
Бәдбәхт гошалара күсәнән күлүм.

Гисмәтә шүкр едиб азы чох билән,
Һаглы севкисини оғурлуг билән,
Әјрини, доғруну јахшы көрүркән,
Һамыдан чәкинән, һамыдан һүркән.

Тә'нә гылынчындан көзү көлкәли,
Нијјәти тәр-тәмиз, сөзү көлкәли,
Ешгинин далынча лазым кәләрсә,
Әрзин о башына јүрүјән күлүм.
Биллур севкисини, еһтијатындан,
Думана, чискинә бүрүјән күлүм.

Рәгибин һаггыны һаггындан үстүн,
Өзүнүн һаггыны кизләдән күлүм,
Гәтрә хошбәхтлијә шүкр едән күлүм.
Һаггыны күдмәјән, әркиндән кечән,
Дүнјанын бошундан, бәркиндән кечән,
Илкиндән а башы бәлалы күлүм,

Мәләк көтүрмәзди бу һалы күлүм,
Сән нечә көтүрдүн чијинләринә?
Күнаһы өзүндә, ја мәндә көрдүн?
Сәндән сорушмағым нәгсандыр мәнә,
Кәрәк мән биләјдим нечә көтүрдүн?
Өзүндә өзүнү ај данан күлүм,
Һалал севкисиндән утанан күлүм.

5 ијул, 1987

МӘНИМ ЗӘҺЛӘМ КЕДИР

(«Сон көрүш»дән)

Шаир, дөз бу зүлмә, инләмә чох да
Көрүрәм, үрәјин јаман көврәлиб.
Кәлләри көрмүшәм бојундуругда
Чәкдији зилләтә јазығым кәлиб.

Сәнә верән күндән өз үрәјими
Бојнум һалгададыр о кәлләр кими.
Көнүл бу зилләтдән бир ан динчәлмир
Амма өз өзүмә јазығым кәлмир.
Өзүмлә әбәди вурушдајам мән
Инди зәһләм кедир мәним өзүмдән.

17 март, 1987.

БАБАСЫ КИМИ...

БУ ДИЛ

Нәвәм Бәхтиҗара

Гөнчәдән чыхыб
Күл ачыр нәвәм.
Ана дилиндә
Дил ачыр нәвәм.

Бу торпаг сәнин,
Бу дил сәниндир.
Бу көзәл Вәтән,
Өз Вәтәниндир.

Бу ел—шөһрәтин,
Бу дил—гүдрәтин—
Сәнә вердијим
Бөјүк сәрвәтин!

1985.

СӘРЧӘЛӘР

Ејванда чиккилдәјән
Сәрчәјә бах, сәрчәјә,
Јәгин мәни чағырыр
«Дур гапыны ач»—дејә.

Гышын бу шахтасында
Јәгин ачды сәрчәләр.
Дән сәпәрсәм онлара
Бу сәрчәләр дирчәләр.
Јәгин ачды сәрчәләр
Ејвана дары сәпдим.
Једи, учду сәрчәләр,
Ганад ачды сәрчәләр.

1985.

ПАЈЫЗДА

Отлар ағлајыб
Кедән баһара
Матәм сахлајыб
Кур сачларыны
Јолду пајызда.

Сулар әл чалар
Гызардыгча нар,
Бағлар, бағчалар
Солду пајызда.

Думан учалды
Дағлар башына.

Ана тәбиәт,
Камал јашына
Долду пајызда.

1985

БАБАСЫ КИМИ

Мәним бир көзәл
Көрпә нәвәм вар.
О да Бәхтијар,
Мән дә Бәхтијар.

Биз баба-нәвә
Адашыг, адаш.
О, мәнә вүгар,
Мән она сирдаш.

Мән бир ағачам,
Нәвәм—гол-будаг.
Мән онун көкү,
О, мәндә јарпаг.

Халга вурулдум.
Мән шаир олдум,
Билмирәм анчаг
О нә олачаг?

Нә олур олсун,
Ким олур олсун,
Бабасы кими
Халга вурулсун.

1905

ПОЕМАЛАР

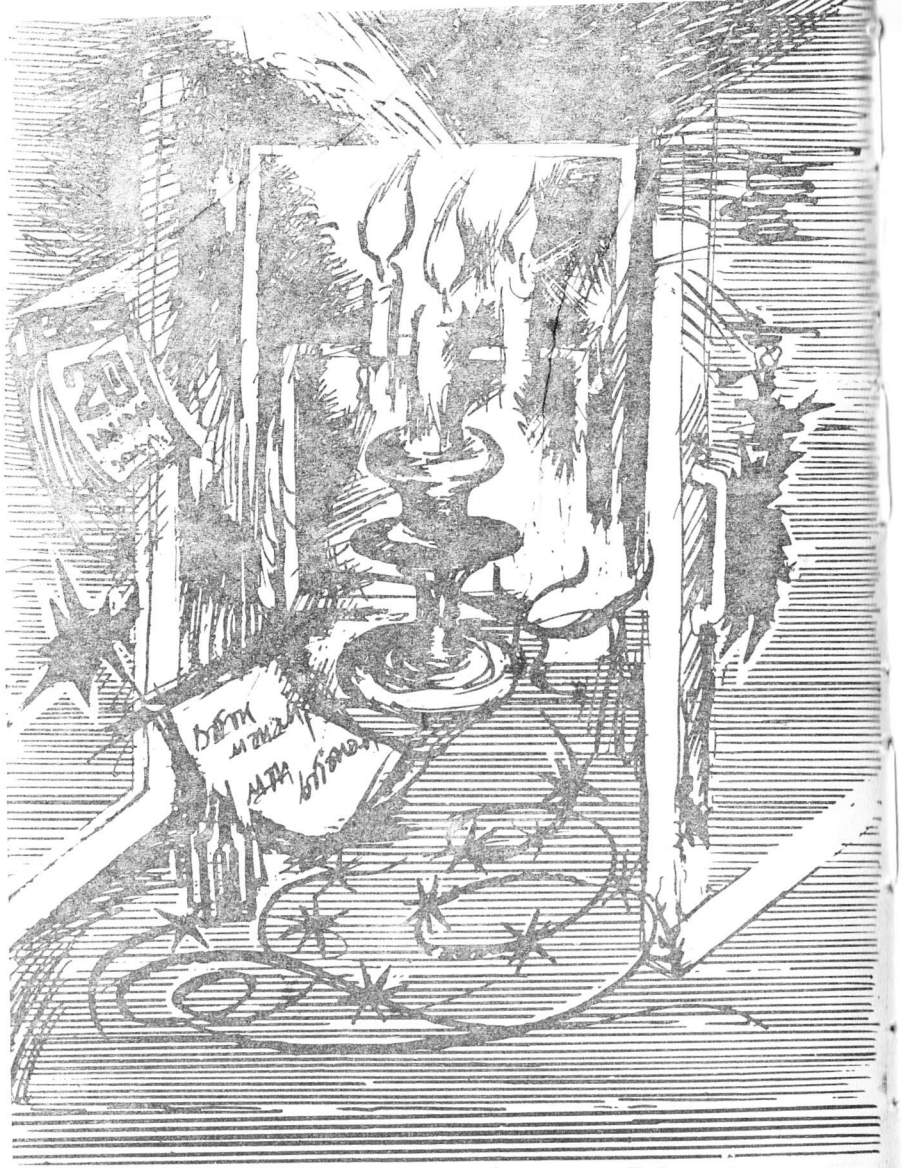

КҮЛҮСТАН

Азәрбајчанын бирлији вә истиглалијәти уғрунда чарпышан Сәттар хан, Шејх Мәһәммәд Хијабани вә Пишәвәринин әзиз хатирәсинә.

Ипәк јајлығыјла о, аста-аста
Силиб ејнәјини көзүнә тахды.
Әјилиб јавашча масанын үстә
Бир мәһүрә бахды, бир гола бахды

Кағыза һәвәслә о да гол атды,
Додағы алтындан күлүмсәјәрәк.
Бир гәләм әсирлик һичран јаратды,
Бир халғы јарыја бөлдү гылынч тәк.

Өз сиври учујла бу ләләк гәләм,
Дәлди синәсини Азәрбајчанын.
Башыны галдырды,
Анчаг дәмбәдәм
Кәсдиләр сәсини Азәрбајчанын.

О, күлдү кағыза гол чәкән заман,
Гыјды үрәкләрин һичран сәсинә.
О, күлдү һагг үчүн даим чарпышан
Бир халғын тарихи фачиәсинә.

Әјләшиб кәнарда топсаггал аға,
Һәрдән мүтәрчимә суаллар верир.
Чеврилир каһ сола, бахыр каһ саға,
Башыны јелләдиб тәсбеһ чевирир.
Гојулан шәртләрә разыјыг дејә,
Тәрәфләр гол чәкди мүаһидәјә...

Тәрәфләр ким иди?
Һәр икиси јад!
Јадлармы едәчәк бу халга имдад?!

Гој галхсын ајаға руһу Томрисин,
Бабәкин гылынчы парласын јенә.
Онлар бу шәртләрә сөзүнү десин,
Зәнчири ким вурду шир биләјинә?

Һаны бу елләрин мәрд оғуллары?
Ачын бәрәләри, ачын јоллары.
Бәс һаны бу әсрин өз Короғлусу—
Гылынч Короғлусу, сөз Короғлусу?

Бабаларын шә'ни, шәрәфи әлбәт,
Бизә әманәтдир, бөјүк әманәт...
Јохму ганымызда халгын гејрәти?
Белә сахлајарлар бәс әманәти?

Гој илдырым чахсын, титрәсин чаһан!
Үрәкләр гәзәбдән чошсун, партласын.
Даим һагг јолунда гылынч галдыран
Икид бабаларын кору чатласын!

Гој әјсин башыны вүгарлы дағлар,
Матәми башланды бөјүк бир елин.
Мәрсијә сөјләсин ахар булаглар,
Ағылар чағырсын бу күн гыз, кәлин!..

Тәрәфләр сакитдир, гәзәбли дејил,
Мәһв олан гој олсун, онлара нә вар.
Имзалар атылыр бир-бир, елә бил,
Севки мәктубуна гол чәкир онлар.

Атыб имзасыны һәр кәс вараға
Әјләшир сакитчә кечиб јеринә.
Ејнәкли чәнабла, тәсбеһли аға,
Галхыб әл дә верир бири-биринә.

Онларын бирләшән бу әлләрилә
Ајрылыр икијә бир ел, бир Вәтән.
Ахыдыб көзүндән јаш килә-килә,
Бу дәһшәтли һала нә дејир Вәтән?

Бир дејән олмады, дурун ағалар!
Ахы бу өлкәнин өз саһиби вар.
Сиз нә јазырсыныз, бајагдан бәри,—
Бәс һаны бу јурдун өз саһибләри?

Бәс һаны һәгигәт, бәс һаны ганун?
Гочадыр бу јурдун тарихи, јашы.
Бәс һаны көксүнә сәрһәд гојдуғун,
Бир ваһид өлкәнин ики гардашы?

Көрәк бу һичрана, бу мүсибәтә,
Онларын сөзү нә, гәрәзи нәдир?
Бу халг әзәл күндән дүшүб зилләтә,
Өз доғма јурдунда јохса көләдир?

Нечә ајырдыныз дырнағы әтдән—
Үрәји бәдәндән, чаны чәсәддән?
Ахы ким бу һаггы вермишдир Сизә,
Сизи ким чағырмыш, Вәтәнимизә?

Нечә вахт сәнкәрдә һеј улашдылар,
Күлүстан кәндиндә сөвдалашдылар
Бир өлкә икијә
Ајрылсын дејә!...

Көј дә курулдамыш дејирләр о күн,
Чөлләри, дүзләри булудлар сармыш.
О көј курултусу улу Бабәкин
Руһујмуш, һөнкүрүб фәрјад гопармыш.

Күлүстан кәндинин күл-чичәкләри
Бир күнүн ичиндә солду, саралды.
«Күлүстан» бағланды, о күндән бәри,
Бу кәндин алнында бир ләкә галды.

Бағры көз-көз олду «Јаныг Кәрәмин»
Телләр инилдәди, јанды, нә јанды.
Ашығын сазында даһа бир һәзин,
Даһа бир јаныглы пәрдә јаранды.

Һәмин күн өлкәни апарды сел, су,
Тутулду чөһрәси күнүн, ајын да.
Гоча Нәбатинин ешги, арзусу,
О күн батмадымы Арпа чајында?

Аглајыб дағлардан әсән күләкләр,
Бу мә'шум хәбәри аләмә јајды.
Санки дилә кәлди күллләр, чичәкләр:
«Бу ишә гол гојан голлар сынајды».

Аразын сулары гәзәбли, дашгын,
Ширин нәғмәләри аһдыр, һарајдыр,
Вәтән гуша бәнзәр, ганадларынын
Бири бу тајдырса, бири о тајдыр.

Гуш ики ганадла учар, јүксәләр,
Мән нечә јүксәлим тәк ганадымла?
Үрәкләр бу дәрддән түфјана кәләр,
Ахар көзүмүздән јаш, дамла-дамла.

Чәнаблар, бир анлыг дүшүндүнүзмү?
Вердијиниз һөкмүн ағырлығыны?
Бу һөкмүн дәһшәти әллими, јүзмү?
Биз нечә көтүрәк бу көз дағыны?..

Башы кәсиләндә бу мәғрур елин
Гәлбин ағрысыны һисс етдинизми—
Гоча Фүзулинин, икид Бабәкин
Е'тираз сәсини ешитдинизми?
Чәнаблар, бир дамчы мүрәккәблә сиз
Дүшүнүн, нәләрә гол чәкмишсиниз?

Бир дамчы мүрәккәб, бир вәтәндашы
Ганына булајыб икијә бөлдү.
Бир дамчы мүрәккәб олуб көз јашы
Илләрлә көзләрдән ахды, төкүлдү.

Мин ләкә вурдулар шәрәфимизә
Вердик, саһибимиз јенә «вер»—деди.
Лап јахшы еләјиб доғрудан, бизә
Бири «баран»—деди, бири «хәр»—деди.
Бизи һәм једиләр, һәм дә миндиләр,
Амма далымызча һеј дејиндиләр.

Һөкмү көр нә гәдәр бөјүкмүш анын.
Мөһүр дә басдылар вараға тәкрар.
Јох, варағын дејил, Азәрбајчанын
Көксүнә дағ бојда дағ басды онлар.

Имзалы, мөһүрлү еј чансыз вараг,
Нә гәдәр бөјүкмүш гүввәтин, күчүн.
Әсрләр бојунча вурушдуг, анчаг
Сарсыда билмәдик һөкмүнү бир күн.

Ej кағыз парчасы, әввәл һеч икән,
Јазылыб, голланыб јохдан вар олдун.
Бөјүк бир милләтин башыны кәсән,
Голуну бағлајан һөкмдар олдун.

Бир ели икијә параладын сән
Өзүн кағыз икән параланмадын,
Көксүнә јазылан гәлб атәшиндән,
Нијә алышмадын, нијә јанмадын?

Араз сәрһәд олду, әсди күләкләр,
Сулар јатағында галхды, көпүрдү.
Үстү дама-дама тахта дирәкләр,
Чајын кәнарында сәф чәкиб дурду.

Сулар, сиздән тәмиз, нә вар дүнјада?
Ләкәдән халидир ахы гәлбиниз.
Бағрыныз алышыб нијә јанмады
Бу чиркин әмәлә гол гојанда сиз?

Ej Араз, сәпирсән, көз јашы сән дә
Кечдикчә үстүндән чөлүн, чәмәнин.
Сәни арзулара сәдд ејләјәндә,
Нијә гурумады суларын сәнин?

Дајаныб Аразын бу тајында мән
«Чан гардаш» дејирәм, о да «чан» дејир.
Ej заман, сорғума чаваб вер, нәдән
Сәсим јетән јерә әлим јетмәјир...

Гарышыб көзүмдә, гарышыб аләм,
Дәрд—дәрди доғрајыр ,гәм—гәмдән кечир.
Аразын үстүндән кечә билмирәм,
Араз дәрдим олуб синәмдән кечир.

Тахта дирәкләри торпаға дејил,
Гојдулар Фүзули диваны үстә.
Јарыја бөлүндү јүз, јүз әлли ил
Кәрајлы, бајаты, муғам, шикәстә,

Дәмир чәпәрләри ешгим, диләјим
Тарихим, ән'әнәм үстә гојдулар.
Јарыја бөлүндү чаным, үрәјим,
Јарыја бөлүндү Аразда сулар.

Тахта дирәкләри гојдулар, ах, ах!..
Гәлбимин, руһумун, дилимин үстә,
Биз күлдүк, ағладыг, јенә дә анчаг
Бир сазын, бир телин, бир симин үстә.

Үрәкдән үрәјә көрпү? Бир дајан!
Дәрдимиз динирсә бир сазын үстә.
Шәһријар јаралы мисраларындан,
Көрпү салмадымы Аразын үстә?!

Бу тајдан о таја ахышды сел тәк
Көзә көрүнмәјән көнүл телләри.
Бу селин өнүнү нә чај, нә дирәк,
Кәсә билмәмишдир јүз илдән бәри.

Ағалар билмәди бирдир бу торпаг
Тәбриз дә, Бакы да Азәрбајчандыр.
Бир елин руһуну, дилини анчаг
Кағызлар үстүндә бөлмәк асандыр.

Бөл, кағыз үстүндә, бөл, кечә-күндүз,
Торпағын үстүнә дирәкләр дә дүз,
Күчүнү, әзмини төк дә мејдана,
Гошундан, силаһдан сәдд чәк һәр јана.

Торпағы икијә бөләрсән, анҹаг
Чәтиндир бәдәни чандан ајырмаг!

Ајырмаг кимсәјә кәлмәсин асан,
Бир халгын бир олан дәрди-сәрини.
О тајдан бу таја Мустафа Пајан
Охујур Ваһидин гәзәлләрини.

Доланды зәманә, дөндү гәринә,
Шаирләр од төкдү јенә дилиндән.
Вурғунун о һәсрәт нәғмәләринә -
Шәһријар сәс верди Тәбриз елиндән:

«Һејдәр баба, көјләр гара думанды,
Күнләримиз бир-бириндән јаманды.
Бири-бириздән ајрылмајын, амандыр,
Јахшылығы әлимиздән алдылар,
Јахшы бизи јаман күнә салдылар.

Бир учајдым бу чырпынан јелинән,
Говушајдым дағдан ашан селинән,
Ағлашајдым узаг дүшән елинән,
Бир көрәјдим ајрылығы ким салды,
Өлкәмиздә ким гырылды, ким галды».

1959

ВӘТӘН—МӘНӘМ, МӘН ВӘТӘНӘМ

Матсурата, Матсурата,
Сән јатмадын кечәләри.
Кипријинлә од көтүрүб,
зүлмәтләри јара-јара
Кешик чәкдин
Өлүмсүзлүк дүнјасына
Көрпү салан дујғулара...
О дујғулар—
Әсрләрдән-әсрләрә салам-кәлам,
О дујғулар—
Кәтан үстә јашајан сөз, јанан илһам.
О дујғулар—
Арзуларын илк дајағы, сон мәнзили.
О дујғулар—
Инсанлығын ваһид дили...
Бә'зән гәриб кечәләрдә
Сән јандырыб салонларын чырағыны,
Дајанардын гаршысында
Бу дил ачан ләвһәләрин.
Дүшүнәрдин дәрин-дәрин.
Донуб дурур бу рәнкләрдә, бојаларда
Бир өмүрдән гопан күнләр, гопан анлар,
Бәс өзләри һара кетди?
Һара кетди
Једди рәнкдән јетмиш хәјал,
јатмыш нағыл јараданлар?
Гызыл рәнкләр алов тутуб алышарды.
Кечәләрин сүкутунда
Ләвһәләрдә һәкк олунан лал дујғулар
Данышарды, данышарды...
Данышарды ачы-ачы,
Һычгырарды хысын-хысын.

Сән дәрдини динләјәрдин
Бу дүнјаја сығышмајан,
Өз һиссини, хәјалыны
Лөвһәләрә сығышдыран
зәкаларын...
Һејкәл кими дајанардын
Лөвһәләрдә һејкәл кими
Донуб галан,
Әбәдијјәт дүнјасына мәскән салан
Адамларын габағында...

Матсурата, Матсурата,
Кешик чәкдин
Сән замана сығышмајан,
Әсрләри бир ан сајан
Дујғулара, фикирләрә.
Сығышмадын гүрурундан
Сән көјләрә, сән јерләрә.
Сән дедин ки:
Варлылардан мән варлыјам.
Бу замандан гисас алан,
Бир әсрдән нечә әсрә көрпү салан,
Әјилмәјән закаларын
Вүгарилә вүгарлыјам.
Бу дүнјанын
Мин-мин ширин не'мәтинә—
мән ујмадым
Әбәдијјәт кешикчиси—
мәним адым!
Лөвһәләрин алтындача
Јазылыбдыр һәр биринин өз гијмәти.
Дүз гијмәти
Верилибми бу дүнјада
Фикрин, һиссин?

Ахы өмрү әбәдијјәт оланларын—
Јашы һәдсиз оланларын
Дујғусуна, хәјалына
Гијмәт гојан өзү кимдир?
Бу гијмәтдә өлчү нәдир, сәрһәд нәдир?
Гәрибәдир, гәрибәдир!
Дујғулара һәдд кәсәнин
Үрәји шад, дујғусуса бумбуз олар.
Өмрү сонсуз оланларын
Хәјалынын, дујғусунун
гијмәти дә сонсуз олар.
Матсурата, Матсурата,
Дүшүнәрдин бах белә чә
сән һәр кечә...

Франсадан музеј бир күн
Әлли тәзә шәкил алды сәрки үчүн.
Кечә јары
Бағланмады бу музејин гапылары.
Јапонијанын һәр јериндән
Һеј кәлдиләр,
Һеј кетдиләр.
Лөвһәләри сејр етдиләр,
Дојмадылар,
Мат галдылар.
Уча-уча дујғулардан,
Һәзз алдылар.
Мат галдылар.
Тулуз Лотрек!—
Бу франсыз рәссамынын
«Марсел»инә.
Фикирләрин, һиссләрин
Ашыб-дашан кур селинә!
Јазды бүтүн гәзетләр дә:

— Рәнкләрдәки мө'чүзәјә,
Һиссләрдәки бүтөвлүјә
бахын! Бахыч!
Јапонијанын һәр јериндән
Адам кәлди бу музеја
ахын-ахын!
Матсурата,
Һәмишә сән
Кечәләри көзләмисән.
Кечәләрин сүкутунда
Дајанмысан
ләвһәләрлә үз-үзә сән.
Бахыб-бахыб
Ләвһәләрдән сәнә бахан
Һәр бахыша,
Һәр көзә сән,
Бирчә кәлмә сөјләмисән:
«Мө'чүзәсән, мө'чүзәсән!»
Сән Лотрекин «Марсел»инә
Бахмаг илә дојмаз идин.
Јарадана «танры» дедин!
...Гәдим шәһәр, гәдим шәһәр.
Бир тәрәфдә модерн евләр,
кен күчәләр,
Бир тәрәфдә дар даланлар.
Бир тәрәфдә бу дүнјадан
кам аланлар.
Бу евләрин, күчәләрин,
Күндүзләрин, кечәләрин
Архасындан бир көз бахыр.
Кечә бахыр, күндүз бахыр.
Бир гүрур вар,
Бир вугар вар о бахышда.
Сәнәткарын өз үрәји
Ашар, дашар о бахышда.

Вәтән өзү сөвинчилә, кәдәрилә
Ахшамыјла, сәһәријлә
Даим јашар о бахышда.
О бахышлар бир сөз дејир:
— «Вәтән», «вәтән»!
Матсурата,
Сәнәткарын вәтәндашлыг гүрурүну
Сән охудун бу ләвһәдән.
Ләвһәдәки түнд бојалар, сых көлкәләр,
Дилә кәләр,
«Вәтән»—дејәр.
Рәнкләрдәки бу мә'наны сән охудун:
«Вәтән»—мәнәм,
Мән—«Вәтәнәм!»

Ипә-сапа дүзә-дүзә
Кечәләри-күндүзләри,
Сән һәмишә вирд едәрдин
Додағында бу сөзләри:
«Вәтән»—мәнәм,
Мән—«Вәтәнәм!»

Бир ај кечди,
Јығышдырмаг истәдиләр ләвһәләри.
Анчаг «Марсел»—тапылмады.
Кәзилмәмиш јер галмады.
Тапылмады.
Полис кәлди,
Диндирдиләр музејдәки адамлары.
«Көрдүм»—дејән һеч олмады.
Тапылмады!

Тапылмады...
Полис сәндән шүбһәләнди, Матсурата,
Сән билмәдин нејләјәсән.
Комиссара нә дејәсән.

Ахы сәндин көзәтчиси бу музејин,
Чавабдеһ дә сән өзүндүн.
Анд ичмишдин.
Музејдәки һәр лөвһәни
Көзләринин бәбәјитәк горумаға.
Өз андындан кери дөндүн?

Дәјди бүтүн Јапонија бир-биринә.
О шәһәри, бу шәһәри,
О бучағы, бу бучағы,
Ахтардылар дөнә-дөнә.
Шаијәләр ашыб-дашды.
Радиолар һеј улашды.
Јазды бүтүн гәзетләр дә дөнә-дөнә:
«Бу һадисә бир ләкәдир
Бизим јапон милләтинә».

Матсурата, «ләкә» сөзү
Үрәјинә тикан кими батды сәнин.
Кәлиб дурду көз өнүндә
Јапонијан—өз Вәтәнин!
— Нечә? Нечә?
Мәним көзүм баха-баха
Ләкәләнсин ана јурдум?
Јатдым,
Кимсә мәним учбатымдан,
Оғурлады о шәкили.
Вәтәнимин алнына да
О ләкәни өзүм вурдум!..
Өз талеји, өз бәхтидир
Һәр инсанын өз әмәли.
Вәтәнимин күрәјиндән
Бу дамғаны силмәк үчүн
Бир биләјдим: Нејләмәли?

Матсурата мүркү дөјүр
Телевизор габағында.
Сәсләнди өз фамилијасы
Бирдән онун гулағында.
Көзләрини ачыб көрдү
Телевизор екранында
Мәдәнијјәт назирини.
Овушдурду көзләрини.
Гулаг асды...
Назир јаман әсәбидир.
О гышгырыр,
О дејир ки,
Ләкәләниб ана Вәтән!
Кәлин, кәлин, хилас едәк
Мәмләкәти бу ләкәдән.
О дејир ки,
Истәјирәм сөзләримә
Һәмән шәклин оғрусу да
Гулаг аса.
Јапонија бүтүн әрзин гаршысында
Хәчаләтли галачагдыр
Әкәр шәкил тапылмаса.
О дејир ки,
Ики адам,
Бәли, јалныз ики адам
Мәмләкәтин шәрәфини
Тәмизләјәр бу ләкәдән:
Бири оғру,
Бири дә сән!
Матсурата!

Ертәси күн иш јеринә хәбәр кәлди,
Дүнән кечә гәсд еләмиш
өз өмрүнә Матсурата.
Вида демиш Аја, Күнә Матсурата.

Өлүмүјлә вәтәнини шәрәфини
Хилас етди о, ләкәдән.
О өлүркән бирчә кәлмә сөјләмишдир:
«Вәтән, Вәтән!»
Һәјата бах! Нечә лал-кар,
Өлүмә бах, ашар-дашар,
Сәси-күјү
Һәдд дағыдар,. сәрһәд ашар, маһнылашар...
Гәзетләр дә јазды буну.
Јурдун шәрәф оғрусуну!
Бүтүн өлкә лә'нәтләди
Ертәси күн кечә јары,
Бири ашды даш һасары.
Ипәк аға бүрүдүјү
Шәкли гојду о музејин һәјәтинә.
Даш һасары ашды јенә,
Чыхыб кетди. Апармышды,
Көрән нијә гајтарды бәс?
Һансы дујғу, һансы һәвәс
Ону белә силкәләди?
Матсурата, Матсурата,
Өлүмүндән бүтүн өлкә ибрәт алды.
Гәлбиндәки вәтән ешги
Оғрунун да үрәјинә ишыг салды.
Јазыг оғру, бу дүнјада
Јашамағын хатиринә нәләр көрдү.
О, һәмишә тәк өзүнү дүшүнүрдү.
Јашамагчын алчалырды.
Матсурата,
Өлүмләрдән өјрәнмишик
Бу һәјатда биз чох шеји.
Оғруја да өлүмүнлә сән өјрәтдин
Өзүнү јох, мәмләкәти дүшүнмәји!

Һачыкәнд, ијул, 1972.

ИКИ ГОРХУ

Поема

Мәрһум бәстәкарымыз Гәмбәр Һүсејнлинин хатирәсинә.

Мәним достум иди, маһныларындан
Торпаг әтри кәлән бәстәкар Гәмбәр.
Дилләрдә көзәрди бизим бир заман
Гоша јаздығымыз ширин нәғмәләр.

Хошуна кәләндә јаздығым ше'р,
Сөзүн аловуна бүрүнәрди о.
Бир анын ичиндә тамам дәјишәр,
Башга бир сифәтдә көрүнәрди о.

Ше'ри дөнә-дөнә о, охујарды,
Сөзүн нәғмәсинә далар, ујарды.
Сонра диндирәрди астадан тары,
Муғам нахышлары, муғам халлары
Сүзүлүб ахарды бармагларындан;
Күлчә көтүрәрди сөз дағларындан.
Аларды илһамы сөздән, ше'рдән
Сәнәт мејданында чапан бәстәкар;
Муғамдан нәғмәјә кечәрди бирдән
Ше'рин нәғмәсини тапан бәстәкар.

Амма һәмишә
Ала көзләриндә бир кәдәр варды.
Билирдим, заманла кәлмиш дөш-дөшәү
Одур ки, һәр јердә аз данышарды.
Өзү деməмишди, билирдим,
ону,
Нечә ил габаг
Һәбс еləмишләр.
Күнаһы нə имиш, билмирдим, анчаг
Нə мən сорушардым,
Нə о дејərди.
Сөһбəт бу мəтləбə јахынлашанда
Сөзү дəјишдириб тəзələјərди.

Ачыгча көрүрдүм, кизли дərди вар,
Адамлар ичиндə чох заман сусар,
Хаталы сөһбətдən јан кечərди о,
Јүз өлчүб, мин өлчүб,
Бир бичərди о.

Нечə ил зинданда əзаб чəкəли
Доланды һəмишə о, сəксəкəли.
Мəкəр јалныз ому?
Хејр, һамымыз.
Галды көзүмүздə бүтүн камымыз.

Горху гајда олду, адичə гајда,
Горхудан дон бичди əјнинə илләр.
Бу мəмləкət бојда һəбсханада
Дустаг олмадыгмы һамымыз мəкəр?

Күлмəди бир дəфə үзүнə илләр,
Кичик бир дахмада јашарды Гəмбəр.

Ичиндə дəфн етди дərди-сəрини,
О билди, јох имиш јазыја позу.
Тар_үстə јаратды нəғмələрини,
Нə ројалы варды, нə пианосу.

Əлчатмаз зирвəјə даим чан атды,
Учалыг ешгинə јазды, јаратды.
Амма нејləјəсən, бəјənмədиләр,
«Гəмбəр тар үстүндə јазыр»—дедиләр.

Куја саз авазы, куја тар сəси,
Улу дədələрин улу нəғмəси
Үјушмур заманын өз аһəнкинə,
Əсримиз сығышмаз саз аһəнкинə.
Руһумуз говулду мусигимиздəн,
Үјдуг узун илләр чаз аһəнкинə.

Бир соран олмады, ај гардаш, нədəн
Ахы, баш јеринə ајаг тəрпədəн,
Бизи сəмалардан јерə ендирəн
Өзкə гапысында вејилləндирəн
Дајаз рок-ен-роллар көјə учалсын,
Үзејир мəктəби јетимми галсын?
Һара чəкирсиниз мусигимизи,
Наданмы сандыныз бу гədəр бизи?

Амма о сатгынлар чатды шəрəфə,
Гəмбəр бир дəфə
Мəнə килејləнди күзаранындан,
Үрəјим сыхылды...
Сорушдум ондан:
— Бəс сəни нə үстə һəбс етмишдиләр?
Бирдən барыт кими ачылды Гəмбəр:
— Билмирсən? Дүнјаны лə'нətləмишдим,
«Елләр атасына»* дүшмən демишдим.

* О заман Сталинə «елләр атасы» дејərдиләр.

Бу бојда өлкәни салды нә күнә.
О гәддар, о залим ,мүдһиш зүлмүнә
Бир дәфә демәди, һәвәсди, бәсди,
Дүшүнән кәсләрин башыны кәсди.

О, нәсә анды,
Бирдән даjанды...
Анладым ону,—
Мән баша дүшдүм
Нијә бирдән-бирә тутулдуғуну.
О дөзә билмәди, бирдән данышды,
Сонра дедијинә пешманламышды.

О сусуб динмәмиш, сусаркән һәлә
Онун әсириjди гәлбинин сөзү.
Дөзмәди, партлады,
өз әсиринә.
Дөнүб әсир олду инди о, өзү.

Горхуjа дүшмүшдү дедикләриндән,
О, бирдән даjанды, о бирдән сусду.
Jәгин ки, чәкинди, о горхду мәндән,
Дүшүндү «Бу шаир бәлкә часусду».

Сәнә таныш дејил бу һал, еj чаван,
Горхардыг доғмача гардашымыздан.
Дәдәсини сатан аз олмамышды.
Jалныз jашлылара бу һал танышды.
Рүтбә сата-сата, jер сата-сата,
Чохлары һөрмәт дә газанды бол-бол.
О вахт шүбһәлиjди оғулдан ата,
Кәлиндән гајнана, атадан оғул.
О вахт сусардылар хеjирдә, шәрдә.
Идракы, вичданы әзәрди шүбһә.
О заман евләрдә, идарәләрдә

Гара кабус кими кәзәрди шүбһә.
Jаман jејин иди шүбһәнин аты,
Һамымыз гул идик, о, бәjди анчаг.
Биринин биринә мүнасибәти
Шүбһәjди,
шүбһәjди,
шүбһәjди анчаг!

Одур ки, горхардыг бир-биримиздән,
Горху сачыларды көзләримиздән.
Дүзлүjү, мәрдлиjи дөшләди горху,
Бир әсәр галмады вүгарымыздан.
Елә чанымыза ишләди горху,
Ахды ган jеринә дамарымыздан.

Сәһрада көjәрән бир гангал тәки
Бизим ичимиздә көк атды горху.
Jаланла һәгигәт арасындакы
Һалал сәрһәдләри дағытды горху.

Боғуб һәгигәти jалан өjүндү,
Әсл мә'насыны итирди сөз дә.
Jалан үзүмүздә күлүшә дөндү,
Һәгигәт ағлады үрәjимиздә.

Jаланын һөкмүнә дүз әjилинчә
Әjри пәрвазланды, әjри дағ ашды.
Һәгигәт үрәкдән дилә кәлинчә
Jолда jетмиш дәфә мајаллаг ашды.

Jәгин ки, дүшүндүн бу дәм, еj чаван,
Бәс ганун, бәс гајда jохмуш о заман?
Чәллад нә истәсә едә биләрмиш,
Она һансы ганун, бу һөкмү вермиш?

Нечә чаваб верим сәнә мән инди?
Инсан һәр зүлүмә, валлаһ, дөзәнди.
Гануидан горхмаздыг о илләрдә биз,
Адамдан горхардыг, адамдан, јалныз.
Мүтләг-һаким иди о вахт бирчә баш,
Онун ирадәси һәр шејди, анчаг
Адамлар гануна дејил, а гардаш,
Ганун бир адама табејди анчаг.

— Бағышла, гызышдым,—сөјләди
бирдән,—
Өзүмү, сөзүмү билмирәм һәрдән.
Бир јазыглыг дујдум онун сәсиндә,
Гәмбәр дә һаглыјды өз шүбһәсиндә.

Онун шүбһәсини дағыдым—дејә
Дедији сөзләри дәстәкләдим мән:
— О гәним кәсилиб,—дедим,—өлкәјә,
Чавидләр* сүрүлүб өз Вәтәниндән.

...Даһа данышмады, динмәди Гәмбәр.
Анладым, дедији о доғру сөзләр
Даш кими асылыб чијинләриндән,
О јазыг горхурду, горхурду мәндән.

II

Гәмбәркилдән дөнүнчә фикир мәни
апарды,
Горху, тәлаш ичимдә бир фыртына
гопарды.
Јада дүшдү о сөһбәт—

* Һүсејн Чавид нәзәрдә тутулур. 1937-чи илдә ону вә онун кими чохларыны Сибирә сүркүн етмишдиләр.

О килеј, о шикајәт.
Бирдән-бирә тутулдум,
Елә бил ифлич олдум.
Иттиһамчы көзүјлә мәнә бахан
дивarлар

Көрдүм, кәлир үстүмә,
Дуруб мәним гәсдимә
Әли ганлы о чәллад.
Сөјдүм өзүм-өзүмү,
Дедим, ај еви бәрбад,
Нијә дәсмал бағладын
ағрамајан башына?
Нијә сојуг су гатдын сән истичә ашына?
Ахы, о нә сөз иди чыхды сәнин дилиндән?
Чәлладын үнванына Гәмбәрин о сөзләри
Гәсдән демәдијини нә билирсән ахы сән?
Мин-мин күнаһсызлары дүнән сучлу көрдүләр.
Нечә мин күнаһсызы Вәтәниндән сүрдүләр.
Өлкәнин башчысыны дүшмән адландыраны
Азад едәрләрми һеч?
Бәс, бурда мәнтиг һаны?
Инанмырам мән буна—
Онун лә'нәтләринин сәмими олдуғуна.
Күзарандан, замандан гәсдән сөһбәт салырмыш,
О, мәндән сөз алырмыш.
Мән мајмаг да сөјләдим, үрәјимдән кечәни.
Гыврылдым јатағымда, јатмадым о кечәни.
Јумшаг јорған-дөшәкдән мин-мин тикан батырды.
Бәдәнимә елә бил.
Бу, ади тикан дејил,
Горху тиканларыдыр бәдәними дағлајан.
Мәним кәләчәјимдир үрәјимдә бу кечә
Матәм гуруб ағлајан.
Дедим, һардан билирәм,
Бәлкә елә бу кечә тутачаглар мәни дә?

Үч ај әввәл кечәјкән мәкәр тутмадылармы
Исмиханы, Азәри, бизим Күлһүсејни дә?*
Мән онлардан артыгам? Јох, мән дә онлар кими
Сахламадым дилими.
Дағ башында сүзүрдүм, бирдән чамура дүшдүм.
Дилимдән тора дүшдүм.
Јох-јох! Бу ола билмәз.
Гәмбәр мәни алчалдыб өзү учала билмәз.
О, өзүнү бу гәдәр јерә ендирәрми һеч?
Сәнәткар сәнәткары күдаза верәрми һеч?
Тфу! Бу нә сөз иди мән данышдым?
Дүнјадан
хәбәрсиз, нашы кими?
Мәкәр, отуз једдидә күдаза вермәдими
Гәләм јолдашларыны
өз гәләм јолдашлары?
Һәлә лә'нәт охлары,
һәлә тә'нә дашлары
Атылмајыб онлара—
Өзкәсинин јеринә
Сәнәт зирвәләринә
галхыб учаланлара?
Инди дә бах, бу Гәмбәр...
О, мәкәр
Гәләм јолдашларыны кәләчәк шөһрәтинә
Гурбан вериб учалан,
Сатгынлыгдан өч алан
кәсләрдән артыгдымы?
Намәрдләрлә дөјүшдән
Јохса галиб чыхдымы?
Инсан чиј сүд әмибдир,
Хејри дә вар, шәри дә;
Мән ки, бундан һалыјам;
Бу икили инсана нијә инанмалыјам?

* 1947-чи илдә һәбс едилән университет тәләбәләри.

* *
*

Мән бу дүшүнчәләрдә беләчә говруларкән—
Бошалыркән, долуркән
Гапымызын өнүндә бир машын дурду, аллаһ,
Кимсә дүшүб машындан үнваны сорду, аллаһ.
Ев башыма доланды,
Дүнја бир ан ичиндә
Камераја чеврилиб, нечә балачаланды.
Сојуг тәр басды мәни.
Дедим, дар ағачындан өз дилим асды мәни.

Мотор сәси ешитдим,
Машынын гапылары өртүлдү тараг-тараг.
Машын курулдајараг
Кетди...
шүкүр аллаһа!
Бу хатадан совушсам, чармыха чәксәләр дә
Ағзымы килидләрәм, данышмарам бир даһа.

III

Кечди үрәјимдән бу дәм аһ, нәләр:
...Мәни апармаға нә вахт кәлсәләр,
Јәгин архивимә баш вурачаглар,
Јазымы, позуму ахтарачаглар.

Дүшүндүм, нәјим вар, гарадан, ағдан!
Бахдым өз ичимә бир ан јад кими—
Кечәнин јарысы галхыб јатагдан,
Төкдүм габағыма ше'рләрими.

Көрдүм ки, илаһи, чапа кетмәјән
Нә гәдәр ше'рим вар, јазы-позум вар.
Башга бир көз илә охујанда мән
Көрдүм, һәр сәтирдә нечә јозум вар.

Дүшүндүм, бунлары јазыркән көрән,
Һансы дујғуларла јашамышам мән?
Үрәк сыхыларкән, көјдә вә іердә
Нечә ганадланыб хәјалым мәним!
Ашыб һүдудлары бу ше'рләрдә
Һәгигәт ахтаран амалым мәним.

Ахы, ким јаратды бу сәһәдләри?
Ким салды гәлибә фикри, хәјалы?
Идрак чығырына дүшәндән бәри
Чәрчивә танымыр инсан камалы.

Јазмаја билмәздим јәгин бунлары,
Көнлүмү сарсыдан бурулғанлары
Јазыја көчүрүб динчәлмишәм мән.
Нејләјим, бу кәлиб мәним әлимдән.

Чапа вермәдијим ше'рләримә
Мүфәттиш көзүјлә бахыб титрәдим.
— Бунлар әлә кечсә, мәним дәримә
Валлаһ, саман тәпәр о чәллад,—дедим.

Алышыб јандығым илләрдән бәри
Дујуб дүшүндүјүм бу ше'рләри
Инди өз әлимлә јандырыммы мән?
Онда дөнмәрәмми һәгигәтимдән?

Сөјлә, һәгигәтин нә имиш сәнин?
Кимдир һәгигәтә бахан, ај јазыг?
Сән инди чалыш ки, о ган ичәнин
Әлинә кечмәсин јахан, ај јазыг.

— Онда јандырыммы?—Әлачым нәдир,
Ахы, һәјатына ким биканәдир?
Ким истәр дүнјада бир күн көрмәмиш
Арзулар наминә өмүр сүрмәмиш
Зинданлар күнчүндә јаныб говрула,
Узаг сүркүнләрдә өмрү гәһр ола?

Вердим гәрарымы!
Аман, әламан!
Дүнјадан һәгигәт, әдаләт уман
Ше'рләримдән
Тонгал чатмалыјам, тонгал чатмалы!
Фикрими, һиссими, дујғуларымы
Өмрүмә, күнүмә мүфтә сатмалы!

...Јаныр һагсызлыға гаршы јүксәлән,
Әгидәм, мәсләким, хејирим-шәрим;
Јаныр рәзаләтлә дөш-дөшә кәлән
Горхмаз сәтирләрим, киши сөзләрим.

Јаныр килејләрим, шикајәтләрим,
Јаныр, зәманәјә үсјаным јаныр.
Јаныр арзуларым, хош нијјәтләрим,
Дүшүнчәм, хәјалым, вичданым јаныр.

Јаныр бу дүнјада ајаг изләрим,
Јаныр арзуларын гышгырыглары.
Јаныр о һәгиги, доғру сөзләрим,
Јаныр үрәјимин һычгырыглары.

Јаныр һәдәфини дүзкүн бәлләјән
Ачыг мәһәббәтим, ачыг нифрәтим.
Јаныр охучуја һәгигәт дејән
Ријасыз, бојасыз сөзүм, сөһбәтим.
Дүнјадан дүнјаја килејим јаныр,
Јанан ше'рләрә үрәјим јаныр.

Јаныр, јанғысыјла мәни јандырыр,
Гәлбимдән сүзүлүб ахан һәр ше'рим,
Бир анлыг зүлмәти ишыгландырыр
Јанан дујғуларым, дүшүнчәләрим.

Көрдүм өз-өзүмү бу ишыгда мән,
Көрдүм ајрылмышам өз фитрәтимдән
Көрдүм, сығынмышам дөзүмә, јарәб,
Гәним кәсилмишәм өзүмә, јарәб.

Горхмадым ,јандырдым бир гатил кими
Мән өз керчәјими, һәгигәтими.
Чүнки әминдим,
Һәгигәт јанса да мәһв ола билмәз,
Сап кими узанар, гырыла билмәз.
Инанырам мән,
Һәмин о һәгигәт вахт кәләчәкдир,
Башга бирисинин дилилә һөкмән
Дејиләчәкдир.

Јанан ше'рләрин од-аловундан
Бәдәним үшүдү, үрәјим әсди.
Бир нечә ше'римә гыјмадым анчаг
Дедим, кифајәтди,
Дедим, та... бәсди.

Бир нечә ше'римә гыјмадым о күн,
Саралмыш вәрәглөр дуруг бу күн дә.
Һәмин ше'рләри кәләчәк үчүн
Кизләтдим анамын протезиндә*.

Ағыр гәм јүкүдүр бунлар бир өмрүн,
Ачылсын, төкүлсүн дејирәм бу күн
Дујан үрәкләрин кизли сирләри.
Еј чаван охучум,
бу ше'рләри
Кизләдиб мән бу күн чатдырдым сәнә,
Инди дә верирәм мүзакирәнә.
Истәрәм биләсән, үрәкләримиз
Сусмады...
Көлкәдә јатаг олмадыг.
О вахтлар гәһрәман олмасаг да биз
Һај-күјә алданан надан олмадыг!

ДАМЧЫ-ДАМЧЫ

Булаг олдум, чағладым,
Сусуз галан чөлләрин
Һалына ган ағладым.
Чәмәнләрә чиләндим,
Ахдыгча нәғмәләндим.
Тез јолуму кәсдиләр,
Ағзыма даш басдылар.
Елә күман етдиләр,
Каһ мыха, каһ да нала
Дөјән амалсызмышам.
Амма әсли будур ки,

* Анамын бир ајағы протез иди.

Кур аха билмәсәм дә
Дамчы-дамчы сызмышам.

Дәниз дејил, көл олдум,
Алыб чүкүра долдум.
Өз дәрдимлә долујдум,
Дибими ојдум, ојдум,
Јер алтында дашлары,
Гајалары дөшләдим,
Енинә бачармадым,
Дәрининә ишләдим.

Далға пычылтысында
Дибдә јатан дашларын,
Мәтләбинә варан јох.
Ен көрүнүр һәр көзә,
Дәринлији көрән јох.
Дедиләр дајазмышам.
Бир чүхүрдан баш алыб,
Өз јолуму азмышам.

Мән јолуму азмадым,
Мәнә «Аз!»—дејәнләрин
Фикрини аздырмышам.
Онун өз мәрамыны
Гәсдинә јоздурмушам.
Ганым Горгуд ганыдыр,
Мән әввәлки дамарам.
Дамчы-дамчы дамарам,
Дамчымы сахламарам.
Дамчы дамар, көл олар,
Чығыр дөнүб јол олар.

Бир јаныглы сазам мән,
Һәлә чағламазам мән
Аста-аста динмишәм,
Арзума көкләнмишәм.
Сәсләри бу көк үстдә
Сәслədән авазмышам.

Дәрд гајнаглы әләмәм,
Қағыз үстә гәләмәм.
Нифрәтими демәјә
Имканым олмајанда
Мән севкими јазмышам.

СОҒАН

Соған габығына бахды, дүшүндү.
Башыны булады,
О, мәнә дөндү.
Деди:—Сәрт олачаг гыш, бу ил јаман
Дедим:—Нәдән билдин?
Деди:—Габыгдан.
Галындыр,
демәли,
Сәрт кечәчәк гыш.
Тәбиәт әзәлдән мүдрик јаранмыш.
О ки, нәғмәсидир гајданын, јөнүн,
Дағы јаратмамыш она јол сечир.
Соғаны сојугдан горумаг үчүн
Онун палтарыны о, галын бичир.

Әһсән бу палтара, дона, тәбиәт,
Сән бу сәхавәтдә нәсән, нәсәнмиш!
Ej ана тәбиәт,
ана тәбиәт,
Билмирдим,
нечә дә рәһимлисәнмиш!

Ачы соған кими, бәс, ахы, мән дә
Өвладынам сәнин,
баланам сәнин.
Мән дә үшүјүрәм, мәнә кәләндә
Рәһмин һарда галды, ај анам, сәнин?
Әләм човғунунда, гәм туфанында
Сојугдан әсирәм, ахы, мән јетим.
Соғана гыјмадын, сәнин јанында
Бир соған гәдәр дә јохмуш гијмәтим?
Нәдир бу фикирләр, бу үзүнтүләр?
Үрәји бир вердин, әзабы мин-мин.
Ноларды, мәнә дә дөзүмүм гәдәр
Изтираб верәјдин, әзаб верәјдин.

ЈОХ

Өмрүм башдан-баша аһу-наләдир,
Чөх да ки, дилимин аһу-зары јох.
Һәр ил баһар кәлир чөлә, чәмәнә,
Нә олсун, көнлүмүн өз баһары јох.
Дүшүндүм, дүнјаны, дүшүндүм дәрин,
Өнүндә ачизәм мән бу сирләрин.
Көнлүмдә бәсләнән чаваһирләрин
Колхоз базарында хиридары јох.
Дар кәлир көнлүмә һәр шеј бүсбүтүн,
Дүнја да кичилир јохса күнбәкүн?
Јаралы көнлүмүн, јазыг көнлүмүн
Нә көјдә, нә јердә бир гәрары јох.
Ачалдым јерә дә, галхдым көјә дә,
Башымын үстүндә көрдүм мин һәдә.
Динмәјә гојмурлар,
дүшүнмәјә дә
Ахы, мән јазығын ихтијары јох.

IV

Сән вахтын, заманын һөкмүнә бир бах,
Замандыр һәр фикрә јөн верән, анчаг.
Инсан заман илә кәлир дөш-дөшә,
Инсаны јетирән вахтдыр һәмишә.
Заман вар, хәјалы чәкир зирвәјә,
Заман вар, мәһв едир ешги, нијјәти.
Заман вар, инсаны галдырыр көјә,
Заман вар, өлдүрүр инсанијјәти.

Заман вар, көксүнә күл тахыр јерин,
Заман вар, дүшүнән, дујан кәсләрин
Ағзына даш басыр, гәлби сусдурур;
Заман вар, учурур, заман вар, гурур.
Заман вар, јалана һәгигәт дејир,
Заман вар, танры тәк һагга баш әјир.

Бир дә көрүрсән ки, дүнәнки дағлар
Тәпәјә әл ачыб диләнир бу күн.
Јаланлар ,керчәкләр, һаглар, наһаглар
Вахтын әләјиндә әләнир бу күн.

Дүнән дүзлүјүндән үзә чыхмајан,
Өзүнү заманда күнаһкар сајан
Мәним үзүгара бу ше'рләрим,
Бу күн үз ағлығым, һагг сөзүм олду,
Үзә чыхмағы да бир лүзум олду.

V

Бүтүн дөврләрдә мүстәбид, гәддар
Ағылдан, камалдан, фикирдән горхар.
Чүнки о билир ки, фикир, дүшүнчә
Нә һүдуд таныјар, нә сәрһәд биләр.

Одур ки, мүстәбид һәр шејдән өнчә
Фикрә, дүшүнчәјә гәним кәсиләр.

Фикир адамлары онун гәними!
О јахшы билир ки, фикир күн кими
Јаныб гаранлыға бирдән нур чиләр,
Бојалы сөзләрлә үстү өртүлән,
Ағларкән күлән,
Һәгигәтләри
Көрмәјән көзә дә көстәрә биләр.

Мүстәбид билир ки, камалын, фикрин,
Көзә көрүнмәјән ганадлары вар.
Идракын јолуну кәсмәк чох чәтин,
Иглимдән-иглимә о учар, учар.
Фикир сыға билмәз һүдуда, һәддә,
О, зора баш әјмәз, күчә әјилмәз.
Фикир азад олан бир мәмләкәтдә
Зүлм өз атыны сәјирдә билмәз.

Сөнмәди гәлбинин гәзәби, оду,
Мүстәбид гылынчы гојмады гына.
Азадлыг адына мејдан охуду,
Фикрин, дүшүнчәнин азадлығына.
Сусдуг... бәхтимизә аси дејилдик,
Бәли, дәрд будур ки, биз елә билдик
Беләдир гајда.
Биздән бәхтәвәри јохдур дүнјада.

Маһны да охудуг: «Бәхтәвәрик биз,
Күл кими ачылыб диләкләримиз».
«Ел азаддыр,
Тел азаддыр.

Азад вәтәндә
Дил азаддыр».

Һансы дәрдимизи демишдик ки, биз,
Үстәлик, азаддыр—дедик дилимиз!
Галды китабларда көрчәјин ады,
Нә өзү көрүндү, нә ајаг изи.
Јалан данышмагдан үз гызармады,
Алгышдан гызартдыг әлләримизи.

Бәдбәхтлик көлүндә биз үзә-үзә,
Инандыг бәхтәвәр олдуғумуза.
О гансыз чәллада бунлар кәрәкди,
Онун јаланлары ахды һәр јерә.
Јалныз сәрһәдләри дејил, о чәкди
Дәмир пәрдәләри дүшүнчәләрә.

Пәрдәдән о јаны көрә билмәдик,
Донду дүшүнчәмиз, донду фикримиз.
Дәмир пәрдәләри јара билмәдик,
Чеврилдик фикирсиз мүгәввәја биз.
Чәлладын әлиндә аләтә дөндүк,
О нечә дүшүндү, елә дүшүндүк.

Мүстәбид зүлмүнү доғрултмаг үчүн
Еһкамлар јаратды, бүтләр јаратды.
«Елләрин атасы» олуб о, бир күн
Өзүнү милләтә чох баһа сатды.

Апарды далынча шүарлар бизи;
Күтләшди бејнимиз, һиссимиз тамам.

Алды әлимиздән дүшүнчәмизи
Зүлмүн, истибдадын маскасы—еһкам!

Мүстәбид дәјишди тарихимизи,
Биз каһ мидијалы, каһ филан олдуг.
Силинди тарихдән керчәјин изи,
Билмәдик биз һансы атадан олдуг.

Јадлар саһиб чыхды сәрвәтимизә,
Саһиб чыхмадылар бизә бәс нәдән?
Јетим еви олду бу дүнја бизә,
Ата ахтарырыг инди өзкәдән.

Де, һара сығышар, һара, еј заман,
Бу бојда тәһгирә халгын дөзмәси—
Дәдә Горгуд кими дәдәси олан
Милләтин өзүнә дәдә кәзмәси.

Көр нә күнә салды мүстәбид бизи,
Ај анам, һардасан, ағла бу дәрдә.
Елә долашдырыб тарихимизи
Башыны итириб тарихчиләр дә.

Башымыз үстүндә һәмишә јумруг,
Һалал адымызы демәјә горхдуг.
Дамға да вурдулар һәлә бу ада,
Дандыг горхумуздан өз бабамызы.
Кифајәт дејилмиш бу да чәллада.
Дәјишди мин иллик әлифбамызы.
Јенә сојумады чәлладын кини,
О елә дүшүндү, елә билди ки,
Латына кечмәклә биз јениләшдик.

О, буна дөзмәди... он ил кечмәмиш
Чәлладын әмрилә Кирилә* кечдик.

Беләчә гаралды мәнлијин шамы,
Буланды дилимин бүллур чешмәси.
Бир дејән олмады, әлифбадамы
Гочаман милләтин јениләшмәси?!
Әкәр беләдирсә, әдаләт һаны?
Нијә дәјишмәдин өз әлифбаны?

Сәнин садиг гулун,—мәним сојдашым.
О јерли рәһбәрим, чаһил күтбашым,
Сусду, данышмады, јумду ағзыны.
Чүнки о көрмәди, көрә билмәзди
Сәнин мәгсәдинин әсл мәғзини.

Сән ганыб, дүшүнүб кечдин бу гәсдә,
О күн дүнәнимдән интигам алдын.
Мәним мин-мин иллик тарихим үстдә
«Шалако»** ојнадын, мәндән кам алдын.

Бир гәним кәсилдин мәнә о ки, вар,
Мин иллик руһумун тутдун јасыны.
Он илдә нечә јол дәјишмәк олар,
Бир халгын миниллик әлифбасыны?

Е'тираз олмады?
Олду: Бир нәфәр;
Она һәр тәрәфдән көз бәрәлтдиләр.
— Рәһбәр дејән сөзә нә мүзакирә?
Она чанымызы гурбан верәрик.

---

* Кирил—рус әлифбасы.

** Шалако—күрчү ојун һавасы; Сталинин бизә еләдији зүлмә ишарәдир.

Әлифба нәдир ки, лазым көләрсә,
Ана дилимизи дәјишдирәрик.

Нијә дәјишмәсин ахы, бу сатғын—
Ата дили варкән, ана дилини!
Беләси турп әкди башында халғын,
Сатды Вәтәнини, сатды елини.
Буну дејән оғул, һәмин о анда
Рәһбәр атасындан рүтбә диләнди;
Бир һәфтә кечмәмиш, о, рүтбәләнди.

Бәс е'тираз едән? Онун талеји?
Атды һәр шеји.
Бир мүддәт Бакыдан көчүнү чәкди,
Јохса, Мүшфиг кими сүрүләчәкди.

Әлифба дәјишди,
Буна өјүндүк.
Билмәдик, ришәсиз будаға дөндүк.
Габағы көрмәдик өз јашымыздан,
Нәсилләр арасы гырылды бағлар;
Говулуб силинди јаддашымыздан
Гурулан чадырлар, јанан очаглар.

Вәтәндән говулду ана дилимиз,
«Ана дили»—дедик кәлмә, јад дилә.
Әрәбчә данышдыг өлүләрлә биз,
Рүсча гырылдатдыг дириләр илә.
Өз ана дилимиз «лаллығымыздан»
Өлүјә күфр олду, дириҗә нөгсан.

Һаны Бану Чичәк? Һаны Газан хан?
Биз ки, руһу әсил, ганы әсилдик.
Горгуд ганы ахды дамарымыздан,
Өзүмүз Горгуда дүшмән кәсилдик.

Доғудан Батыја ат чапан бабам,
Мәним оғуз бабам, мәним хан бабам
Тәзә китабларда мәнә јад олду,
Сој соја гарышды, көк унудулду.

Әләнә билмәдик, галдыг әләкдә,
Көр, нечә көкүндән лахлады милләт.
Јапых дахмаларда, кәнддә-кәсәкдә,
Јенә дә милләти сахлады милләт.

VI

Вараг-вараг чевирдим дүшүнчәми, фикрими:
«Сәһәр ачылан кими
Кедәчәјәм јанына.
Анд вериб вичданына
Дејәчәјәм, амандыр,
Дүнән дедикләримиз башдан-баша јаландыр.
Бир диш билсин, бир додаг.
Сәни дәстәләмәкчүн елә дедим мән анчаг.
Әслиндә чох севирәм мән о даһи рәһбәри.
Одур бизә бәхш едән бу бәхтәвәр күнләри.
О бизим бу дүнјада тәк күман јеримиздир,
Дүшүнән бејнимиздир, көрән көзләримиздир».
«Мән нә гәләт еләдим»—дејә сәһәрә кими
Өз-өзүмә дејиндим.
Сәһәр ачылан кими галхыб дәрһал кеjиндим.
Бирдән гапы дөјүлдү...
Бизә ким кәлә биләр сәһәрин бу чағында?
Ајнанын габағында
Көрдүм, әсир бәдәним.
Гапыны ачмаға да һеч тагәтим јох мәним.
«Јәғин, о сатмыш мәни,
елә дүнән кечәдән.
Апармаға кәлирләр, һара гачым инди мән?»

Гапы бир дә дөјүлдү.
Бир дә, бир дә дөјүлдү.
Кәлән кимсә, көрүнүр, мәгсәдинә чатмамыш
Бурдан кедән дејилди...
— Кимсән?
— Мәнәм, а гардаш.
Бу, Гәмбәрин сәсиди.
Бу да мәнә бәс иди.
Јәгин шаһидтәк кәлиб үзүмә дурмаг үчүн
Мәни сусдурмаг үчүн.

Әсә-әсә әлләрим мән гапыны ачынча
О, үстүмә атылыб бојнуму гучаглады,
Һөнкүр-һөнкүр ағлады.
Бојланды мә'лул-мә'лул
О бир сола, бир саға.
Дүнәнки сөһбәтини башлады тез-тәләсик
Ајры сәмтә јозмаға:
— Зарафатла демишдим дүнән мән о сөзләри;
Әслиндә чох севирәм, мән о даһи рәһбәри.
О, бизим бу дүнјада тәк күман јеримиздир.
Дүшүнән бејнимиздир, көрән көзләримиздир.

Баша дүшдүм мән бну.
Сусдум... Бу јозумларын ағ јалан олдуғуну
Анлајыркән, ганыркән.
Бир күн сонра о вә мән сөзүмүзү даныркән
Ријакара дөндәрди вахт һәм ону, һәм мәни,—
О да јата билмәјиб, демә бүтүн кечәни.

Август, 1988.

ШӘҺИДЛӘР

ПРОЛОГ

Шәһидләр бу торпаға, халга сәчдә гылдылар,
Һагсызлығын үстүндән һагга көрпү салдылар.
Вәтәни севмәк үстдә күнаһкар сајылдылар,
Вәтәни севмәк нијә күнаһ олмуш, ај аллаһ?

Өзүм галдым чырагсыз, мин чыраға јағ икән,
Тәпәләрә әл ачдым, өзүм уча дағ икән.
Әлачым өз-өзүмдән көмәји уммаг икән,
Нечин бизә өзкәси пәнаһ олмуш, ај аллаһ?

Она үмид, мәнә зор, амма демир кимә һагг?
Әл-ајаг зәнчирдәдир, баш гапазлы, синә дағ.
Јүз јетмиш ил бу сазиш, бу бирлик, бу иттифаг
Бир тәрәфли, талағсыз никаһ олмуш, ај аллаһ.

Чәлијә мөһтач икән, мән өзкәјә чәлијәм,
Мин күлләјә туш олан бир чејранам, әлијәм.
Өзкә нә әмр ејләсә мән бојун әјмәлијәм,
Нечин мәнә өзкәси «аллаһ» олмуш, ај аллаһ?

Бу күн гула дөнмүшәм, дүнән мән бир шаһ икән,
Јохмуш мәни бир доған, јохмуш мәни бир әкән.
Бу торпаға дүшмүшәм һараданса мән дүнән,
Мин-мин иллик тарихим унудулмуш, ај аллаһ!

Өзкәнин әлиндәдир хејиримиз, шәримиз,
Сәрвәтимиз дашынды, һеј сојулду дәримиз.
Көзүмүз үфүгдәдир, ачылмыр сәһәримиз,
Бизә дүшән сәмада күн тутулмуш, ај аллаһ!

Илләрлә мәһкумлуғун кешијиндә дајандыг,
Өзүмүзә биз буну јохса шәрәфми сандыг?
Хошбәхт олдуғумуза инандыг, чох инандыг,
Дүз јалана, һагг зора демә гулмуш, ај аллаһ!

Көзүмүздә галса да мурадымыз, камымыз,
Көрүнәнә дејил, јох, бир нәфәр тәк һамымыз
Дејиләнә инандыг... Бизим бу инамымыз,
Демә гул олмамыза кәсә јолмуш, ај аллаһ!

Бир гырыг ишыг көрүб зүлмәти јаманладыг,
Сүбһүн ачылдығыны зәнн едиб куманладыг.
Биз дә дөнүб Сабирә бирчә ағыз банладыг,
Бизим банламағымыз күнаһ олмуш, ај аллаһ!
Нечин мәнә өзкәси «аллаһ» олмуш, ај аллаһ?

НӘ ИСТӘЈИР БУ МИЛЛӘТ?

Истәкләри көзүндә, тәләбләри дилиндә,
Милләт дәнизә дөндү дәнизин саһилиндә.
Далғаланды бу милләт
Алышыб өз одуна, јанды, јанды бу милләт.
Дилсиз, сағыр көјләрә дирәк олду һагг сәси,
Башланды бу өлкәнин мејдан мүбаризәси.
Нә истәјир чамаат? Бәлкә безиб чанындан?
Шикајәтә чыхыбдыр бәлкә күзаранындан?
Бәлкә бош дүканлары долу көрмәк истәјир?
Бәлкә газандығындан чох көтүрмәк истәјир?
Бәлкә мааш давасы?
Бәлкә мәнзил давасы?
Нәдир бу халг давасы, нәдир бу ел давасы—
Бир сорушан олдуму?
Амма јери истиләр

Бу халг бурулғанынын габағыны кәсдиләр.
Екранлара чыхдылар.
«Екстремист»—дејә она гара јахдылар.
Халга өјүд вердиләр.
Јенә дә мәһкумлуғу
Јеканә бир јол кими бу халга көстәрдиләр.
Бир сорушан олмады нәдир сәнин бу даван?
Бәлкә чатышмыр сујун, бәлкә чатышмыр һаван?
Јашаса да бу милләт лап диләнчи көкүндә,
Јохсул күзаранындан данышмады бу күн дә.
Дахмаларда јашады, өзүнү сындырмады,
Мејданда «мәнзил»—дејә бир дәфә гышгырмады.
Гара гызыл чыхартды јерин једди гатындан.
«Нәдир бунун гијмәти?»—сормадылар һеч ондан.
Онун гызыл нефтини гызыла да сатдылар.
Гызылын саһибини сөз илә алдатдылар.
Бу милләтин сәрвәти өзүнә дүшмән олду.
Бечәрдији памбығы әјнинә кәфән олду.
О, јенә дә динмәди.
Дөзду, һеч дејинмәди.
Нә истәјир бәс бу халг?
О, истәјир сәрвәти манат олуб өзкәнин
Хәзнәсинә долса да,
Дәриси сојулса да
Онун ләјагәтинә,
Намус вә гејрәтинә
Бир даһа гыјмасынлар,
Мин иллик торпағыны һәррача гоjмасынлар.
Гәзет сүтунларындан милләтә өјүд верән,
Сөз илә јол көстәрән,
Инди өзүн де көрәк,
Гәбаһәтми бу истәк?

* * *

О заман ки, өзүмүз олдуг өз дустағымыз,
Гәлбимизә сығынды үч рәнкли бајрағымыз,
О вахт ки, азадлығын ишартысы көрүндү,
Гәлбимизи бир анда дәлиб кечди о бајраг,
Гәлбимиздән бојланыб әлә кечди о бајраг.
Бир мәгсәдә чаланды,
Әлләрдә далғаланды.
Гатил буну көрүнчә позду чәлалымызы,
Ганымыза бојады бизим һилалымызы.

ТӘЗАДЛАР ИЧИНДӘ

Јалана, ријаја нә гәдәр үјдуг,
Биз Гызыл Ордуја абидә гојдуг,
Она ад да вердик: «Хиласкар орду».
Адыны доғрултду: Ел хилас олду
Јеничә тапдығы азадлығындан,
«Өлүјә азадлыг, дириҗә зиндан».

Јахшы таныјырыг чохдан биз ону
Ады бир олса да мин бир үзү вар.
Қасыб кизләтмәкчүн јохсуллуғуну,
Итинин адыны «Күмүш» чағырар.

Һәмин абидәнин һәндәвәриндә,
Һәмин гызыл орду күнүн бириндә
Бизим ганымызы төкдү...
ја худа!
Өләнләр ким иди?
Һәмин ордуда
Дүнән әскәр олан бизим чаванлар.

Ағыл дәрк етмәјән бу бәдхаһлығын,
Әсл мә'насыны халг инди анлар...

Јетмиш ил «ирәли!»—дејиб јүјүрдүк,
Һамыдан керидә галан бизмишик.
Дөјдүк дөшүмүзә...
ајылыб көрдүк
Дүнја аслан имиш, амма биз пишик!

Халга нечә дәфә тәлә гурдулар
Башымыз тилова кечәндән бәри.
Гәсдән, билә-билә адландырдылар
Халгын достларыны, «халг дүшмәнләри».

«Биздәдир дүнјанын дөвләти, вары»,—
Дедик...
Сәс-күјүмүз көјә дирәнди.
«Дүнјанын ән хошбәхт, шән адамлары»,
Талонла гахсымыш әт алыр инди.

Гәрибә тәзадлар ичиндәјик биз,
Инди анламышыг; кимик, нәјик биз.
Бәлкә кор талејин һөкмүдүр бу да?
...Дүнән бизимкиләр һәмән ордуда
Руслара бир арха, бир гардаш кими,
Онун дүшмәнијлә дөјүшмәдими?
Арадан нә кечди?
Нә олду она?
Дүнәнки јахшылыг унудулдуму?
Дүнән архасында дағ олдуғуна,
Бу күн бирдән-бирә дүшмән олдуму?

Керчәјин өнүнә кечди о дәмдә,
Јаланлар, бөһтанлар...
нә дејәк буна?

Гатил бизимлә бир о кечә һәм дә,
Һаггы, һәгигәти тутду гуршуна.

Һансы көстәришлә кәлибмиш көрән,
Силаһсыз күтләни бу гыран орду?
Валлаһ, бу вәһшәти төрәдә билмәз
Ән гәддар, гудурған, чылдыран орду.
Бәс һаны савашын гәдимдән бәри,
Һәр кәсин билдији мәрдлик шәртләри?

Шәр үчүн нә гајда,
нә шәрт, нә ганун?
Бу имиш «һагг иши» Гызыл Ордунун...
Кимди бәс өләнләр?
Инанмаг чәтин!
Дүнән Русија үчүн чан верәнләрин,
Шәһид дүшәнләрин шәһид өвлады!
Әфсус! Ејни олур шәһидин ады!
О шәһид, бу шәһид!
Сән бир ишә бах!
О, нәјин уғрунда, бу нәјин, анчаг!
О шәнбә кечәси, о мәл'ун кечә.
Бирдән үзә чыхды бу фәрг көр нечә?!
Бир солдат бағырды:—Белә дир гајда
Әвәз өдәмәкдә әр оғлу әрәм.
Атан шәһид олду мәним јолумда,
Мән сәнин өзүнү шәһид ејләрәм!

Әдаләт дә, керчәк дә,
Валлаһ јохду о кечә.
Зүлм, залим әлилә
Һаггы боғду о кечә.

Тунч зиреһли иланлар,
Һаггымызы нә анлар!
Һәгигәти јаланлар
Күнчә сыхды о кечә!

Кимә дејим дәрдими?
Гәсбкар намәрдәми?
Јетмиш илин дәрд-гәми
Көздән ахды о кечә.

Аналар аманындан
Синәләр олду шан-шан.
Шәһидләрин ганындан,
Шимшәк чахды о кечә.

Гара кејди бу Вәтән,
Јох һајына бир јетән.
Һәјата һамиләјкән,
Өлүм доғду о кечә.

Нә дејәк бу вәһшәтә,
Бу зүлмә, бу дәһшәтә,
Аллаһ бу мүсибәтә
Нечә бахды о кечә?

Ертәси... Бакынын күчәләриндән
Јудулар милләтин гызыл ганыны.
Јуја биләчәкми о чәллад көрән,
Ганла ләкәләнмиш өз вичданыны?

Кечәнин јарысы... һәр јан ган-гада,
Гырмызы күлләләр учур һавада.
Өзүнү итирмир адамлар јенә,
Јетирир өзүнү һаја-һараја.

Машынлар бир јана,
чијинләрдә дә
Јаралы дашыныр хәстәханаја.

Күллә выјылтысы... Бу ачы сәсдән,
Титрәјир,
ләрзәјә кәлир бина да.
Амансыз солдатлар кечирир гәсдән,
Бүтүн чыраглары хәстәханада.

Көр нечә бөјүкмүш бизә гәзәб, кин,
Бурда да көрүндү, галмады гында.
Чарәсиз һәкимләр инди нејләсин?—
Әмәлијјат кедир шам ишығында.

Сәһәр ачылынча адамлар бир-бир
Јығылыб кәлир.
Ган вермәк истәјир јаралылара.
Амма инсаф һара, ган төкән һара?

Солдатлар төкүлдү һеј ахын-ахын,
Дөјүкә-дөјүкә бахды дөрд јана.
Тутулду бир анда хәстәхананын
Һәјәти, бачасы күлләбарана.

Һеч кәс бу сифәтдә көрмәјиб шәри,
Һәлә бәс дејилмиш төкүлән ганлар?
Хәстәјә ган вермәк истәјәнләри
Бир а■ын ичиндә дағытды онлар.

Јазовун әмриjмиш... Гызғын башлара,
Залимлик адичә бир адәт имиш.
Бизим бу күнаһсыз јаралылара,
Һеч демә јардым да чинајәт имиш.

Ертәси... Бакынын күчәләриндән,
Јудулар милләтин гызыл ганыны.
Јуја биләчәкми о чәллад көрән
Ганла ләкәләнмиш өз вичданыны?

* *
*

Үзүмү тутурам сизә мән бу күн,
Әсилли, нәсилли рус зијалысы,
Улу Толстојун, бөјүк Пушкинин,
Фикир давамчысы, мәсләк вариси.
Онларын ирсини јашатмаг бу күн,
Һүнәрдир, шәрәфдир јени нәсилчүн.

Бу күн улуларын о һагг сәсини,
Тәкрар едирсиниз гәзетдә, сөздә.
Онларын ешгини, әгидәсини,
Амма һеч көрмүрүк әмәлиниздә.

Јүксәк күрсүләрдә гол-ганад ачмыш,
Сизин дилиниздә «һәгигәт» сөзү.
Дејин, гәлбиниздән бәс һара гачмыш
Әдаләт, фәзиләт, һәгигәт өзү?

Тәпәдән-дырнаға силаһлы орду
Сиздән һагг истәјән бир халгы гырды.
Буну көрмәдиниз?
Јахшы көрдүнүз!
Амма һәгигәтә сиз түпүрдүнүз.

Бир халгын бағрына чәкилән бу даг,
Ләкә кәтирмәди шәрәфинизә?
Дүнјанын өнүндә буну ағартмаг,
Сәрфәли дејилди дејәсән сизә.

Зорун гаршысында сусдунуз... **Дејин,**
Варислик борчунуз унудулдуму?
Улу Толстојун, бөјүк Пушкинин
Сизә ирс гојдуғу һәгигәт буму?

Нәдир бизә гаршы бу гәзәб, бу кин?
...Гәлбим һәгигәти көр кимдән умду?
Дағ-дашын дәрдинә галан Распутин
Бир халгын дәрдинә нијә көз јумду?

Һеч заман зијалы сајыла билмәз
Өзкәнин дәрдини јашамајан кәс.
Сиздән сорушурам: Бу рәзаләтә
Сиз нечә бахдыныз бир инсан кими?
Толстој бу зүлмә, бу мүсибәтә
Е'тираз сәсини јүксәлтмәздими?

ЕШГ ОЛСУН СИЗӘ

Бә'зән ичин-ичин дүшүнүрәм мән:
Наһаг шәһид олду бизим чаванлар.
Өмрү учуз верди...
бир иш көрмәдән
Бош јерә өлмәјин нә мә'насы вар?!

Ағыла сөјкәнсин дедим гуввәмиз,
Анлајан олмады бу сөздән мәни.
Ағыла күвәнәк бу мәгамда биз,
Гуввә дашы әзәр, ағыл гуввәни.

Сонра дүшүнүрәм: Онлар горхмадан,
Чумдулар өлүмүн үстүнә белә.
Бир иш көрмәдиләр јашајан заман,
Гәһрәман олдулар өлүмләрилә.

Бизим әлимиздән чохдан алынмыш,
Һаггы бу дүнјаја билдирди онлар.
Милләтин гәлбинә гәсдән салынмыш
Горху иблисини өлдүрдү онлар.

О кечә дағлардан енән сел тәки,
Гәзәбдән көпүрүб дашды милләтим.
О шәнбә кечәси үрәјиндәки
Горху һасарыны ашды милләтим.

Бизим газанчымыз бу олду анчаг,
Горху хәндәјиндән биз көрпү атдыг.
Бу да бир имтаһан, бу да бир сынаг,
Шүбһәдән гуртарыб имана чатдыг.

Бу өлүм, бу гырғын дәрс олсун бизә,
Демәјәк бош јерә чандан кечдиләр.
Онлар шәһид олуб милләтимизә,
Чәсарәт дәрсини тә'лим кечдиләр.

Көлин өлчә биләк хејри, зијаны,
Бә'зән әвәзидир он гыш, бир јазын.
Бизим шәһидләрин мүгәддәс ганы,
Бәлкә дә беһидир сабаһымызын.

Јаман дөзүмлүдүр, ода күл атыр,
Һәр зүлмә, чәфаја дајаныр милләт.
Сојула-сојула о, сусур, јатыр,
Гурбан верә-верә ојаныр милләт.

Хәјал бир чичәк дә битирә билмәз,
Бу күндән сабаһа көрпү салмаса.
Азадлыг ағачы бар верә билмәз
Шәһидләр ганыјла суварылмаса.

Онлар сүбут етди һәр гара зүлмүн
Әли узунса да өмрү көдәкдир.
Халгын азадлығы сабаһ, бирикүн,
Шәһид јарасындан көјәрәчәкдир.

Шәнбә кечәсиндә кечикди сәһәр,
Заман итирмишди о күн сағ-солу.
Өмүрдән кечәрәк, кечди шәһидләр
Бир ганлы кечәдә мин иллик јолу.

Шан-шәрәф таҹ олду, башлара гонду,
О гәтл кечәси халгын мин иллик
Шүһаәт тарихи тәкрар олунду:
...Ики әсрә јахын Бабәк, Чавад хан,
Һәрдән тәәссүфлә галхды мәзардан.
Бәсирәт көзүјлә сејр етди бизи,
Таныја билмәди милләтимизи.
Көрдүләр дағ дүзә, көј јерә енмиш,
Онлардан көләләр, гуллар төрәнмиш.
Онлар инанмады, биз дә бир әрик,
О гоч икидләрдән төрәнәнләрик.
«—Бизим зәманәдә хан иди милләт,
Нијә гула дөнүб,—дедиләр—инди?
Нәдир бу итаәт, нәдир бу зилләт?»—
Дејә гәзәб илә онлар дејинди.

О шәнбә кечәси јел галхды бирдән,
Көзүн үстүндәки күлү үфүрдү.
Бабәк фәрәһ илә галхды гәбирдән,
Һәр икид көзүндә өзүнү көрдү.
О шәнбә кечәси бир шимшәк тәки,
Көзләр парылдады...
синәләрдәки,
Көзлә көрүнмәјән дағлар көрүндү.
Һүнәр мәгамында бир гоча дөндү

Әлә өјрәдилән һәр көрпә гузу.
Бабәкин вариси олдуғумузу
Көстәрди дүнјаја...
Ешг олсун сизә!
Сиз лајиг олдунуз өз ирсинизә.

Кәлди үрәкдәки арзулар дилә,
Силаһы мәһәббәт, сон сөзү Вәтән.
Шәһидләр көстәрди өлүмләрилә,
Өлүм ашағыдыр Вәтән ешгиндән.

Дүнја о дүнјадыр, бир һәгигәтин
Чармыха чәксә дә мин бәһтан, ријал
О кечә басанда зүлм әдаләти,
Һаггын наләсиндән диксинди дүнја.

Адымыз долашды бүтүн дүнјаны,
Чох да ки, ағымыз гара јозулду.
Бизим шәһидләрин төкүлән ганы,
Һаггын китабында имзамыз олду.

Бахыб синәләрдән ахан ал гана,
Булудлар кишнәди, көј ган ағлады.
О шәнбә кечәси Вәтән башына
Елә Вәтән бојда гара бағлады.

Дөздү бөһтана да, дөздү шәрә дә,
Једи шәкәр кими һәр дәрди халгым.
Азадлыг јолунда өлүмләрә дә,
Һазыр олдуғуну көстәрди халгым.

Азадлыг верилмир, алыныр,
дајан!
Онун елчисидир, өлүм, ган-гада.

Өлүмә, чәфаја һазыр олмајан,
Милләт һазыр дејил азадлыға да.

Јалын әлләр илә танклар үстүнә,
Атылан чаванлар, ешг олсун сизә!
Сиз тәсдиг етдиниз азадлығын да
Һалал олдуғуну милләтимизә!

Шәһид рүтбәсинә галхан чаванлар,
Синәси һәр зүлмә галхан чаванлар.
Бөјүк Нәсиминин, улу Бабәкин,
Хејир-дуасыны алды о кечә.
Замандан ирәли сычрајыб јәгин,
Тарихдә тарих тәк галды о кечә.

* *
*

Гәлбими бошалтмыр чәкдијим аһ да,
Нәғмәдә һәр халын көкү вар јәгин.
Шәһид фәрјадындан улу сеһаһда
Тәзә бир күшә дә ачылар јәгин.

Һәмин о күшәдә ана наләси,
Аналар һөнкүрәр, кәлинләр ағлар.
Һәмин о күшәдә гәм шәлаләси,
Ахыб гәлбимиздән һаггы сораглар.

Һәмин о күшәдә күллә сәсләри,
Тарын пәрдәсиндә гәм нәфәсләри,
Һәмин о күшәдә зүлмүн түғјаны,
Һаггын, һәгигәтин зүлмә үсјаны.

Рамиз, бас бағрына сән гоча тары,
Бу тәзә күшәдә чал, сәнә гурбан.
Шәһидләр ганына бојанан сәси,
Забул сеһаһына сал, сәнә гурбан!

Пәрдәләр гој тәзә күлләр битирсин,
Шәһид анасына тәсәлли версин.
Һаггын фәрјадыны дилә кәтирсин,
Тәзә јаратдығын хал, сәнә гурбан!

Хәзәр пәнчәләшди өз саһилијлә,
Даныш дәрдимизи сәсин зилијлә.
О тәзә күшәнин атәш дилијлә,
Зүлүмдән гисасы ал, сәнә гурбан!

Тәзә күшәдәки аһ-аманларын,
Горхурам, һәр халы јоғрула гандан.
Горхурам чанағы партлаја тарын,
Бу тәзә күшәнин һај-һарајындан.

Аста чал, гардашым, аста чал тары,
Пәрдәләр бу аһа, амана дөзмәз.
Тәзә күшәдәки сәс бурумлары,
Күнаһсыз төкүлән бу гана дөзмәз.
Һәм дә үјдурулан бөһтаһа дөзмәз,
Партладар тары!

МАТӘМ МӘРАСИМИ

Гәзәб шимшәјиндән һәр бахыш нида!
Һәр үздә, һәр көздә бир суал ағлар.
Инсан дәнизинин далғаларында,
Үзүр аста-аста табут—гајыглар.

Халг дөзә билсә дә зүлмүн шәринә,
Јаныр көзләриндә кини, нифрәти.
Алыб табутлары чијинләринә,
Аллаһа көстәрир бу чинајәти.

Дејир, нәләр көрдүк, еј адил аллаһ,
Будурму көјләрин һагг-әдаләти?
Дејир, биз көтүрдүк, еј адил аллаһ,
Сән нечә көтүрдүн бу хәјанәти?
Милләтин аһыдыр әршә дајанан,
Дилсиз бахышларда үсјандыр—јанан!

Кәмиләр фит верир... гара булуддан
Көјләр бу матәмә бајраг ендирир.
Бу сәс гәлбимиздә алышан оддан,
Гәзәб вулканыны ләпәләндирир.

Фит сәси... бу фәрјад күлә бүкүлмүш,
Ичин-ичин јанан көз сәсидирми?
Бу фәрјад, бу налә баласы өлмүш,
Јетим аналарын наләсидирми?

Фит сәси... һәјәчан, тәлаш нәғмәси,
Билирик, нә дејир бу кизли үсјан.
Анлаја билмирәм бу мө'чүз сәси,
Нечә јоғурдулар көз јашларындан?

Кәмиләр фит верир... бу сирли сәсдән,
Күчәләр, биналар зүр-зүкә кәлир.
Гәриб инилтидән елә бил, гәсдән,
Тәһлүкә далынча тәһлүкә кәлир.

Гаршыда шејхимиз, архада милләт,
Ахыр инсан сели башлар ашағы.
Бәргәрар олса да сабаһ әдаләт,
Кетмәз гәлбимиздән бу шәһид дағы.

Ахыр јанаглара көз јашы дән-дән,
Бәс нечә? Милләтин бағры сөкүлмүш.
Бу ел матәминдән, ел кәдәриндән,
Чаван шејхимизин бели бүкүлмүш.

Јашаја билмәдик бир инсан тәки,
Гарышды һаггымыз, борчумуз бизим
Бу күн табут дејил, чијинләрдәки
Дәрд адлы јүкүдүр милләтимизин.

Боғаг ичимиздә кәдәримизи,
Амандыр, әјмәсин гој бу јүк бизи.

Јеријир издиһам һеј ағыр-ағыр,
Јеријир мејдандан Дағүстү парка.
Гәлбимиз сабаһа индидән бахыр,
Енишдән јохуша биз галха-галха.

Бура парк идими бир заман? Хејр!
Инди дә јашајыр хатирәләрдә;
Он сәккизинчи ил!
Шәһид дүшәнләр
Һагга тапшырылды бир вахт бу јердә.

О заман гоншулар биздән кам алыб,
Бизи архамыздан јаман вурдулар.
Ермәни әлијлә бурда парк салыб,
Бизә шәһидләри унутдурдулар.

Гызыл гәрәнфилләр әлләрдә мин-мин,
Шәһидләр өнүндә бир ан дондулар.
Фәдакар оғуллар Рәсулзадәнин,
Бајрағы алтында дәфн олундулар.

Дурун, ағламајын! Валлаһ, гәм-кәдәр,
Һеч вахт сығышмамыш гејрәтимизә.
Бу бајраг алтында јашамаг гәдәр,
Торпаға кетмәк дә шәрәфдир бизә.

Далды бир анлыға сүкута көј, јер,
Милләт үрәјини сүкутдан асды.
Он сәккиздә өлән көһнә шәһидләр,
Тәзә шәһидләри бағрына басды.

Шәһәр ашағыда... Бир бахын, онлар,
Биздән јухарыда дәфн олундулар.

АХЫ БИЗ НЕЈЛӘМИШДИК?

Шәһидләр хијабаны...
Дилә кәлир мәзарлар:
—Ахы биз нејләмишдик?
Дилә кәлир
Мәзарлары сејр едән солғун үзләр, нәзәрләр:
—Ахы биз нејләмишдик?
Бу иттиһам, бу суал
Шәһидләрин бирләшән һәр јасында сәсләнир.
Фәризәнин, Илһамын
Чырағы сөндүрүлмүш комасында сәсләнир:
—Ахы биз нејләмишдик?
Ағсаггал бабаларын, ағбирчәк нәнәләрин
Дуасында сәсләнир:
—Ахы биз нејләмишдик?
Бу иттиһам, бу суал
Мәктәбли Ларисанын гара лентә тутулмуш
Партасында сәсләнир:
—Ахы биз нејләмишдик?
Күнаһсыз гурбанларын башдашында сәсләнир.
Онларын јетим галан көрпә балаларының
Дүнјадан һагг истәјән көз јашында сәсләнир:
—Ахы биз нејләмишдик?
Бу иттиһам, бу суал
Бағрына дағ чәкилән гочаман бир милләтин

Додағында сәсләнир.
Сәрвәти талан олмуш,
Дүз сөзү јалан олмуш
Бөјүк бир мәмләкәтин Көј көлүндә сәсләнир,
Шаһ дағында сәсләнир:
—Ахы биз нејләмишдик?
Бу иттиһам, бу суал кәзди бүтүн дүнјаны,
Гәзетләрә јаздылар,
Мин бир јерә јоздулар.
Гајнагдан буландыран елә буландырды ки,
Сујумуз дурулмады.
Чаваб верән олмады:
—Ахы биз нејләмишдик?
Бу иттиһам, бу суал
«Гырын!» әмри верәнин гулағында динмәди.
Бизә «вахты билдирән» о гочаман Кремлин
Зәнкиндә сәсләнмәди.
Боғдулар бир милләтин «Ахы биз нејләмишдик?»—
Дејән о һагг сәсини.
Шәһидләрин ганыјла јаздылар бир гатилә
Маршал вәсигәсини.

Бири әмр еләди, о бири гырды,
Гансызлар бу наһаг ганы батырды.
Силаһсыз адамлар күнаһсыз јерә
Јердә улдуз кими јаныб сөндүләр.
Чәза истәјирдик биз гатилләрә,
Амма икиси дә рүтбәләндиләр.

Батды, һәгигәтин батды һагг сәси,
Һаггы тапылмады онлардан соран.
Гырана вердиләр маршал рүтбәси,
Президент тахтына чыхды гырдыран.

МӘНИМ КҮНАҺЛАРЫМ

— Мән сәнә һәмишә «Бујур»—демишдим,
Мән сәндән һаггымы истәмәмишдим.
Бир ишыг көрүнчә үфүгдә бирдән,
Сәндән ијнә көзү һагг истәдим мән.
Сән дедин:—Де көрәк һагг нә демәкдир?
Мәнә бол памбығын, нефтин кәрәкдир.

Дедин:—Тәләбинлә буз кими донмуш
Көһнә јаралары кизилдәдирсән.
«Күлүстан» пактында мәһкум олунмуш
Һаггыны сән инди тәләб едирсән?

Сормушам, ганыны чәкмишәм сәнин,
Миннәтдар олмусан сорулдуғуна,
Инди дә ганыны төкмүшәм сәнин,
Һарај гопарырсан де нечин буна?

Дедим:—Күнаһымы баша сал мәнә,
Дедин:—Анламадын мәни сән јенә.
Билмәдин, күнаһын бир дејил, миндир,
Амма ән бөјүју көзәллијиндир.

Истәдин дашынан бол сәрвәтиндән,
Бир овуч, бир гырыг сәнә пај дүшә.
Сән безиб, усаныб әсарәтиндән,
Истәдин, бу дүнја бир аз дәјишә.
Будур күнаһын!
Мәндән ичазәсиз ахы чох шеји,
Сән ганмаг истәдин, дујмаг истәдин.
Сән өз ајағыны мәним чәкдијим
Чызыгдан кәнара гојмаг истәдин.
Будур күнаһын!
Сән өз торпағында гул олдуғуну,

Бағырмаг истәдин, будур күнаһын.
Зүлм кирдабында боғулдуғуну,
Чығырмаг истәдин, будур күнаһын.

О, торпаг истәди сәндән бир гарыш,
Нијә тәләбкарын хәтринә дәјдин?
Онун истәјијлә дедим, сән барыш,
Сәнсә тәрәзинин көзүнү әјдин.
Будур күнаһын!

Бу ганлы чәкишмә дүшәндән бәри,
Бир дәм ајағыны гојмадын кери.
Сән дә нечәсинин ганыны төкдүн
Ермәни гыранда сизинкиләри.
Будур күнаһын!

Мән сәнин ганыны төкдүјүм заман,
Бахдын нифрәт илә... Будур күнаһын!
Сән мәним танкыма чыртма вурмусан,
Һансы чүр'әт илә?—Будур күнаһын!

...Белә тале дүшүб гисмәтимизә,
Илаһи, сән јенә дөзүм вер бизә.
Һаггын дәркаһында унудулмушуг,
Биз нечә көтүрәк бу төһмәтләри?
Мин дәфә һаглыјкән һагсыз олмушуг,
Биз бу мүсибәтә дүшәндән бәри.

Гулаглар батырыр бөһтан һарајы,
Буғдадан гијмәтли олуб дары да.
Нечә буландырыб кечи бу чајы?
Кечи ашағыда, гурд јухарыда!

Мәркәз дәјишдирир күндә рәнкини,
Мәркәз мәни көрүр, һеч ону көрмүр.

Биздән јығышдырыб гуш түфәнкини,
Амма ермәнинин топуну көрмүр.

Дилимиздә олуб дүшүндүјүмүз,
Әмәлдән өндәдир бизим күјүмүз.
Гәлбимиз о гәдәр тәмиз олуб ки,
Көз көрә дүшмәни дост санмышыг биз.
Көзүмүз о гәдәр горхудулуб ки,
«Һәлә чај кәлмәмиш чырманмышыг биз»

Биз нә һијлә билдик, нә гәрәз, нә кин,
Гујуја дүшәнин әлиндән тутдуг.
Бизә тәлә гуран, кәләк кәләнин,
Дүнәнки гәсдини бу күн унутдуг.

Өзкә торпағындан говуланлара,
Биз торпаг да вердик торпағымыздан.
Бунун әвәзиндә инди онлара,
Борчлу да чыхмышыг өз бағымыздан.

Гонаг дүнәнини салмајыб јада,
Јерлијә «гач»—деди, шәр јолу тутду.
Дүнән дәдәсинин мәним гапымда,
Бојун бүкдүјүнү бу күн унутду.

Евимдә башымы кәсир ермәни,
Гышгырырам...
Мәркәз данлајыр мәни.
Дејир:—Нә чабала, нә даныш, нә дин,
Гој сәнин башыны pahatча кәссин,
Кишинин күл кими ишинә гәсдән
Нијә пәл гатырсан?
Инчијәрәм мән!

Демәк о һаглыдыр мәни гыранда,
Һагсызам, дөзмәјиб мән гышгыранда.
Мәәттәл галмајым нечә мән буна—
Јенидәнгүрманын һагг олдуғуна?

Мәркәз дәјишдирир күндә рәнкини,
Мәркәз мәни көрүр, һеч ону көрмүр.
Биздән јығышдырыб гуш түфәнкини,
Амма ермәнинин топуну көрмүр.

Анладыг, халгларын бәрабәрлији,
Кағыз үзәриндә бир гуру сөзмүш.
Бу гәтлдән сонра билдик чох шеји,
Бизим күнаһымыз түрклүјүмүзмүш!

Милләтләр достлуғу! Астар үз имиш,
Бунун нәји вармыш сөзүндән өзкә?
Ататүрк дүз демиш, валлаһ, дүз демиш:
«Јохдур түркүн досту өзүндән өзкә».

Түркдилли халгларын доғма јериндән
Дидәркин дүшмәси кимә кәрәкмиш?
Ијирминчи јүз илин әввәлләриндән,
«Түркәм»—дејәнләрин башы нә чәкмиш?!

Түрк өз мәнлијини биләндән бәри,
Иблис дә кәләчәк гәсдини билди.
Гарачај, Ахалсиг, Крым түркләри,
Малкарлар, месхетләр сүркүн едилди.

Ики јанағы вар, амма бир үзү,
Түрк өз анасындан белә доғулмуш,
Анлаја билмирәм, нијә «түрк» сөзү
Кимисә башына дүшән даш олмуш.

Түркәсаја олдуг... һәр шеј апајдын,
Ичимиз көрүндү көзләримиздән.
Гәрәзкар охуду ахшамымызын
Узаг мәгсәдини дан јеримиздән.

Беләдир... Биз һәлә аддым атмамыш,
Билдиләр дүшәчәк мәнзилимизи.
Һәлә бир мәгсәдә кедиб чатмамыш,
Јолун әввәлиндә тутдулар бизи.

*
* *

Чадырлар гурулду кәнддә, шәһәрдә,
Бәлкә мәлһәм иди матәм, бу дәрдә?
Дөндү јас евинә бүтүн мәмләкәт,
Қасыб очагда да газан асылды.
Јасы, матәмилә чарәсиз милләт
Елә бил гатилдән интигам алды.

Күчсүзүн алдығы интигама бах!
Зорун гаршысында сусдуг һамымыз.
Гырх күн јас сахламаг, ишә чыхмамаг,
Олду үсјанымыз, интигамымыз!

Бизим ән фәрәһли, шад күнүмүздә—
Һәр бир тојумузда, дүјүнүмүздә
Гәрәнфил әлләрдә чыраг оларды,
Севинчә, шадлыға ортаг оларды.
Биз һардан биләјдик, дохсанынчы ил,
Шадлыг јарашығы гызыл гәрәнфил,
Шәһидләр гәбрини гучаглајачаг.
Бизим дәрдимизә јас сахлајачаг.
Чанлы да, чансыз да ағлајыр бу күн.
Матәм ичиндәдир өлкә бүсбүтүн.

Гызыл гәрәнфиллә гара бајраглар
Халгын кәдәринә биркә ган ағлар.

*
* *

Горхар илан вуран ала чатыдан,
Бизим көзүмүзү пүләјиб фәләк.
Горхуруг...
Горхудуб бизи бу дөвран.
Сталин өлмәјиб, јашајыр демәк!

Биздән үз дөндәриб санки фәләк дә,
Јалан чөвлан едир, бәс һаны керчәк?
Сусуруг...
Сөзүмүз галыр үрәкдә,
Сталин өлмәјиб, јашајыр демәк.

Хејримиз, шәримиз билмирик нәдир?
Онлары кимдәнсә сорушмаг кәрәк.
Һәлә дә һаггымыз јад әлләрдәдир,
Сталин өлмәјиб, јашајыр демәк.

Бизә гүрбәт олуб өз дијарымыз,
Бу бојда дүнјада тәк галмышыг, тәк!
Зиндана салынды Е'тибарымыз,
Сталин өлмәјиб, јашајыр демәк.

Диләјимиз һарда, өзүмүз һарда?
Доғраныб төкүлдүк биз чилик-чилик.
Сталин өлсә дә
јухарыларда
Һәлә дә јашајыр сталинчилик.

Инди дә зинданда јарадыр Хәлил,
Сөзүнү демәкдән усанан дејил.
«Моабит дәфтәри» јаранып белә
Фашизм өлмәјиб, јашајыр һәлә.

ХӘЧАЛӘТ

Шәһидләрин мәзары исланды көз јашындан,
Гуруду лејсан төкән гәрәнфил јағышындан.
Јаман налә тәпәрдик күлчүләрин әлиндән,
Дејәрдик, бу күлчүләр базарларда пул гырыр,
«Гәрәнфил көзәлиндән».
Русија базарында,
Јаман рүсвај едирләр,—дејәрдик онлар бизи.
«Алверчи» дамғасыјла, валлаһ, ләкәләјирләр
Бизим шәрәфимизи.
Һәмин о алверчиләр, бу күн исә әвәзсиз,
Тәмәннасыз, гәрәзсиз
Шәһид мәзарларыны күл топуна тутдулар.
Узаг базарлардакы газанчы унутдулар.
Күллә јараларыны күл илә сојутдулар.

Вәтәнсевәр ким имиш бу мәгамда де көрәк?
Мәним тәк, ја сәнин тәк
Бол гонорар ешгинә
Халга дәрс вермәк үчүн екранлара чыманлар,
Јохса шәһид ешгинә хејринә көз јуманлар?

Шәһидләрин һамысы бәнзәјир бир-биринә.
Бир бах, гәбирләринә!
Һамысы гыпгырмызы гәрәнфилә бәләнмиш,
Һамысы бир бичимдә, бир бојда чәркәләнмиш.
Сәбәб бирдир, әмәл бир,
һәдәф бирдир,

һәдә бир.
Онлары бу дүнјадан апаран күллә дә бир.
Түстүсү тәпәсиндән чыха-чыха һөнкүрән,
Бу мәһзун гәбирләрә баха-баха һөнкүрән
Адамлар да бир олмуш...
Ағлар будагларындан гара бајраг салланан
Көј шамлар да бир олмуш.
Һамынындыр бу матәм,
Милләтиндир бу дәрд, гәм.
Һамы гојуб өзүнү о биринин јеринә,
Һамы биринә дејил, һамы бири-биринә
«Башын саг олсун»,—дејир.
«Буланыг ахан сулар бир күн дурулсун»—дејир
Бир амала бағлады бу күн дәрди, милләти,
Дәрдин, гәмин бирлији бирләшдирди милләти.

Бу ел фачиәсинә дөзмәк чәтин, чох чәтин!
Бели јаман бүкүлдү гочаман бир милләтин.
Фитрәтиндән, сојундан әр доғулан бу халгы
Тарих боју мәрд олан, мәғрур олан бу халгы
Нечә тәһгир етдиләр, көр нечә алчалтдылар.
Мәнлијини, әзмини бир «саг ол»а сатдылар.
Сәнин адын һагг икән
Еј аллаһым, нијә сән
Бизә гыјдын бу дәрди?
Онсуз да бу милләтә мин-мин дәрди јетәрди.

Бу тәһгирә, бу гәсдә дөзмәк чәтин, чох чәтин!
Үрәјинә дәрд һопуб баласы өләнләрин.
Ичдикләри зәһәрдир, једикләри дәрд, аман!
Бүтүн милләт кејләшиб дәрдин ағырлығындан.
Һамы ајаг үстүндә јухулудур елә бил.
Бу дәрд дәрдли дүнјада чәкиләси дәрд дејил!

Өмрүндә гоншусунун дамына даш атмајан,
Кимсәнин бостанына әлини узатмајан,
Гәрәзинин, кининин далынча сүрүнмәјән,
Дүнән вердији сөздән бу күн кери дөнмәјән,
Һеч вахт дөјүб дөшүнә «мәнәм-мәнәм»—демәјән,
Һеч кәсин бәд күнүнү, шәрини истәмәјән,
Мәним али милләтим, һаглыјкән бирдән-бирә,
Лајигмиjди, еј аллаһ, бу гәсдә, бу тәһгирә?
Һансы күнаһымызын әвәзиjди бу тәһгир?
Һагсыз олду күнаһсыз, һаглы олду мүгәссир!

Бу дәрд бүтүн милләтин үрәjиндә көjәрди,
Һеч кәс билмир нә тәһәр, нечә удсун бу дәрди.
Бу күн хәчаләт чәкир, һамы күчсүзлүjүндән,
Һеч кәс бојлана билмир кәләчәjә бу күндән.
Чәкилмәздир, чәкилмәз бу ағрынын сигләти—
Әлачсыз күчсүзлүjүн төһмәтсиз хәчаләти!
Һәм дүнән, һәм бу күн дә
Биз күнаһкар олмушуг күнаһкарын өнүндә.
Һаны о гүдрәтимиз—
Күнаһсыз гурбанларын төһмәтинә дөзәк биз?
Гаһмарымыз олмады нә архада, нә өндә,
Һамы хәчаләт чәкир
Ганлары батырылмыш шәһидләрин өнүндә.
Аһ, нечә дә ағырдыр
Заман аха су кими, амма габын долмаја,
Күнаһкарын, гатилин чәзасыны вермәјә
Сәнин күчүн олмаја...
Чүнки бу мәһкәмәдә биз һаглы олсаг белә,
Гысалдылыб дилимиз
Чүнки һакимимизлә еjнидир гатилимиз!

ИЛҺАМ—ФӘРИЗӘ

Дөзмәjиб гатилин кәчакәсинә,
Илһам чөлә чыхды күллә сәсинә,
Көрдү гырһагырды, көрдү вурһавур,
Танклар адамларын үстүнә чумур.
Бағырды:—Солдатлар, нејләjирсиниз,
Ахы, бунлар илә сиз дә бирсиниз.
Ахы, бу адамлар силаһсыздылар.
Солдатлар даһа да чошуб гыздылар.
...Бу сөзләр Илһамын сон сөзү олду,
Она да бир күллә... о да вурулду.

О кечә јатмады бир ан Фәризә,
Илһамы көзләди,
Илһам кәлмәди.
Дөнүк талејилә дурду үз-үзә.
Галыб күчә илә ев арасында,
Кечәни сүбһәдәк о динчәлмәди...
Ертәси... гапгара хәбәри кәлди,
Өлүмүн һәjата зәфәри кәлди.

Чатмады әввәлчә бу хәбәр она,
Инана билмәди гулагларына.
Елә ки, инанды... о, лал кәсилди.
Һејкәлә дөндү.
Анлады, билди:
Гапысы бағланды, очағы сөндү.

ИКИ КҮН СОНРА...

Галынча евиндә дәрдлә тәкбәтәк,
Өзүнә гәсд етди бу тәзә кәлин.
Һансы тәрәзилә, даш илә өлчәк

Ешгини, гәсдини биз бу көзәлин?
Нә дејим, Фәризә, нә дејим сәнә,
Ахы, нә ад верим бу фачиәнә?

Һәлә сәадәтдән сораг кәлмәмиш,
Јохсул команы да севдин, бәјәндин.
Кәлинлик палтарын һеч көһнәлмәмиш,
Сән нә тез әјнинә кәфән кејиндин?

Сәнин ләјагәтин лал етмиш бизи,
Заман ашағыдыр дәјанәтиндән.
Еј вәфа тимсалы, сәдагәт рәмзи,
Сәнин бу гәсдинә нә ад верим мән?

Сәсин әримәди әсрин сәсиндә,
Нәчабәт көкүндә һәмишә варсан!
Түрк гызы, хәјанәт зәманәсиндә
Бу ешги, вәфаны сән бачарарсан.

Белә јашамышдыр дүнән вә бу күн
Бизим кечмишимиз—оғузлар, һунлар.
Әрин намусуну горумаг үчүн
Кечәр баласындан Бурла хатунлар.

Белә өмүр сүрмүш нәнәләр, белә
Сән дә бу чешмәдән су ичдин, гызым,
Әринин јолунда
сәдагәт илә
Чаванча чанындан сән кечдин, гызым.

Гурбан кетди о, Вәтәнә, сән она,
Бу нечә көрүшдү, нечә јарышды?
Анлаја билмирәм, бу дар команда,
О бојда үрәјин нечә сығышды?

Сизин евинизин һәндәвәриндә,
Бир «Лејла» үнванлы мағар гурулду.
Һәмән «Лејла» адлы Шадлыг евиндә,
Биринчи тој—сизин тојунуз олду.

«Лејла»да Лејлинин гәм мачәрасы,
Сән ону өнчәдән дујмадын јәгин.
Сән һардан биләјдин, Лејли вәфасы,
Үнванын олачаг бир заман сәнин.

Севки китабында ири бир нида
Сәнин мәһәббәтин, сәнин гијмәтин!
Мәчнунун Лејлиси һагг дүнјасында,
Сәнин пишвазына чыхачаг јәгин!

Нә тез гыша дөндү сәнин баһарын,
Бакы бу матәмә гара бағламыш.
Сәнин дамарында нәнән Никарын,
Һәчәрин, Лејлинин ганы чағламыш.

* *
*

Од тутуб алышды сөзләр дилимдә
Бу гәсд, нә гәсд иди, еј мәғрур гадын?
Сән тәкчә өзүнә гыјмадын, һәм дә
Бәтниндә көјәрән көрпәнә гыјдын.

О анда сармашыб мәһәббәти илә
Аллаһдан сән нәји диләдин, гызым?
Сән ахы әринә сәдагәтинлә
Көрпәнә хәјанәт еләдин, гызым.

Сынајар бәндәни аллаһ, чәтиндә
Батдын бир күнаһда ики күнаһа.

Хәјанәт ишләдин сәдагәтиндә
Көрпәјә гыјмагла гыјдын сабаһа.

Бәлкә... ачылмамыш солан о көзләр
Улу зирвәләрә јол ачачагды.
Бәлкә о көзләрдән доғачаг сәһәр,
Зүлмәт дүнјамыза јол ачачагды.

Еј мәним јурдумун вәфадар гызы,
Вәфан чәфа олду... көр сән нејләдин?
Сән өз бәтниндәки о күнаһсызы
Һәлә доғулмамыш шәһид ејләдин.

Тәзә шәһидликлә заман үз-үзә
Әридә билмәди бу фачиәни...
Һәм дә чох чәтиндир данламаг сәни.
Сән һәм фәдакарсан, һәм дә күнаһкар
Бу чүр шәһидлијин башга рәнки вар.
Заман һәр һөкмүндә «һакимәм»—дејиб
Белә шәһидлији амма көрмәјиб.

Билмирәм нә дејәк бунун адына?
Бүтүн һүдудлары ашан шәһидлик
Ики гат, ја үч гат?
Әрдән гадына,
Анадан балаја дүшән шәһидлик.

ЛАРИСА

Он үч јашлы көрпә бала
Јазыг анан нечә дөзсүн
Бу кәдәрә, бу мәлала?
Мәзарынын баш учунда куклан да вар.
Бу күн лајла чалмалыјкән сән куклана

Куклан сәнә лајлај чалар.
Сән өзүн дә кукла идин.
Бу дүнјанын әввәлини, ахырыны
Һеч билмәдин.
Ким куклаја күллә атар?
Атан олду.
Инсанлығы, мәрһәмәти,
Әдаләти, һәгигәти
Бир гәрәзә сатан олду.

Анан асмыш дәрс чантаны,
Мәзарынын башдашына.
Ахы, нијә һај вермирсән,
Сәни дәрсә һарајлајан јолдашына?
Сәнин адын достларынын дил әзбәри.
Гызым, ахы сәни көзләр чохдан бәри
Ачмадығын китабларын, дәфтәрләрин,
Сәни көзләр партандакы о бош јерин.

Нә бәрк олду јухун сәнин?
Аталарын аһ-наләси,
Аналарын шивән сәси
Сығмыр көјә, сығмыр јерә.
Сөјлә, нијә ојанмадын
Бу һараја, бу һәширә?
Өвладыјдын ики халгын,
Бу достлуға мән дә үјдум, сән дә үјдун.
Сән достлуғун символујдун.
Бунудамы бу күн бизә чох көрдүләр?
Елә бил ки, сәнинлә бир
Бу достлуғу өлдүрдүләр.

СҮРӘЈЈА ЛӘТИФ ГЫЗЫ

Танклар кечир күчәдән, танклар, зиреһли танклар.
Танкларын үстүндәки солдатларын көзүндә
Бизә нифрәт оду вар.
Онлар вичданы атыб, инсафы да даныблар.
Тәкчә силаһла дејил, онлар бизә гәзәблә,
Кинлә силаһланыблар.
Бу шәһәрдә һәр шеjә онлар сәһибдир бу күн
Истәдиjи ејвана, пәнчәрәjә, гапыjа
атыр, өлән гоj өлсүн!
Мәтбәхдә чај сүзүрдү Тәранәнин нәнәси,
Бирдән бир күллә сәси!
Jетмиш jедди jашында Сүрәjја нәнәмизи
Пәнчәрәдән атдылар.
Бир күнаһсыз гарыны
Ганына бојатдылар.

БАБА МҮӘЛЛИМ

Пәнчәрәнин өнүндә кимсә инилдәjирди,
—Көмәк един, өлүрәм, көмәк един,—дејирди.
Ачды Баба мүәллим пәнчәрәни бир анда,
Көрдү бири jыхылыб гапынын кандарында.
Дәрһал атды өзүнү телефонун үстүнә,
О, тә'чили jардыма зәнк чалыб
дөнә-дөнә
Үнваны баша салды,
Евдән сарыг көтүрдү.
Jаралынын jанына jетишинчә нә көрдү?
Ган апарыб jазығы... jара дәрин jарады,
О, jараны сарыды.
Көрдү ки, гоншулар да jығылыб әтрафына.
О, каһ она, каһ буна,

Бахыб деди:—Нејләjәк?
Ахы бу әлдән кедир,
Биз тә'чили jардымы jенәдәми көзләjәк?
Тез jығышды чаванлар... көмәкләшиб биртәһәр,
Jахын тәхстәханаjа хәстәни jетирдиләр.

Дөнүр Баба мүәллим jорғун-арғын евинә,
Шүтүсә дә күлләләр онун дөрд дөврәсиндән.
Фикир вермир о, jенә.
Диксинмир тараг-тараг күлләләрин сәсиндән.
Бирдән она нә олду евин һәндәвәриндә?
О, дајанды, дөjүкдү,
Сәндәләди jериндә.
Jыхылды... дөшүндә ган.
Елә бу вахт, бу заман
Бир ајпара машыны тин башында көрүндү.
Машынын ишығында әтраф нура бүрүндү.
Бу тә'чили jардымын ахтардығы ким иди?
Бу машын, аһ бу машын,
Бајаг онун өзүнүн зәнк вуруб чағырдығы
Тә'чили jардым иди.
Башгасына чағырды, гисмәт олду өзүнә,
Белә бир тәсадүфүн гәрәзи нә, өзү нә?
Тә'чили jардым үчүн зәнк чаланда о бајаг,
Нә биләjди,
ај аллаһ,
Бу тә'чили jардыма өзү гисмәт олачаг!
Һәкимләрин jардымы амма фајдасыз олду.
Сәһәр jасы тутулду.

АЛЕКСАНДР МАРХЕВКА

Jаралылар бәләниб үзү үстә торпаға,
Нечә дөзсүн аналар бу ситәмә, бу даға?
Леш-леш үстә галаныб,
Тәкәрләрин алтында көр нечә хырпаланыб.

Һәким Александрын кендән сәси јүксәлир:
— Јөл верин, һеј јол верин,
тә'чили јардым кәлир.
Солдат бу'ну көрүнчә автоматы тушлады
Ајпаралы машына.
О, истәмир, истәмир
Чан верән јаралылар хилас үчүн дашына.
Һәким өз ишиндәдир.
Јаралынын нәбзини јохлајыркән...
дөшүндән
Һәкими дә вурдулар.
Јардыма кәлдијини она унутдурдулар.
Аллаһ, сән бизи сахла Әһримәнин шәриндән.
Аллаһ, дүнја чыхыбдыр бәлкә өз мәһвәриндән?
Ај аллаһ, инсан оғлу иблисәми гул олду?
Јохса инсан бинәдән елә иблис доғулду?
Адамлар нијә сатды намусуну, арыны?
Аллаһ, һансы өлкәдә күлләбаран едибләр
Јардым машынларыны?
Ахы, вурушларын да,
Ганлы савашларын да
Мүгәддәс гајдасы вар:
Дүшмәнсә дә, достса да, јаралыја һәр заман,
шәфгәт әли узанар.
Еј инсан һагларыны күрсүдән алгышлајан,
Башга мәмләкәтләри әдаләт јохлуғундан
Кечә-күндүз дашлајан,
Будурму һагг дедијин?
Бәс вердијин вә'д һаны?
Валлаһ, әлә салмысан сән бу бојда дүнјаны.
«Тә'чили јардым»ларын үстүнә дөрд тәрәфдән
Од әләмәк һагмыдыр?
Јара сарыјанлары күлләләмәк һагмыдыр?

ҺИДАЈӘТ

Күчсүзлүкдән өзүнү һамы күнаһкар билир,
Бу тәһгирә дөзмәји халг өзүнә ар билир:
Узаг Гардабанидә
Бакы мүсибәтини ешидинчә Һидајәт,
Һөнкүр-һөнкүр ағлады.
Ешикдәки ағача гара бајраг бағлады.
Күрчүстанда јашајан бизим елләр, обалар,
Нечә күн јас сахлады.
«Јардым»—дејә далбадал узаг, јахын кәндләрә
Зәнк еләди Һидајәт.
Гардабани, Борчалы
Бүтүн ели, маһалы
силкәләди Һидајәт.
О, өзүнү јетирди шәһидләрин гырхына,
Хијабанда әл ачыб «лә'нәт»—деди мин кәрә
Кор фәләјин чархына.
Шәһидләрин адыны о, охуду бирбәбир.
Елә билди һәр гәбир,
Ону иттиһам едир:
«Һәрамиләр Бакыја булуд кими доланда,
Биз көмәксиз галанда
Сән һардајдын, де һарда, еј Вәтәнин өвлады?
Өз доғма көјүмүздә ганад ачан гушујдуг,
Овчу бизи овлады»
Үрәјиндән учалан,
Өз-өзүндән өч алан
Төһмәт долу бу сәсдән о, диксинди,
башына
елә бил од әләнди,
ичиндән пөршәләнди.
Шәкилләрдән дүз онун көзләринә зилләнән,
Үрәјиндә милләнән
Бахышлара дөзмәди,

«Онлар һаглыдыр»—деди.
Әкәр мән дә бу јурдун, бу халгын оғлујамса,
Онлар кими әһдимә, андыма доғрујамса,
Мән нијә әввәлчәдән
Хәбәр тута билмәдим о дәһшәтли кечәдән?
Ағаҹ олуб, о анда онларын чәркәсиндә
Нијә көјәрмәдим мән?
О гызыл күлләләрә көксүмү кәрмәдим мән?
Хәчаләти алышды үрәјинин сәсиндә.
Күчсүзлүк әзабынын боғулду пәнчәсиндә.

Гулағында иттиһам, гәлбиндә данлаг сәси,
Бир баш Гардабанијә о, гајытды ертәси.
Һидајәтин өнүнә чыхды оғлу—Вүгары,
Амма Вүгар билмәди,
Билмәди, атасынын сындырылыб вүгары,
Вүгарын фәрәһијлә Һидајәтин кәдәри
Дурду гаршы-гаршыја...
Оғул кәлди габаға, ата чәкилди кери,
Ата баха билмәди өвладынын үзүнә.
О, утанды, билмәди анлашылмаз бу һалын
Мәрамы нә, сөзү нә?
О, јенә дә ешитди гәлбинин фәрјадыны:
«Киши билиб өзүмү мән дә Вүгар гојмушам
Өвладымын адыны».
Һаны биздә кишилик, һаны биздә о вүгар,
Бизим мәнлијимизи көр нечә тапдадылар.
Тапданды гејрәтимиз,
Милли һејсијјәтимиз.
Ah! Бу бојда тәһгирә инди нечә дөзәк биз?
Јатаммады Һидајәт сүбһә гәдәр кечәни,
Ағлы гојду чәкијә заманын һөкмү илә
үрәјиндән кечәни.
Заман илә үрәји һеч узлаша билмәди.
Тәрәзинин көзләри таразлаша билмәди.

Заман илә диләјин,
Ағыл илә үрәјин
Гәдим әдавәтинә үрәк таб кәтирмәди.
Она аман вермәди
Сејр едә дан јерини.
Һәлә сүбһ ачылмамыш бу нанкор дүнјамыза
Гапады көзләрини.
Гојмады Һидајәти
Јашамаға гејрәти.
Ону шәһид еjләди
Милләтинин өнүндә күчсүзлүк хәчаләти.
Өлүмләрин ичиндә
Ән шәрәфли, ән уча мәртәбәдир шәһидлик.
Башга-башга шәкилдә давам едир шәһидлик.

АҒАБӘЈ

Бағышлајын, әзизләрим, Азәрбајчанын азадлығы уғрунда мүбаризә апармаға күчүм вә ирадәм чатмады. Јашасын азад Азәрбајчан!

Ағабәј.

Шәнбә кечәсинин гәтламына,
Ағабәј дөзмәди, һеј ган ағлады.
Шәһид чаванларын батан ганына,
Гәлбиндә јас тутуб матәм сахлады.

О јанды, көстәрмәк истәди һәр күн,
Јаралы Вәтәнә сәдагәтини.
Амма бачармады,
күчсүзлүјүнүн
Чәкди ағрысыны, хәчаләтини.

Дүшүндү, сону вар ахы шәрин д
Боғду үрәјинин үсјан сәсини.
О, беш ај көзләди
зүлм үзәриндә
Һаггын, әдаләтин гәләбәсини.

Онун көзләдији о күн кәлмәди,
Гәлбини чармыха чәкди хәчаләт.
Бирчә ан усаныб о, динчәлмәди,
Өзүнә гәсд етди бир күн, нәһајәт.

Чатды онун күчү анчаг өзүнә,
О, билди дәрдинә сон әлач буну.
Верди өлүмүјлә санки Вәтәнә,
Вәтән гаршысында о, өз борчуну.

Ағабәј бу јурда бир гурбан кими,
Гәлбиндә нечә јол «мүчаһид» олду.
Нәһајәт, бу гәтлә бир үсјан кими,
Шәһидләр наминә о, шәһид олду.

Көрүнүр, шәһидлик битмәјиб һәлә,
Көзүмүз өнүндә о, давам едир.
Ағабәј беләчә өз өлүмүјлә
Өлү дириләри иттиһам едир.

...Дөзмәјиб Вәтәнин ағыр күнүнә,
Сән Вәтән наминә өзүнә гыјдын.
Оғул, архаја јох, сән бахыб өнә
Елә Вәтән үчүн јашамалыјдын!

Вәтән гејрәтини сәнин тәк чәкән,
Оғуллар кәрәкдир инди Вәтәнә.
Сәнсә һәјатына гәсд едиб нәдән,

Өмрү мүфтә вердин!..
Нә дејим сәнә?

Чөхлары көзүнү зүлмә јумуркән,
Сәнин үрәјиндә динди гејрәтин.
Халғын гатилинә чәза умуркән,
Сәнин гатилинә дөндү гејрәтин.

Бу фитрәт, бу тијнәт де сәнә һардан
Гәлбиндә гајнајан һансы диләкдир?
Хәчил јашамаға сәни гојмајан,
Гејрәтин өнүндә сәчдә кәрәкдир!

Сәнин гејрәтинин бирчә зәррәси,
Мин бир гејрәтсизә бәс едәјәрди.
Сәнин үрәјинин бир үсјан сәси,
Әрзи тәмәлиндән силкәләјәрди.

Гејрәтин әлилә бу Вәтән үчүн
Өзүнү гурбанмы кәсдин сән өзүн?
Ај оғул, будурму дәрдин әлачы?
Һәр дәрдин башга чүр мин әлачы вар.
Вәтәнин гурбана нә еһтијачы?
Вәтәнин әскәрә еһтијачы вар.
...Көрүнүр, шәһидлик битмәјиб һәлә,
Көзүмүз өнүндә о, давам едир.
Ағабәј беләчә өз өлүмүјлә,
Өлү дириләри иттиһам едир.

КЕОРКИ РАНТИКОВИЧ[1]

...Ермәни Кеорки—«һәгигәт»—деди.
Аjырды һәмишә jахшыдан писи.
Зорун түғjанына дөзә билмәди,
О керчәк чарчысы, һагг фәдаиси!

— Һәгигәт өнүндә тәслимәм,—деди.
Гojду өз jеринә хejири, шәри.
Халгынын хәтринә һагдан кечмәди,
Ашды, вуруб кечди милли һәдләри.

Араjа әдаvәт дүшдүjү күндән
Күлдү Jереванын бош нијjәтинә.
Сыjрылыб өз милли тәәссүбүндән
Учалды инсанлыг сәлтәнәтинә...

О, солун һаггыны вермәди саға,
Дүзлүjә чағырды бүтүн дүнjаны.
Кеорки дөзмәди бу һагсызлыға,
Өзүнә гәсд олду онун үсjаны.

Бир jердә отлаjар гузу гурд илә
Инсан әдаләти һагг биләи заман—
Ән бөjүк мәгсәдләр, истәкләр белә
Һәгигәт өнүндә әjилән заман.

Сыjрылыб нифрәтдән, гәрәздән, киндән
Алгыш һәгигәти һагг биләнләрә—
Әдаләт наминә миллилијиндән
Инсанлыг гатына jүксәләнләрә!

---

1 **Тәгаүддә олан көһнә** тәjjарәчи, миллијjәтчә ермәни... О, Ермәни милләтчиләринин һагсыз толәбләринә дөзмәjиб өзүнү өлдүрмүшдүр.

* *
*

Jенә сајыммы Jох-jох!
Чәкмәк олмаз бу дәрди?
Бунларын фачиәси бир-бириндән бетәрди.
Бу сајдығым кәсләрин нә күнаһы вар иди?
Бунлар шәһидләр дејил,
Күнаһыны билмәjән бәдбәхт гурбанлар иди.
Бәс шәһидләр ким иди?
Силаһлыjла силаһсыз! Ким кимә тәслим иди?
Бу силаһсыз бәндәләр бирчә күллә атдымы
Бир күнаһа батдымы?
Гырыб төкдү ким кими?
Силаһлыjла силаһсыз дөjүшә биләрдими?
Танкларын габағына онлар белә чыхдылар.
Полад синәләрини лүләләрин ағзына,
Сәрһәд кими сыхдылар.
Онлар күман етмәди залим белә чылдыра,
Силаһсызын үстүнә силаһлы әл галдыра.
Бизим бу шәһидләрин садәләвһ күманлығы
Олду гәһрәманлығы!

* *
*

Ган төкән өз төкдүjү гана чаваб вермәди,
Чаваб вермәк бир jана, «Jох, мән һаглыjам»,—деди.
Адамларын башына од әләмәк һагг имиш?
Сәксән jашлы гарыны, он үч jашлы ушағы
күлләләмәк һагг имиш?
Олмаjан бир күнаһы ган илә jумаг үчүн,
Бизим һүгугумузу биздән горумаг үчүн
Ганымызын күнаһсыз төкүлмәси һагг имиш?
Зорлунун әлләрилә һаглынын голларынын

Бүкүлмәси һагг имиш?
Мәнтиғә бах, ај аллаһ!
Ганымызы төкәнә бундан сонра јенә дә
Биз инаныг, ај аллаһ?
Будурму јаратдығы тәзә һүгуги дөвләт?
Будурму вә'д етдији мүстәгиллик, сәадәт?
Бәс бу ганунсузлуғун һарасы ганун олду?
Гатыг дөнүб сүд олду, әввәл дөнүб сон олду?
Бу, һүгуги дөвләтин бизә бәхш еләдији,
һүгугујмуш, билмәдик.
Һүгуги дөвләтдәки һүгуг бујмуш, билмәдик.
Әчнәби өлкәләрдә бирини өлдүрүрләр,
ја өлкәдән сүрүрләр—
күј-кәләк галдырырсан.
Өз өлкәндә сән өзүн күнаһсыз инсанлары
мәһкәмәсиз гырырсан.
Һамысына бир адла «Екстремист»—дејә,
һәлә дамға вурурсан.
Бу бојда мәмләкәтдә
Бүтүн халглар һеч демә «екстремист» имиш.
Һамы хошбәхтлијиндән, нәш'әсиндән мәст имиш.

ШӘҺИДЛӘР

Гатил күлләсинә гурбан кедиркән,
Көзүнү сабаһа дикди шәһидләр.
Үч рәнкли бајрағы өз ганларыјла
Вәтән торпағына чәкди шәһидләр.

Залим өјүнмәсин зүлүмләријлә,
Мин-бир бөһтаныјла, мин-бир шәријлә.
Һәгигәт уғрунда өлүмләријлә
Өлүмү камына чәкди шәһидләр.

О шәнбә кечәси, о гәтл күнү,—
Мүмкүнә дөндәрдик чох намүмкүнү.
Халгын гәлбиндәки горху мүлкүнү,
О кечә дағыдыб сөкдү шәһидләр.

Тарихи јашадыб диләјимиздә,
Бир јумруға дөндүк о кечә биз дә.
Јыхыб көләлији үрәјимиздә
Чәсарәт мүлкүнү тикди шәһидләр.

Онлар сусдурулан һаггы диндирәр,
Гарача торпағы гијмәтләндирәр.
Донан вичданлары гејрәтләндирәр,
Ахы, ел гејрәти чәкди шәһидләр.

Билирик, бу бәла нә илкди, нә сон,
Өлүркән уғрунда бу ана јурдун.
Гузу чилдиндәки о гоча гурдун,
Доғру, дүз шәклини чәкди шәһидләр.

Дөздү һәр зилләтә, дөздү һәр **шеја,**
«Дүнјада мәним дә **һаггым вар»,—дејә.**
Күтләни халг едән **мүгавиләјә**
Ганыјла голуну чәкди шәһидләр.

Инсан инсан олур өз һүнәриjлә,
Милләт милләт олур хејри, **шәриjлә.**
Торпағын бағрына чәсәдләриjлә,
Азадлыг тумуну әкди шәһидләр.

СОН

Он доггуз јанварда доғум евләри
Өлүмдән, гырғындан хәбәрсиз иди.
О күн Бакымызда ахшамдан бәри,
Өлүм илә һәјат үзбәүз иди.

Күллә сәсләрини чаға сәсләри,
Батырды о кечә, шүкүр аллаһа!
Долду шәһидләрин бошалан јери,
Нашүкүр олмајаг валлаһ, бир даһа!

Кедән оғулларын, ахан ганларын,
Әвәзи су сәпди јанан гәлбимә.
О шәнбә кечәси доғуланларын,
Онундан доггузу оғланмыш демә.

Залимин зәфәри башдан гәләтдир,
Заманын сәсини биз дә динләрик.
Дүнја күчүмүзә јахшы бәләддир,
Һәлә бичилмәмиш әкиләнләрик!

Март, ијун 1990.
Бакы—Шәки.

ҚИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Бири вармыш, бири јохмуш... 3

Сандыгдан сәсләр

Сәбр елədик 9
Гөрху 12
Азәрогluна 13
Әмзик 13
Нағыл—һәјат 14
Саһирә чаваб 16
Јалан 17
Бу да бир үсулдур 17
Даш гајалар 18
Помпеј харабалары өнүндә 19
Кимин әлилә 20
«Алчаглығы мәсләк кетүрүб» 21
Гајтара биләрми? 22
«Өзүмә дә көрүнмәјән» 23
Јухуларым 24
«Крым, Јалта, Гызылдаш» 25

Лал-кар 26
Памбыг 27
Өлду 28
Сәмәд Мәнсура 29
Бир улу мәзар 30
Кал олдум 31
Дәрәләр 33
XX әсрин адамы 34
Ат кишнәди 35
Өлүмлә гаршы-гаршыја 36
Суал-чаваб 38
Белә галмаз 40
Торпагдан пај олмаз 42
Ассори 44
Онун пәришанлыгы 47
«Бу күн бајрам едир» 49
150 ил 50
«Халга нечә-нечә» 50
«Шәрин әлијлә өлән» 50
Мән хәјал јемишәм... 51
Алуштада Әмәт хан Султанын hејкәли өнүндә 51
Нијә? 54
Өз «Мән»имин ағасы 55
Дедим, дедиләр 56

Өмүр узун, өмүр гыса

Халг депутатларына ачыг мәктуб 59
Ганмаг истәмәз 60
Өмүр узун, өмүр гыса 61
Баба—нәвә 62
Мән белә дүнјаја нә дејим инди? 63
Дин 64
Әбәдијјәт 65
«Өз дәрдин өзүнә» 66
«Тәләсә-тәләсә...» 66
«Бермуд үчбучағы...» 67
Новруз бајрамы 68
Јалныз сусун 70
Үмид, јаша 73
Синә дашы 74
Ататүркүн анасы 75
М. Ә. Рәсулзадәнин китабсына 75
«Јараданым—саһибим» 76
Кәләчәк вар 77
Чөлдән ишыг дүшмүр 78
Тәсадүф сахлајар 79
Иш—вахт өлчүсү 80
Мәним чырағым 81
Јасәмән үчүн 83

Кәлирсиз зәһмәт 84
«Дедин ки...» 85
Һун сәсләри 86
Мәнимки кәтирмир 87
«Чох дөздүм...» 88
Ағлымызла 89
«Гаһанович сәдагәтлә» 90
Низам—аһәнк 91
Арзумла көрүш јерим 91
Гышгырты—пычылты 92
Һөрмәт—рүшвәт 92
Сиз бөјүјүн, еј бөјүкләр 95
Көјнәрти 97

Гошмалар, кәрәјлылар

«Чох данышдыг...» 103
Сәма сонсуз, ағыл мәһдуд 104
Ваj һалына 104
Күн батмаг үчүн 105
Гәсд едир инсан 106
«Күрсү галыр...» 106
«Горху көлкәсинә...» 107
«Ган баһасы...» 108
Тач олур 109
«Гејрәт јохса...» 110
«Адыны һәр јердә...» 111
Шејтанын бармағы 111
Хејирлә шәр арасында 112
Бөјүк 113
«Кәдәримин зирвәсиндә...» 114
Сығышмады 115

Сәбәб ахтарма

Сәбәб ахтарма 119
Һејрәтдәјәм мән 120
Севкинин тилсими 120
«Һәсрәтин һөкм етди...» 121
«Булағым гурумуш...» 122
Јазан өзүнсән 123
«Зүлм ејлә...» 124
«Гәдәрин һөкмүнә...» 124
«Һәсрәтин көнлүмүн еһтијачыдыр...» 125
«Мән»ләр арасында 126
«Сәсләр ешидирәм...» 126
«Мәним өз дүнјамдыр» 127
Мән нечә бәндәјәм? 128
Севдинсә... 129
«Әләниб кечмишәм артыг» 129
«Дәрк етмәдијим...» 130

Һамы елә билир 131
Бәс бу нә килеҹдир? 132
«Өзүндә өзүнү...» 134
Мәним зәһләм кедир. 135

Бабасы кими

Бу дил 139
Сәрчәләр 139
Паҹызда 140
Бабасы кими 141

Поемалар

Күлүстан 145
Вәтән мәнәм, мән вәтәнәм 152
Ики горху 161
Шәһидләр 185

Ваһабзадә Б.

В 27 Нағыл—һәҹат. Ше'рләр вә поемалар. Б.: Јазычы. 1991. 240 с.

ISBN 5—560—01138—X

Азәрбаҹанын халг шаири Бәхтиҹар Ваһабзадә «Нағыл—һәҹат» китабы илә охучуларла ҹенидән көрүшүр. Әминик ки, бу көрүш чох сәмими, ҹаддашлара ҹавабдан бир әбәди һадисә кими ҹадда галачаг. Ады чохдан охучулара ајдын олан, китабда илк дәфә нәшр олунан «Күлүстан» поемасы, ганлы-гадалы күнләримизин әкс-сәдасы кими сәсләнән «Шәһидләр» әсәри чохрәнкли, чохчаларлы, мүхтәлиф сәпкили ше'рләр мүасир дүнҹамызын чанлы мәнзәрәсини әкс еләтдирир.

В 4702060200—128 / М-656-91 267—91

С(Аз)2

Редактору *Зәлимхан Јагуб.*
Рәссамы *А. Әләкбәров.*
Бәдии редактору *А. Әләкбәров.*
Техники редактору *М. Әскәрова.*
Корректорлары *Ә. Јусифова, Һ. Дадыха.*

ИБ № 3867
Јығылмаға верилмиш 14. 10. 1991 чи ил.
Чапа имзаланмыш 2. 12. 1991 чи ил.
Қағыз форматы 70×108/1/32. Мәтбәә қағызы № 1.
Шрифтин гарнитуру әдәби. Јүксәк чап үсулу илә.
Шәрти ч. в. 10,50. Учот нәшр вәрәги 9,0.
Тиражы 25000. Сифариш № 407.
Гијмәти 9 ман.

Азәрбајҹан Республика Дөвләт Мәтбуат комитәси.
«Јазычы» нәшријјаты, 370005, Бакы, Натәван мејданы,1.
Мәтбуат истеһсалат сәнаје бирлији.
«Гызыл Шәрг» мәтбәәси.
370000, Бакы, Һәзи Асланов күчәси, 80.

БӘХТИЈАР ВАһАБЗАДӘ

БӘХТИЈАР ВАһАБЗАДӘ

НАГЫЛ-КӘЈАТ